శ్రీ

బెల్లంకొండోపనామక రామకవికృతం

సవ్యాఖ్యానం

శ్రీ మద్ధయవదనశతకమ్.

నరసారావుపేట డిస్ట్రిక్టు మునసబుకోర్టుప్లీడరు

బ్రహ్మశ్రీ నడింపల్లి జగన్నాథరావు

గారిచేత భారతీ విలాస ముద్రాక్షర

శాలలో ముద్రింపించి

ప్రకటింపించబడినది

దీని వెల— 0—8—0

శ్రీహయవదన పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ మద్ధయవదనశతకం

శ్లో॥ స్వతశ్శ్వేతం మన్దస్మితరుచిపరీవాహసుభగమ్।
సముద్యడ్డిణ్డీరచ్ఛవిపరివృతం,కేసరభరమ్।
సరిజాప్తం మల్లీనాం కటవిలసితత్వామరుచిరం।
తతశ్శ్రీఖణ్డాఢ్యం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

అహే ఇత్యుత్తమపురుషైకవచనేన అహమిత్యాక్షిప్యతే అహం హయవదనమయే ప్రాప్నోమి అయే ఇత్యాత్మనేపదనిర్దేశేన క్రియాఫలస్యాత్మగామిత్వం ద్యోత్యతే క్వాసౌహయవదన ఇత్యత ఆహ ఇన్దుస్థితమితి వన్దే పూరిత చన్ద్రమణ్డల గతమిత్యాదౌ హయాననస్య ఇన్దుస్థితిః ప్రతిపాదితా హయవదనం విశినష్టి స్వతశ్శ్వేతమిత్యాదిభిః స్వతశ్శ్వేతం స్వభావత ఏవ సితమ్ సహజమస్య శ్వేతవర్ణత్వమిత్యర్థః స్వత ఇత్యనేన హయవదనస్య అనన్యసిద్ధత్వం వ్యజ్యతే మన్దస్మితస్య రుచిపరీవాహః కాన్తిపూరః తేనసుభగం సున్దరమ్ స్వతశ్శ్వేతోఽపి మన్దస్మితసజ్గా దధిక శ్వేత ఇతి భావః మన్దేత్యనేన హయగ్రీవస్య ధీరోదాత్తత్వం వ్యజ్యతేమన్దస్మితేత్యనేన ధ్యేయస్య ధ్యాతృప్రీతి జనకత్వోన్ముఖత్వంవ్యజ్యతే పరీవాహేత్యనేన స్మితమన్దమపిదీప్తి రధికేతి వ్యజ్యతే సుభగమిత్యనేన షడ్గుణపరిపూర్ణ ఇతి వ్యజ్యతే సమ్యగుద్యన్నావిర్భవన్ యః డిణ్డీరః ఫేనః తస్యఛవినా

పరితః వృతం ఛన్నమ్ మద్దస్మితసఙ్గా దధిక శ్వేతో౽పి డిణ్డీర చ్ఛవి
నానితాన్తం శ్వేత ఇతి భావః హయస్య డిణ్డీరోద్వమనం ప్రసిద్ధమ్
సముద్యదిత్యనేన డిణ్డీరస్య నవత్వముక్తం భవతి తేన చ డిణ్డీరస్య ధ
వళాతిశయేన వర్తతే ఇతి ద్యోత్యతే అపి చ ధ్యానకాలాత్ప్రాక్తన
డిణ్డీరస్య ధ్యాతృభ్యః ప్రసాదత్వేన దత్తతా వ్యజ్యతే అత ఏవ డి
ణ్డీరస్య సముద్యత్త్వవిశేషణేన అల్పత్వం వ్యజ్యతే ఆవిర్భావకాలే సర్వ
స్యాప్యల్పత్వాత్ అత ఏవ డిణ్డీరపరివృతమితి నోక్తం కిన్తు డిణ్డీరచ్ఛ
విపరివృతమిత్యుక్తమ్ ఛవిపరివృతమిత్యనేన నాయం డిణ్డీరః అశ్వ
మాత్రసాధారణః కిన్తు సర్వాతిశయ ఇతి వ్యజ్యతే సామాన్యస్యాశ్వ
ఫేనస్య ఛవ్యభావాత్ కేసరాణాం భరస్సమూహో యస్య తమ్ డిణ్డీర
చ్ఛవినానితాన్తశ్వేతో౽పి కేసరభరవ్యాప్త్యా అత్యన్తం శ్వేత ఇతి
భావః భరేత్యనేన కేసరాణాం దీర్ఘత్వం బాహుళ్యఞ్చోక్తం భవతి
మల్లీనాం స్రజా జాత్యేకవచనం మల్లికాపుష్పమాలాభిః ఆ ప్తం ప్రా
ప్తం వ్యాప్తమితి యావత్ కేసరభరవ్యాప్త్యా అత్యన్తం శ్వేతో౽పి మ
ల్లీపుష్పస్రగ్భిరపరిమితశ్వేత ఇతి భావః ఆప్తమిత్యనేన స్రజ ఏవాము
మాప్తవత్యః నత్వయం స్రజ ఆప్తవాన్ స్వత ఏవ శోభావత్త్వాదితి
వ్యజ్యతే కటినా విలసితం యత్ క్షౌమం దుకూలం తేన రుచిరం మ
నోజ్ఞమ్ స్రగ్భిరపరిమితశ్వేతో౽పి క్షౌమేణ బహుళశ్వేత ఇతి భావః
కటివిలసితేత్యనేన క్షౌమేణ సా కటిర్న విలసతి కిన్తు కటినా క్షౌమమితి
కటేస్సర్వాతిశయో వ్యజ్యతే రుచిరమిత్యనేన పర్వతకటకాదధికాం
దాభ్రభద్దయావదనకటిగతం క్షౌమం ధ్యాతౄణామ్మనో హరతీతి వ్య
జ్యతే తతం వ్యాప్తం శ్రీఖణ్డామ్బుభిః చన్దనరసః యత్ర తమ్ చన్దనరసా
భిలిప్తమిత్యర్థః క్షౌమేణ బహుళశ్వేతో౽పి చన్దనలేపనేన నిరతిశయ
శ్వేత ఇతి భావః తతేత్యనేన భగవదఙ్గస్య మార్దవం వ్యజ్యతే స్వ

చ్ఛత్వాచ్చ దర్పణాదినిహితోఽపి జలబిన్దుః దర్పణమతిరశ్మేణ వ్యాప్నోతి ఇతివిశేషణకదమ్బేన శ్వేతవర్ణోత్కర్షో భగవత్యేవసమాప్త ఇతివ్యజ్యతే తేన చ శుద్ధసత్త్వప్రధానత్వం వ్యజ్యతే।

శ్లో॥ (2) పయస్తారాక్షీరామృతముకురకర్పూరహిమరు।
డ్మరాళబ్రహ్మాణీరజితశరదబ్దేశ్వరసుధాః।
శరన్మల్లీక్షౌమాఽమ్బర రదనహీరాఙ్కురముఖాః।
కటాక్షాద్యస్యాసన్ హయవదనమిన్దుస్థితమయే।

పయః వర్షోదకం సతుకూపోదకం తస్యనీలత్వాత్ తారాః ముక్తాః క్షీరమ్ అమృతం సుధాఽబ్ధిజం సుధాభిత్తిలేపనద్రవ్యమ్ హీరాఙ్కురః వజ్రమణిః ముఖాః ప్రముఖాః పదార్థాః యస్య స్వతశ్శ్వే తస్య హయాస్యస్య కటాక్షాదాసన్ నేత్రస్య శ్వేతారవిన్ద తుల్యత్వాత్కటాక్షోఽపి శ్వేత ఏవ భవతి తస్మాత్కారణ గుణసఙ్క్రమణస్య కార్యే ఔచిత్యేన కటాక్షకార్యత్వాదేవ పయోముఖానాం కార్యాణాం శ్వేతత్వమితిభావః వస్తుతస్తు హయవదనస్య సర్వేశ్వరత్వేన తత్కటాక్షాదావిర్భావస్సర్వేషాం వర్తత ఏవేతిబోధ్యమ్ ।

శ్లో॥ (3) స్వతో మూర్తం శ్వేతం తనుమధిగతం చామృతరసం
యశో దేహీభూతం స్మితమివ పరీపాకరమణమ్
పరం సత్త్వం చావిర్గతమధిగతాకారమమలం
మణిం హీరం భ్రాన్తం హయవదనమిన్దుస్థితమయే।

స్వత ఏవ మూర్తం మూర్తీభూతం శ్వేతం శ్వేతవర్ణమివ తనుం శరీరమధిగతం ప్రాప్తమమృతరసమివ అదేహో దేహస్సమ్పద్యమానీభూతం దేహీభూతం యశ ఇవ పరీపాకేన పరిణామేన దేహాకారపరిణతినేత్యర్థః రమణం మనోజ్ఞం స్మితమివ ఆవిర్గతమావిర్భూతం పరం

శుద్ధం సత్త్వమివ అధిగతాకారమమలం హీరనామకం మణిమివ భా
స్వమిన్దుస్థితం హయవదనమయే॥

శ్లో॥(4) స చిత్తం వా శుద్ధస్ఫటికమణిభూమీధరవరమ్।
ప్రతప్తశ్రీహీరద్రవమివఘనీభూతమమలమ్।
సరూపం వానన్దంగుణనికరమాహో తనుధరం।
విభాన్తం శ్రీమన్తం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

సచిత్తం సచేతనం శుద్ధస్ఫటికమణి భూమీధరవరమివ స్థితమి
త్యుత్ప్రేక్షా స్ఫటికమణిభూభృతోఽభావాత్ అమలం ఘనీభూతం
ప్రతప్తశ్రీహీరమణిద్రవమివస్థితమ్ మూషాయామగ్నౌ తస్య హీరమ
ణేర్ద్రుతస్య నిర్మలః తద్రసః ద్రవ్యరూపేణ రూపితామూషాకృతిమూ
యాం శిల్పినా నిషిక్తస్సన్ ఘనీభూతస్సన్ త్వమివనః ప్రతిభాతీత్య
ర్థః సరూపం సశరీరమానన్దమివస్థితమ్ ఆనన్దకార్యే స్మితే శ్వేతత్వద
ర్శనాదానన్దోఽపి శ్వేతఏవేతి కృత్వోయముత్ప్రేక్షా వస్తుతస్తు ఆనన్ద
స్య బ్రహ్మత్వేన సశరీరం బ్రహ్మైవ హయగ్రీవ ఇతి నాత్రోత్ప్రే
క్షాయా అవసరః॥యానపి ఆహో ఇత్యాశ్చర్యే తనుధరం గుణ
నికరమివస్థితం గుణకార్యస్య యశసశ్శ్వేతత్వాద్గుణోఽపి శ్వేత ఏవేతి
బోధ్యమ్ ఏవంవిశేషేణభాన్తం చన్ద్రాదిత్యాగ్నిత్రయద్యుతిప్రదద్యు
తిమన్తమితిభావః శ్రీర్లక్ష్మీరస్యాస్తీతిశ్రీమాన్ తంలక్ష్మీసహితమి
త్యర్థః ఇన్దుస్థితం హయవదనమయే ఇత్యర్థః॥

శ్లో॥(5) యదీయచ్ఛాయాభిర్ధవళితతమేఽముత్రభువనే।
క్వచిద్దుగ్ధామ్భోధిః క్వచిదపి హిమాద్రిః క్వచ వృషః।
క్వచిత్కైలాసాద్రిః క్వచన సురరాడ్వాహనమహో।
విలీనస్తం దేవం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

ఏవంచతుర్భిస్స్వరూపంవర్ణయిత్వాఅధునా కాన్తిం వర్ణయతి య
దీయాభిశ్ఛాయాభిశ్శ్వేతప్రభాభిః ధవళిత తమేఅతిధవళితే అముత్ర
పరిదృశ్యమానే భువనే క్వచిద్దుగ్ధామ్బ్ధేర్విలయస్థితః భువనాన్త
రాళేపికుత్రాపివిలీనస్య వర్తతే న తుదృశ్యతేఇతిభావః సామాన్యా
లఙ్కారః సామాన్యం గుణసామ్యేనయత్ర వస్త్వన్తరైకతేతి తల్లక్షణా
త్ ఏవమన్యదూహ్యం సురరాడ్వాహనస్యైరావతగజః. అత్రభువనస్య
విస్తృతత్వేన దుగ్ధాబ్ధ్యాదీనాం క్వచిత్థ్సితిర్యద్యప్యుచితా తథాపి విలీ
యస్థితిః తచ్ఛాయాప్రసఙ్క్రమణం వినా న యుజ్యతే ఇతి భావః విలీ
యస్థితఇత్యనేన తేత్వదఙ్గచ్ఛాయయా జితాస్సన్తః పలాయ్య క్వా
పి గూఢంవర్తన్తేఇతివ్యజ్యతే తేనచ హయగ్రీవస్యదుగ్ధాబ్ధ్యాదిసర్వా
ధికశ్వేతకాన్తిమత్త్వం ఫలతి॥

శ్లో॥(6) త్వదీయచ్ఛాయాయాం సురనగరమీనాశ్చవిలుఠ।
న్త్యజః పాద్మోబద్ధాఞ్జలిరపిచ సర్వాస్సహఫణాః।
మిళిత్వేహద్వావద్యాసలలితమివ్రాదేత్యపిసుధా।
రమానాథ త్వాం తం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

హేరమానాథత్వదీయచ్ఛాయాయాం దుగ్ధాబ్ధిభ్రాన్తిజనకాయాం
సురనగర మీనాఅపి విలుఠన్తి అప్సరస్త్రీనయనకుసుమాని త్వయి
పతన్తీతిభావః స్వర్గఙ్గా యా సుగ్ధాబ్ధిప్రవేశసత్త్వాత్తస్మిన్నా దుగ్ధాబ్ధ
విలుఠన్తీతి సురనగరేత్యుక్తమ్ నగరే జీవన్మీనస్థిత్యసంభవాల్లక్షణ
యానగరగతగఙ్గా భియధీతే రంభాదయస్త్వదగ్రేన టనకాలే దృ
గ్విలాసమభినయన్తీతిముఖ్యార్థః పద్మస్యాయంపాద్మః అజః బ్రహ్మ
బద్ధాఞ్జలిర్భాతి దుగ్ధాబ్ధౌ భగవన్నాభికమలే పాద్మస్య సత్త్వాత్
బ్రహ్మబద్ధాఞ్జలిస్త్వాంస్తౌతీతిముఖ్యార్థః బ్రహ్మేత్యుపలక్షణం సర్వ

దేవా అపీతిబోధ్యమ్ యద్వా దేవజ్యేష్ఠస్య బ్రహ్మణోఽత్రస్థిత్యుక్త్యా తదవరాణామింద్రాదీనాం స్థితిరుక్తప్రాయైవేతి బోధ్యమ్ సహఫణాః ఫణినస్సర్పాః వాసుకిప్రముఖాః ఇహ ఛాయాయామ్ ద్వా ద్వామి లిత్వానలలితం యథాతథా సన్తీతి శేషః సహఫణాఇత్యనేనఫణయో రేవ మేళనం న తు భోగయోరిత్యుక్తం భవతి అన్యథానాగా ఇ త్యుక్త్యా ఫణినాంలాభాత్ సర్వాస్స ఫాఫణా ఇతి వ్యర్థం స్యాత్ త్వా మభ్యాగతానాం నారదాదీనాం సర్వాకారా బాహూఫణాకారాక రా చ అఞ్జలిబం ధేసతి కరయోర్మేళనాద్బాహ్వోర మేళనాచ్చ ద్వా ద్వా మిళితాస్సహఫణాస్సర్పా ఇవభాన్తీతిభావః అత్ర సర్పా స్స్వఫణయోరితి పాఠస్సువచః యద్వావర్పా స్వఫణయోః మిళిత్వే హ ద్వా ద్వా విలసతఇవేతి పాఠస్సువచః ద్వా ద్వా సర్పాస్వఫణ యోర్మిళిత్వా విలసత ఇవేత్యన్వయః ఇవేత్యుత్ప్రేక్షాయామ్ సుధా ప్యుదేతి త్వత్కటాక్ష రూపేతిభావః తందుగ్ధాబ్ధిసన్ని భతాదృశచ్ఛా యంత్వాం హయవదన దిన్దధిస్థితమహేహమయే॥

శ్లో॥(7) త్వదీయచ్ఛాయాతో భవతిహిమరుజ్మణ్డలమిదమ్।
ధియాసిన్ధోర్దైన్యనాం భజతిపురుషః కౌస్తుభమణిమ్।
అముష్యా ఉద్భూతం పిబతియది మర్త్యోఽమృతరసం
భవేద్విష్ణుస్తం త్వాం హయవదనదిన్దధిస్థితమహే॥

ఇదం హిమరుజ్మండలం చన్ద్రబింబంత్వదీయఛాయాతః ప్ర భవతి క్షీరసాగరాచ్చన్ద్రస్యజాతత్వాచ్ఛాయాయాః క్షీరసాగరత్వము క్తంభవతి వస్తుతస్తు ఇదంచన్ద్రబింబంజలమయమేవహయాననకాన్త్యా రుచిమద్భవతీతి చన్ద్రబిమ్బంహయాస్యదీప్త్యైవ భవతీతిభావఃభవతీత్య నేనఅద్యాపిఅన్తర్హయాననస్య సత్త్వాదేవ చన్ద్రస్యేయం దీప్తిరిత్యు

త్త్వంభవతిప్రసహోధ్యాతా విష్ణుశ్చ ధియాబుద్ధ్యామన్థరేణచ ప్రతాం ఛాయాం దుగ్ధామ్బుధిం చ నిర్మథ్య కౌస్తుభమణిం భజతిహాయానన చ్ఛాయాంబుద్ధావారోప్య యే ధ్యాయన్తి తేసాక్షాద్విష్ణుసరూపత్వం ప్రపద్యన్తే ఇతి వాస్తవార్థః మర్త్యః అముష్యాః నిర్మథ్య మానా యాః ఛాయాయాస్సకాశాత్ దుగ్ధాబ్ధేస్సకాశా దితిచ ఉద్భూతము మృతం సుఖం యది పిబతి సుధాం పిబతీతిచ విష్ణుర్భవేత్ విష్ణుత్వ మ్ప్రాప్నుయాత్ విష్ణుపదమరోభ చేదితిచ పూర్వత్ర సారూప్యమత్ర సాయుజ్యమితిభేదాన్న పౌనరుక్త్యమ్।

శ్లో॥(8) అహోస్నాసిష్ణాసన్త్యప్యఖిలవిబుధాస్త్వద్రుచిభరే।
పిపాసన్తి జ్యోత్స్నాచరణపతగా నిర్భరరసమ్।
ఇమేతిష్ఠాసన్త్యప్యహిపతిముఖా నిత్యవిబుధాః
విభాపద్మేశ త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

హే విభాపద్మ కాన్తినిధే పద్మాసిద్ధివిశేషః హే ఈశ అహోచిత్రమ్ అఖిలా విబుధాః పణ్డితా దేవాశ్చ త్వద్రుచి భరేసిష్ణాసన్తి స్నాతుమి చ్ఛన్తి అపిన విరోధో ద్యోత్యతే పణ్డితానామపి త్వద్రుచి పూరే గఙ్గా ప్రవాహభ్రాన్తిర్భవతీతి వస్తుతస్తు పణ్డితానాం భగవత్కాన్తి స్నానం యుక్తమేవని రన్తరధ్యానవిషయత్వాద్భగవత ఇతిజ్యోత్స్నా చరణపతగాః చకోరాః చరగతిభక్షణయోరితిధాతుః తథాచాత్రవ రాంభక్షణమ్ చన్ద్రికాం భక్షయన్తి పత్రిణోయే తే ఇత్యక్షరార్థః నిర్భరో రస ఆనన్దః యస్మిన్ తద్యథా తథా త్వద్రుచిభరే పిపాసన్తి త్వద్రుచిభరం పాతుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః యద్వా త్వద్రుచిభరేయో నిర్భ రోరసః అమృతం తం పిపాసన్తీత్యన్వయః అనేనచన్ద్రికాసామ్యం రు చిభరస్య వ్యజ్యతే ఇమే అహిపతిముఖాఆదిశేషప్రముఖాః ముఖపదే

న గరుడవిష్వక్సేనాదీనాం గ్రహణమ్। త్యవిబుధాః నిత్యసూరయః నిత్యసన్నిహితా అపీత్యర్థః త్వద్రుచిభరే తిష్ఠాసన్తి స్థాతుమిచ్ఛన్తి దుగ్ధాబ్ధిభ్రా న్త్యేతిభావః వస్తుతస్తేషాం త్వత్పురస్థితిర్యుక్తైవేతి భావః ఇమేఇత్యనేన భ్రమ్యాదిస్వీకృతం హయగ్రీవం వ్యాదిపదికల్ప్య ధ్యాతాయం ధ్యాయతీతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥(9) ఇమాం వస్తుం వాఞ్ఛన్త్యమరవనితా లేపయితుమ।
పయసా ధర్తుం పాతుం ప్రతికృతిమథాలోకితుమిహా।
తథాస్నాతుం స్థాతుం ముఖపరిమళే ఽమూం కలయితుం
రుచిం తే శ్రీమన్ త్వాంఇహాయవదనమిన్దుస్మితమయే॥

హే శ్రీమన్ తే ఇమాం రుచిమమరవనితాః వస్తుమాచ్ఛాదయితుం నితమ్బే వస్త్రత్వేన ధర్తుమిత్యర్థః. వాఞ్ఛన్తి తథా లేపయితుమఙ్గే ఇతి శేషః వాఞ్ఛన్తి చందనభ్రాన్త్యేతిభావః తథా ధర్తుం వాఞ్ఛన్తి మల్లీసుమ భ్రాన్త్యేతిభావః పాతుం వాఞ్ఛన్తి సుధాభ్రాన్త్యా ఇహ రుచౌ ప్రతికృతిం స్వప్రతిబిమ్బమాలోకితుం ద్రష్టుం వాఞ్ఛన్తి ముకురభ్రాన్త్యా తథా ఇహ స్నాతుం వాఞ్ఛన్తి గఙ్గభ్రాన్త్యా ఇహస్థాతుం వాఞ్ఛన్తి ప్రాసాదభ్రాన్త్యా అమూం రుచం ముఖపరిమళదత్వే తామ్బూలే కలయితుం వాఞ్ఛన్తి ముక్తాచూర్ణభ్రాన్త్యా. శ్రీమన్తా హి తాంబూలవిశేషు సుధాస్థానే ముక్తాచూర్ణం క్షిపన్తి యద్వా సుధాభ్రాన్త్యా ఇతి వాచ్యమ్॥

శ్లో॥(10) రుచిస్తే పాతాళే ఫణిపతిమిషాద్భాతి ధరణౌ।
పయోమ్భోధివ్యాజాద్దివిసురనదీదంభత ఇయమ్।
ద్యుభూమ్యన్తశ్చన్ద్రచ్ఛలత ఇతి లోకత్రయమభి
ప్రవృత్తా। విష్ణో శ్రీహయవదనమిన్దుస్మితమయే॥

హేవిష్ణో తే తవరుచిః పాతాళే ఫణిపతి మిషాద్భాతి౽ధరణౌ పయోమ్భో ధివ్యాజాద్భాతిదిపి స్వర్గఙ్గా వ్యాజాద్భాతి ద్యావాభూ మ్యన్తరాళే ఆకాశే చన్ద్రివ్యాజాద్భాతి ఇత్యేవం లోకత్రయమభి ప్రవృత్తా అభివ్యాప్యస్థితా తవవిష్ణుత్వాత్త్వ ద్రుచిరపి విష్ణు త్వగుణ వత్యేవేతి భావః అన్తస్థితం (శ్రీ)యుక్తం హయవదనమయే॥

శ్లో॥ ఇయం తేవామాఙ్గే లసతి కమలా కిం కిముతటి।
ల్లతా కిం సౌవర్ణీ హిమరుచికలా కిన్న్వధనవా।
మరీచిస్సౌరీకిం కిము మురరిపో విద్రుమలతా।
నయా సంస్దీప్తం త్వాం హయవదనమిన్దస్థితమయే॥(11)

హేమురరిపో తేవామాం కేయా లసతి సేయం కమలాలక్ష్మీః కిమ్ తటిల్లతా కిమ్ సౌవర్ణీ లతాకిమ్ అథవానవా హిమరుచికలా కిన్ను రాగార్థం నవత్వాపి కేషణమ్నవాసౌరీ సూర్యస్యేయం మరీచిః కిమ్ వి ద్రుమలతా కిం యావాకావాభవతు అనయాతుత్వం దీవ్యసేఇత్యా హ అనయాదృశ్యమాన వ్యక్తిఫశేషణ సమ్యగ్దీప్తం హయవదనమి న్దస్థితం త్వామహమయే॥

శ్లో॥ విభో దాసేరాణాం త్వయి భవతి యారాగలహరీ।
త్వదిచ్ఛాతిస్సేయం విలసతి సురూపాకృతిరిహ।
ఇదం సంశ్లిష్టస్త్వం క్షిపసి తటిదాలిఙ్గితశర।
త్వమోదం త్వామీశం హయవదనమిన్దస్థితమయే॥(12)

హేవిభో త్వయి విషయే దాసేరాణాం దాసానాం యారా గలహరీ భవతి సేయం త్వత్సంకల్పవశాత్సు రూపాకృతిస్సతీ శోభన సౌన్దర్యాకారవతీ ఇహ త్వయి విలసతి అనయా సంశ్లిష్టః ఇదం

సంశ్లిష్టస్త్వం తటిదాలక్షితం శారదం మేఘం క్షిపసి తిరస్కరోషీత్యద్వాభాసీతిభావః॥

శ్లో॥ రమాచ్ఛాయాక్రాన్తః క్షిపసి నవభానుద్యుతిఝరీ।
పరీతం త్వం రౌప్యక్షితిధరమధత్వద్రుచివృతా।
రమాచన్ద్రిచ్ఛాయావృతమపి సువర్ణక్షితిధరం।
క్షిపత్యబ్జాక్షత్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (13)

రమాయా ఛాయయా ఆక్రాన్తః వ్యాప్తః త్వం నవస్య భానోర్ద్యుతిఝర్యా పరీతం రౌప్యక్షితిధరం కైలాసం క్షిపసి అథత్వద్రుచివృతా రమాపి చన్ద్రిచ్ఛాయావృతం సువర్ణక్షితిధరం మేరుం క్షిపతి హే అబ్జాక్షత్వామయే॥

శ్లో॥ భవచ్ఛాయాయుగ్మావృతిశుభగమేతత్త్రిభువనమ్।
కవిక్ష్మాజచ్ఛాయాపరివృతనభోభాగరుచిరమ్।
సుగఙ్గాశోణద్వయ్యనవరతసక్తక్షితిఫణి।
స్ఫటాభోగాధస్కంహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (14)

భవతోర్దమ్పత్యోశ్ఛాయా యుగ్మస్య ఆవృతినా సుభగంసున్దరమేతత్పరిదృశ్యమానంత్రిభువనమ్ కవేశ్శుక్రస్య క్ష్మాజస్య అఙ్గారకస్యచఛాయాభ్యాంపరివృతేనసభోభాగేనరుచిరమ్ తథాశోభనయోః గఙ్గాశోణనద యోస్సాద్ద్వయ్యాతయా అనవరతసక్తా క్షితిర్యత్రతత్ తథాఫణినామాదిశేషాదీనాంస్ఫటాః ఫణాః లక్షణయా తద్వామణయః భోగాశ్శరీరాణితస్యుక్తమధః అధోలోకః యత్రతత్ భవతీతిశేషః భవచ్ఛాయాయుగ్మావృతాద్యాఃకవిక్ష్మాజచ్ఛాయాపరివృతేవ భాతిక్షితిస్తుగఙ్గాశోణద్వయసఙ్గతి శాలినీవభాతి పాతాళస్తుఫణి

మణిభోగద్వయచ్ఛాయా సజ్జతఇవభాతీతి భావః అత్ర దివిశుక్రకుజ రూపేణభువిగఙ్గాశోణరూపేణపాతాళే ఫణిమణిభోగరూపేణచ యువయోశ్ఛాయాద్వయం భాతీతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ భవచ్ఛాయాయుగ్మవ్యతికలన జాతాచనరుచిః।
ప్రహీరం మాణిక్యంభజకహృదయే సజ్జమయతి।
ప్రతాపంకీర్తింవాకిముతనుతయాబ్రహ్మసభవాః।
బిభర్తిత్వాం భూమా హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(15)

భవతీ చభ వాంశ్చ భవన్తౌపుమాన్ స్త్రియేత్యేక శేషః భవతోశ్ఛాయాయుగ్మస్య వ్యతికలనేనమేళనేనజాజాతాకాచపరుచిః భజకానాంహృదయే ప్రకృష్టంహీరం వజ్రం మాణిక్యఞ్చ సజ్జమయతి హృదయేన యువాం చిన్తయతఃపుంః హృదయేయువయోశ్ఛాయాయాం లగ్నాయాం హీరమాణిక్య సమ్మేళనమివభక్తో మన్యత ఇతి భావః బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతస్సభవాన్ త్వమేవ ప్రతాపం కీర్తించ తనుతయాశరీరత్వేనబిభర్తికిమ్ కీర్తిః ప్రతాపశ్చేతిబ్రహ్మణః ఉభౌగుణౌ ఉభేశరీరేభవతః తత్రకీర్తిశరీరకం బ్రహ్మభవాన్ప్రతాప శరీరకంబ్రహ్మభవతీచేతిభావఃకీర్తేశ్శ్వేతత్వాత్ ప్రతాపస్యఅరుణత్వాచ్చేయము త్ప్రేక్షా హేభూమ యత్రనాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతినాన్యద్విజానాతిస భూమా తస్యసమ్బుద్ధిః॥

శ్లో॥ సితామ్భోజౌపాదాధ్వజకులిశపద్మారిదరితౌ।
నఖజ్యోత్స్నాభూతప్రకటభజకాత్మాన్తతమసా।
సుధీనంఘృష్టాదరుణితతలౌమాంసళతమౌ।
భవన్తంబిభ్రాణంహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (16)

ధ్వజకులిశ పద్మాఙ్కుశచక్రకందరశ్శఙ్ఖ ఇతీమేయత్ర సఞ్జాతాస్త
థోక్తాతదస్య సఞ్జాతమితి తారకాదిత్వాది తచ్ నఖజ్యోత్స్నయాఅ
నేన నఖానాం చన్ద్రికలాయితత్వముక్తంభవతి ఘాతమపాకృతం ప్ర
కట ముత్కటం భజకానా మాత్మని హృదయే అన్ధత మసమ జ్ఞా
నాత్మకం యాభ్యాన్తౌ సుధీనాం విదుషాం ధియోబుద్ధేస్సఘుష్మఘుష
ణాదివ అరుణితం తలమధోదేశః యయోస్తౌనిరస్త రభ క్తబుద్ధిసన్ని
ధానేన యోగిబుద్ధేః కఠినత్వాత్తద్బుద్ధిఘర్షణాత్పాద యోరరుణత్వ
మితిభావః యోగబుద్ధిర్యద్యకఠినా తర్హి సంసారమేవనత్యా జేదితిబో
ధ్యమ్ మాంసళతయా బలిష్ఠౌ అన్యథా అస్త్రాదీనాం బహిర్దర్శనేన
శోభాహైన్యం స్యాత్ సితామ్భోజౌ శ్వేతారవిన్ద తుల్యౌపాదౌబి
భ్రాణం భవన్తు మిత్యన్వయః॥

శ్లో॥ నమద్దేవీమౌళిస్థితసురమహీజాతకుసుమ।
స్రవన్మాధ్వీబిన్దుప్రతతిపరిషిక్తైకచరణమ్।
మహేన్ద్రాద్యున్మస్తస్థగితమణికోటీరమణిభా।
ప్రదీప్తాన్యాబ్జాఙ్ఘ్రిం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (17)

నమన్త్యోయా దేవ్యశ్శచీప్రముఖాః పుంవత్కర్మధారయేతి
పుంవద్భావః తాసాంమౌళిస్థితేభ్యః సురమహీజాత కుసుమేభ్యః
పారిజాత పుష్పేభ్యః స్రవన్తీస్రుధువమ పాయే సాదానమితి పఞ్చ
మీ సఞ్చమీతి యోగవిభాగాత్సమాసః యా మాధ్వీ బిన్దువ్ర
తతిః మకరబిన్దుసన్తతిః తయా పరిషిక్త మేకం వామంచరణంయస్య
తమ్ మహేన్ద్రాదీనామున్మస్తేషు మస్తకోపరిభాగేషు స్థగితా యే
మణికోటీరాః మణిమయాని కిరీటాని శాకపార్థివాదిత్వాదుత్తరపద
లోపిసమాసః తేషు యేమణయః తేషాం భాభిర్దీపాయితాభిః కాన్తి
భిః ప్రకర్షేణ దీప్తః నీరాజితః అన్యః అబ్జమివాఙ్ఘ్రిరబ్జాఙ్ఘ్రిః ఉ

పమానానీతి సమాసః యస్య తమ్ శచీన్ద్రాణీ గౌరీరుద్రౌ వాణీహిరణ్యగర్భౌ ఇత్యేవం ద్వాద్వా దమ్పతీయుగపత్త్రస్య పాదాబ్జయోర్నమత ఇతి స్త్రీణాం వామపాదసేవా పుంసాం దక్షిణపాదసేవా చ లభ్యతే ఇతి భావః॥

శ్లో॥ నటజ్జూటాటీరోన్మకుటతటరిఙ్గత్స్ఫురనదీ।
తరఙ్గప్రోద్ఘుష్టస్ఫుటజలజసాదృశ్యచరణమ్।
పదాబ్జోద్యన్మాధ్వీరసభరసమాస్వాదముదిత।
స్వయమ్భుప్రస్తావం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (18)

జటాటీర ఏవ జూటాటీరః స్వార్థికో౽ణ్ నటతో జూటాటీరస్య ఉన్మకుటతటే ఉన్నతశిరోదేశే రిఙ్గన్త్యా స్ఫురనద్యాస్తరఙ్గైః కరణైః ప్రోద్ఘుష్టమితి వర్తమానే క్తః ప్రకర్షేణ ఉద్ఘోష్యమాణం స్ఫుటజలజసాదృశ్యం వికసితకమలసాదృశ్యం యస్య తచ్చరణం యస్య తమ్ హయవదనచరణ మమ్బుజసదృశమితి సురనదీ తరఙ్గరవవ్యాజేన వ్యాఖ్యాతీతి భావః హయవదనచరణాబ్జపతితాలే శివశిరసిలగ్నో మధుబిన్దురేవ సురనదీ ఇతి మధుబిన్దుమత్త్వాదిదం చరణమమ్బుజమేవేతి గఙ్గయా ప్రతిపాద్యతే ఇతి ధ్వనిః అబ్జమివపదం పదాబ్జముపమితం వ్యాఘ్రాదిభిరితి సమాసః తస్మాదుద్యన్నిర్భరః యోమాధ్వీరసభరః మకరన్దాతిశయః తస్యసమాస్వాదేన ముదితస్యస్వయమ్భువః బ్రహ్మణః ప్రకృష్టః స్తావః స్తుతిర్యస్యతమ్ స్వయంభువా సహప్రస్తావః ప్రసఙ్గోయస్య తమితి వా ఏతేన శమ్భుబ్రహ్మణోరపి హయానన పాదపద్మం సేవ్యమితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ సమద్వేష్టి కైశ్యభ్రమరని కరఖ్యాపితనిజ।
స్ఫుటాబ్జత్వప్రఖ్యాత్యనువచనసన్నూపురపదామ్।

అపాఙ్గైస్తన్వానాం చరణకమలే భృఙ్గసుషమాం।
భజన్తం శ్రీకాన్తాం హయవదనమిన్దుస్మితమహో॥ (19)

ఏవం హయవదనచరణౌ ధ్యాత్వా తదఙ్గత్వేన లక్ష్మీచరణం ప్రార్థయతి కవిః నమన్తీనాం దేవీనాం కైశ్యేషు యో భ్రమరనికరః తేనఖ్యాపితా యా నిజా స్ఫుటాబ్జత్వప్రఖ్యాతిః తామనువదన్తీతి అనువదనాః సన్తశ్శ్లిష్టా నూపురాః పదయోర్యస్యాస్తామ్ పదస్యాస్ఫుటాబ్జమితి ప్రఖ్యాతిరస్తిసాతు పదలగ్నైః దేవీకైశ్యాగతైర్భ్రమరైః ప్రఖ్యాప్యతే బహుళసౌరభపూర్ణమపి కైశ్యన్త్యక్త్వాపదస్య అబ్జత్వాదేవపదే భ్రమరాణాం ప్రవేశ ఇతి జ్ఞాయతేఇతిభావః ఏవం ఝుఙ్కారవ్యాజేన భ్రమరైః కీర్త్యమానాం పదాబ్జప్రఖ్యాతిం నూపురాశ్శిఞ్జావ్యాజేన అనువదన్తీవేత్యుత్ప్రేక్షా చరణకమలే హయవదనస్యేతి భావః అపాఙ్గైః కటాక్షపాతైః భృఙ్గశోభాంతన్వానాం శ్రియాలోకితం హయవదన చరణం సభృఙ్గం పద్మమివ భాతీతిభావః స్త్రీణామపాఙ్గానీలా ఇతి ప్రసిద్ధిః ఏతాదృశాంశ్రీకాన్తాం లక్ష్మీనామికాం ప్రియాం భజన్తం వామాఙ్కే బిభ్రాణమిత్యర్థః॥

శ్లో॥ నఖారోకాగ్రస్రద్యోతప్రతిలసితదేవీకచభర-
చ్ఛలోద్యత్తామిస్రవ్యతికలవజస్నేహచరణామ్।
కటాక్షాబ్జవ్రాతాఞ్చితపతివదామ్భోరుహయుగాం।
దధానం చన్ద్రాస్యాం హయవదనమిన్దుస్మితమహో॥ (20)

నఖైరేవ అరోకాగ్రైస్సూర్యకిరణైః ద్యోతేన ప్రకాశేన కరణేన ప్రతిలసితః ప్రభూషితః నఖానామేవ అరోకాగ్రాణాం ద్యోతేన ప్రతిలసితఇతి వా యః దేవీనాందేవాఙ్గనానాం కచభరః దేవస్య శ్రీదేవీఇతి ప్రుంయోగే జీష్ తస్యభవేనవ్యాజేన ఉద్యదావిర్భవద్యత్తా

మిస్రం తస్య వ్యతికలనేనసమ్పర్కేణజః జాతః యఃస్నేహఃసుహృద్ధర్మః తైలఞ్చ తద్యుక్తే చరణేయస్యాస్తామ్ వ్యతికలనజః స్నేహఃయయోస్తౌ చరణౌ యస్యాస్తామితివా పద ఘ్రీశ్చరణో స్త్రియామిత్యమరః స్వనఖైః ప్రతిలగితత్వాత్కచిభరేవరణయో స్స్నేహఆసీదితిధ్వన్యతే కచభర సంస్పర్శాచ్చరణయోః కచభరసమ్బన్ధితైలసంయోగ ఆసీదితి వాస్తవార్థః సూర్యేణాపి తామిస్రం దీప్య ఇతివిరోధః నఖరోచిషా కేశపాశనైల్యం భృశం ప్రతిభాతీతి తత్పరిహారః యద్వా ఃహాయా త్వేన లక్ష్మ్యాః కర్తుమకర్తుమన్యథా కర్తుం చ శక్తిరస్తీతి సూర్యకిరణైరపి దేవీసఙ్కల్పేనతామిస్రం ద్యోత్యతేఇత్యవిరోధః ఏవంచఖేషు అర్కత్వమారోప్య తద్యాపితత్వపురస్కారేణ కచభరే తామిస్రత్వారోపణాత్ లక్ష్మ్యాః ప్రకృతిత్వంవ్యజ్యతే (ప్రకృతిర్మాయా) కటాక్షాణామేవాఞ్జానం ప్రాతేన సమూహేనఅర్చితౌ పత్యేర్హయవదనస్య పదామ్భోరుహౌ యయా తామ్ ఏతేనపాతివ్రత్యం సూచ్యతే చన్ద్రాస్యాం లక్ష్మీం దధానమ్॥

శ్లో॥ పదామ్భోజచ్ఛాయారసభరనిమజ్జత్కమఠధీ।
సమాలమ్బస్ఫుల్లానగణసుమణీనూపురగణౌ।
మనోభూతూణీరప్రతిభటసుజఙ్ఘాప్రియతర మే।
యువామమ్భోజాక్షీం హయవదనమిన్దుస్థితముదే॥ (21)

హేప్రియఆత్మన్ ఆత్మా హి ప్రియస్సర్వస్య హేరమే లక్ష్మీః ఇన్దుస్థితం హయవదనమ్ ఇన్దుస్థితామమ్భోజాక్షీంచేతి యువామహమముదే శరణం ప్రాప్నోమి కీదృశౌ యువామ్ పదామ్భోజయోశ్ఛాయారసభరే నిమజ్జతోః కమఠయోర్ధియః తద్విషయకబుద్ధేరిత్యర్థః నిమజ్జన్తౌకమఠావిమావితి ధియ ఇతి వా సమాలమ్బ ఇవాచరతో

రాలమ్బభూతయోరిత్యర్థః గుల్ఫయో రావరణభూతః శోభనః మణిమయనూపురగుణః యయోస్తౌ గుల్ఫౌ గూఢౌ నూపురగణచ్ఛన్నౌ చేతి భావః మనోభువస్తూణీరస్య ప్రతిభటే శోభనే జఙ్ఘే యయోస్తౌ తథోక్తౌ।

శ్లో॥ సువర్ణాద్రిప్రాన్తక్షితితలజరమ్భాతరుయుగ।
ప్రతిద్వన్ద్వ్యోరుద్వయ్యనవరతసంశ్లేషసుభగామ్।
స్వర్లోకోరాడ్వాహద్విపకరసమోరుం ప్రియ రమే।
యువామమ్భోజాక్షీం హయవదనమిద్ధస్మితముదే॥ (22)

సువర్ణాద్రిప్రాన్తక్షితితలమూర్ధాత్సువర్ణభూతలం తజ్జన్యరమ్భాతరుయుగస్య ప్రతిద్వన్ద్వినీ ప్రతిభటభూతా యా ఊరుద్వయీ తస్యా అనవరతం యః పరస్పరసంశ్లేషః తేన సుభగామ్ ఇత్యమ్భోజాక్షీమిత్యస్య విశేషణమ్ సువర్ణరమ్భాతరుయుగతుల్యా నిరన్తరసంశ్లేషశాల్యూరుద్వయవతీమిత్యర్థః సువర్ణక్షితౌ జాతం హి సువర్ణమయమ్భనం స్వర్లోకసాం దేవానాం రాజ్ఞ ఇన్ద్రస్య వాహభూతో యో ద్విపః ఐరావతః తత్కరేణ సమాఊరూ యస్య తమితి హయవదనవిశేషణమ్॥

శ్లో॥ పయోమ్భోనిధ్యూర్మిప్రతిభటదుకూలావృతకటీ।
తటభ్రాజత్కాఞ్చీవలయరుచినిర్ధూతతులనా।
హిరణ్యశ్రోణీభృత్కటకసునితమ్బా ప్రియ రమే।
యువామమ్భోజాక్షీం హయవదనమిద్ధస్మితముదే॥ [23]

అమ్భోనిధిశబ్దస్సముద్రేరూఢః పయోమ్భోనిధిః క్షీరసముద్రః తస్య ఊర్మిభిః ప్రతిభటే నజలాజ్జలోర్మయోఽతిస్వచ్ఛా ఇతి తద్వత్పయోపూర్యా స్మిరూపమతిశ్వేతం భవతీత్యూర్మిగ్రహణమ్ కించ

ఊర్మివద్వస్త్రమపి న్యూనాధిక్యభావమాపద్యేతే వస్త్రవేషు ఫల ఫలాత్కారవత్త్వా దిత్యపూర్వాత్మసాదృశ్యమ్ దుకూలేన ఆవృతే క టీతటే భ్రాజతః కాఞ్చీవలయస్య సౌవర్ణమేఖలామణ్డలస్య రుచినా నిర్ధూతా తులనా సాదృశ్యం యయోస్తౌ అనుపమావిత్యర్థః హిర ణ్యం స్వర్ణం రజతఞ్చ తన్మయపర్వతకటకావివశోభనౌ నితమ్బ యయోస్తౌ ఇత్యన్వయః॥

శ్లో॥ విరిఞ్చానుత్పాదానుమితనసరోజత్వగరిమా।
స్వనాభీరాజీవం పరివృతవతీ పద్మనిలయా।
యతో నాభీపద్మే దృగళినిచయం పాతయతి వా।
సదా తం శ్రీనాథం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (24)

విరిఞ్చస్య పద్మజస్య అనుత్పాదేన ఉత్పత్త్యభావేన అనుత్పా దకత్వేన వా హేతునా అనుమితః న సరోజత్వం సరోజత్వాభావ ఏవ గుణస్తాదృశోఽయస్యతత్ స్వస్య లక్ష్మ్యాః నాభీరాజీవం రాజీవమివనా భిం పరితో వృతవతీ ఆచ్ఛాదయన్తీ సతీ పద్మనిలయా లక్ష్మీః య తో యస్య నాభీరూపే పద్మే దృశామేవ అళీనాంనిచయం పాతయ తి ప్రసారయతి తం శ్రీనాథం సదాప్యయే సదాపి పాతయతీతి యద్వా వా ఇయం నాభీ నపద్మమ్ పద్మజానుత్పాదాత్ వ్యతిరేకదృష్టాన్తః యథా శ్రీహరేర్నాభీ ఇతి ప్రయోగః న చ ప్రసిద్ధపద్మస్యాపి పద్మ జానుత్పాదాత్సాధ్యవికలమేతదితి వాచ్యమ్ ప్రసిద్ధపద్మం పద్మః న భవత్యేవ కిన్తు హరినాభిరేవ పద్మమితి వివక్షితత్వేన తత్రాపి పద్మ త్వాభావస్య అస్మాకమిష్టత్వాత్ నాభిమ్పరివృతవతీత్యనేన లజ్జాగ మ్యతే యన్న్యూనత్వాస్పదం తద్ధ్రియాచ్ఛాద్యతే వస్తుతస్తు స్త్రీ ణాం నాభీదర్శనస్య అయుక్తత్వేన దుకూలాచ్ఛాదనం తస్య ఆవశ్యక

మేవ అతఏవ హి పురుషమోహయితుం కయాచిద్విలాసిన్యా కదా
చిన్నాభిః ప్రదర్శ్యతే పద్మనిలయేత్యనేన మమ పద్మమేవ నిలయ ఇతి
భగవన్నాభిపద్మే స్థాతుం రమా వాఞ్ఛతీతి వ్యజ్యతే అతఏవ నాభి
పద్మే ద్భృగళిప్రేషణమ్ అళిత్వారోపణపద్మే అళిస్థితేస్సమ్భావిత
త్వేన భగవన్నాభిపద్మే మద్భృగళయః స్థాపయితవ్యా ఏవనోచేన్మ
రన్ద్రాలాభేన అళయో నభవిష్యన్తీతి వ్యజ్యతే అనేన చ లక్ష్మ్యాః భ
గవన్నాభిసౌన్దర్య సమాకృష్టనయనత్వం వ్యజ్యతే తేన చ భగవన్నా
భిః న పద్మతుల్యా నాపి లక్ష్మీనాభితుల్యా కిన్తు సర్వాధికేతి ఫలితమ్
శ్రీనాథమిత్యనేన లక్ష్మ్యాయుగ్మో భగవాన్ ధ్యేయ ఇతి వ్యజ్యతే నా
తివికసితం నాతిముకుళితఞ్చ కమలం నాభివదగాధం భాతీతి పద్మ
సామ్యం నాభేర్బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ లసన్నాభీపద్మానుమితసురగఙ్గాత్వసుషమా।
ప్రవాహాభిక్రాన్తిప్రథితహిమభూమీధరతులమ్।
జగత్త్రైలోక్యేష్మాతిశయసహనాత్యన్తవిపుల।
స్ఫురన్నాభీపద్మం హయవదనమిష్టస్థితిమయే॥ (౬)

లసత్ ప్రకాశవాన్ వికాసవానితి చ యః నాభీరూపః పద్మః తేన
అనుమితం సురగఙ్గాత్వం యేన తేన యస్యాస్తస్యేతివా సుషమాప్రవా
హేణ సుషమాప్రవాహస్య వా అభిక్రాన్త్యా అభివ్యాప్త్యా కరణేన
కర్త్ర్యా వా ప్రథితా ప్రకటీకృతా హిమభూమీధరతులా యస్యాస్తా
మ్ ఇయం సుషమా సురగఙ్గా భవితుమర్హతీతి వికసత్పద్మవత్త్వా
ద్యథా గఙ్గా ఇతి ప్రయోగః గఙ్గాయామివ సుషమాయామపి గ
ఙ్గాత్వమస్తి అన్యథా వికసితం పద్మమత్ర నోపలభ్యేతేతి భావః లస
ద్విశేషణేన పద్మం జలావపతితం ముకుళితం స్యాదితి వికాసవత్త్వాది

దం జలస్థితమేవపద్మమ్ జలస్తుసుషమ్మైవేత్యుక్త్యాప్యభవతి అయంహయగ్రీ
వో హిమాద్రిశ్చభవితుమర్హతి సురగఙ్గావత్త్వాద్యథా హిమాద్రిరితి
ప్రయోగః యద్యపి గఙ్గాఘువ్యాప్యస్తి సురగఙ్గా ఆకాశగఙ్గా తు హి
మవత్యేవనత్వాకాశే ఇతి భ్రమితవ్య [illegible] ర్తత్వాన్న చ శివశిర
స్యపీతి వాచ్యమ్ శ్రీరూపేణ స్థిత భానాత్ యద్వా గఙ్గాయాశ్శి
రస్యేవ శివస్య వ్యాప్తిః నత్వధితో జ్ఞ ఇతి అభిప్రాన్తిపదేన శివస్య
నిరాసః సుషమావ్యాప్త్యాయం భగవాన్ గఙ్గావ్యాప్తోహిమవానివ
భాతీతి భావః జగత్త్రితాయాః త్రిభువనస్య య ఉన్మేషః ప్రళయే
లీనస్య ప్రపఞ్చావస్థాప్రాదుర్భావే యోవికాసః తస్యాతిశయం సహ
తే ఇతి సహాసమ్ కుతః అత్యన్తవిపులమ్ స్ఫురత్ నాభీరూపం ప
దంయస్య తమ్ భగవన్నాభీపద్మాదేవ జగత్త్రయస్యావిర్భావాదతి
విపులత్వమ్ త్రిభువన సంఘృష్టేనాపి నవ్యథతే ఇతి వక్తుం స్ఫురదితి ఇ
యం నాభీఅతివిపులా జగత్త్రితయోన్మేషాతిశయసహత్వాత్ ఆకాశవ
దితిప్రయోగః॥

శ్లో॥ అపి బ్రూషేత్వన్నస్స్వసరిహరిమధ్యావతరతామ్।
వలగ్నానేనవ్యతికలితనిర్మధ్యలలనః।
త్వయా త్రాతోదన్తిత్యపరమిన నః కౌతుకం పదమ్।
మదాత్మా రామ త్వాంహయవదనమిస్తుష్ఠితమయే॥

హేన్వ్యతికలితనిర్మధ్యలలన వ్యతికలితా సఙ్గతా నిర్మధ్యా
మధ్యభాగహీనా గగనావలగ్నేతి భావః మధ్యపదము పలక్షకమ్
ఆది మధ్యాన్తహీనేతి చ లలనా శ్రీః లక్ష్మీః యస్య తస్య సమ్బు
ద్ధిః లక్ష్మీసహితేతి యావత్ త్వం స్వస్యసరహరిర్నరసింహః మధ్యా
వతరః యస్య తస్య భావస్తత్తా తామ్ ఆదిరవతారో మత్స్యః అ
న్త్యః కల్కిరితి తదితరే మధ్యావతారా ఇతి నరసింహావతారస్య మ

ధ్యత్వం ప్రాప్తమ్ సర్వేష్వవతారా విరాజన్నకాశాద్భవన్తీతి అవ తారవాక్ విరాడేవ తథా చ నరహరిర్మధ్యావతారో యస్య తస్య వి రాజోభావం స్వసమ్బధినమ్ ఇతి అక్షరార్థః ఏతేన హయగ్రీవ్రా వి రాడితి ఫలితమ్ స్వవిరాట్పురుషత్వమితి యావదర్థః అనేన వలగ్నేన మధ్యేనకరణేనబ్రూషేగగనతుల్య స్తనమధ్యమేవ తవ విరాట్పురుష త్వంనః ప్రతివాక్యఖ్యాతి పాతాళమ్పాదమూలం ద్యౌర్మధ్యమ్ సత్య లోకశ్శిరశ్చ విరాట్పురుషస్యేతి హేతోరితి భావః ద్యౌర్నామ చ ద్వాదిభ్రమణస్థానమ్ న తు స్వర్గః అత్ర స్వస్య నరస్య పరమాత్మ నః నరీయతేన క్రీయతే ఇతి నరః పరమాత్మా నారాయణో నామ నరోనరాణామితి ప్రయోగశ్చయో హరిమధ్యావతరః హరేస్సిం హస్య మధ్యమివ మధ్యంయస్య స హరిమధ్యః సచాసావవతరః త త్రామసింహమధ్యతుల్యమధ్యభాగవదవతారత్వమిత్యర్థః ఇతి ప్రతీయ తేత్వన్మధ్యేదృష్టే నఃసింహమధ్యావతారోభవానితి ప్రతీయతే ఇతి భావః తవ సింహమధ్యస్య సదృశీయుమ్మ నిర్మధ్యా లలనేతి వక్తుం స మ్బాధనమ్ విరాజన్తన పక్షతి ర్భార్యేతి సఖీనాచీనమితి వక్తుం స మ్బాధనమితి వాస్తవార్థః ఏతావతా తవ సింహమధ్య త్వస్య ఏకం కౌతుకపదమితి ఫలితమ్ హేమదాత్మా రామ మమ అత్మని మన సిరమతే ఇతి తత్సమ్బుద్ధిః త్వాయా దన్తిగజేన్ద్రః త్రాత ఇత్యపరంనః కౌతుకస్య స్థానమ్భవతి సింహమధ్యేన గజస్త్రాతఇత్యాశ్చర్యమితిభా వః గజంతిర్యగ్జన్తుమపి త్రాతవానితి మత్త్రాణార్థం భవద్ధ్యానంకౌతు కమితి వా స్తవార్థః ఇవ శబ్దేన న ఏవ ఆశ్చర్యన్తవ తు నైవాశ్చర్య మ్ ఫణిపతిశాయినః గరుడధ్వజస్యేతిచ విరుద్ధవస్తుద్వయ సామానాధి

కరణ్యా ఘటకస్యేతి వ్యజ్యతే।

శ్లో॥ అపూర్వాత్మామ్భోజాభిపతదళిమాలాతుహినరు-
గ్ద్రుషత్తీర్థచ్ఛాయావ్యతికరసితా బ్రూత ఇవ తే।
ప్రపన్నప్రస్తారప్రబలమలసంక్షాళనయశః
ప్రభో నః శ్రీశ త్వాం హయవదనమిద్ధస్మితముఖే॥ (27)

హే ప్రభో హే శ్రీశ శ్రియాలక్ష్మ్యా ఈశ అపూర్వం యదా
త్మనస్తవ అమ్భోజం నాభీరూపం తదభిపతన్తి అభిముఖం ప్రసరన్తి
అళిమాలా భృఙ్గపఙ్క్తయః తవ రోమావళిరూపేతిభావః తుహినరుగ్ద్రు
షదాం చన్ద్రకాన్తమణీనాం యాని తీర్థాని చన్ద్రికాన్తమణిమయతీ
ర్థానీత్యర్థః త్రివళీరూపాణీతి భావః తేషాం ఛాయాయాః వ్యతికరే
ణాసమ్బన్ధేన సితా శ్వేతా సతీ హయవదనస్య స్వతశ్శ్వేతరోమత్వేన రో
మావళిరపి శ్వేతైవేతి శ్వేతత్వహేతూత్ప్రేక్షణమ్ వళిచ్ఛాయాసం
బన్ధాదితి తే తవ సమ్బన్ధి ప్రపన్నప్రస్తారస్య సేవకసముదాయస్య య
త్ప్రబలః మలః తం సంక్షాళయతీతి ప్రపన్నప్రస్తారప్రబలమలసం
క్షాళనః పతితపావన ఇతి యావత్ స ఇతి యశః నః ప్రతి బ్రూతే ఇ
వ వ్యాఖ్యాతీవ త్వత్ప్రపత్తిగతేః ఆలిన్యాం ధవళాం భృఙ్గపఙ్క్తిం దృ
ష్ట్వా తవ పతితపావనత్వం నిశ్చినుమ ఇతి భావః అత్ర తీర్థప
దేన అళిమాలారూపా కామిని హయవదనస్య నాభీరూపాం వాపీమవత
రితుం చన్ద్రికాన్తనిర్మితతీర్థాని సోపానానీతి వళీనాం తీర్థసాదృశ్యముక్తం
భవతి అళిమాలాయాః అఙ్గనాత్వం నాభేః వాపీత్వఞ్చ వ్యజ్యతే అ
పూర్వపదేన నాభ్యమ్బుజస్య అసాధారణత్వముక్తమ్ తేన బ
హుళతరమకరన్దశాలిత్వం వ్యజ్యతే అతఏవ అళిమాలా అద్యాపి తద
భిపతతీత్యుక్తమ్ ప్రసిద్ధపద్మే హి ఏకాళిప్రవేశేనైవ మకరన్దక్షయే

అన్యేషాం ప్రవేశ ఏవ దుర్ఘట ఇతి భావః న భేః పద్మవ్యతిరేకో వ్యజ్యతే

శ్లో॥ జగత్త్రేతాధారత్రివళిలలితోదారజఠర
ప్రభాధ్యాతృప్రత్తప్రథమలపితత్రయ్యభినుతమ్
తనుచ్ఛాయాప్రాహోదిన్యభినవతరఙ్గత్రివళికా
లసన్నాభీపద్మం హయవదనమిన్దుస్మితమయే (28)

జగతాం త్రేతాయాస్త్రయ్యాః త్రిజగత ఇత్యర్థః ఆధారస్య అతఏవ త్రివళిలలితస్య ఉదారస్య జఠరస్య యా ప్రభా తస్యా ధ్యాతృభ్యః ప్రత్తయా దత్తయా ప్రథమలపితానాం ప్రథమవచసాం త్రయ్యా త్రితయేన త్రివిధేన ప్రథమలపితేనేత్యర్థః వేదత్రయ్యేతి యావత్ అభినుతమ్ ఉదరే జగత్త్రయస్య ప్రవిభక్తస్య వర్తనాద్ధేతోః త్రివళ్యుదయః త్రివళియుక్తజఠరధ్యానాదేవ ధ్యాతౄణాం వేదత్రయ్యావిర్భావ ఇతి ఫలితార్థః వేదత్రయీప్రదవళిత్రయీకం తవ జఠరమితి నిష్కర్షః —తనుచ్ఛాయాప్రవాహోదిన్యాః శరీరకాన్తిపూరస్య అభినవతరఙ్గా ఇవాచరన్త్యా త్రివళికయా లసత్ నాభీపద్మః యస్య తమ్ తరఙ్గావృతపద్మవద్వళిత్రయ్యావృతో నాభిస్తత్ర భాతీతి భావః అభినవేత్యనేన తరఙ్గా హి ప్రాదుర్భావే మహాన్తః క్రమేణ క్షీయన్తే ఇతి మహత్త్వం వ్యజ్యతే తథా చ వళిత్రయమతిగమ్భీరమితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ మహేన్ద్రాశ్మస్తోమస్థగితపథకాన్తిస్వరమయా।
జ్వలత్తీర్థతేతాభిగమసుభగస్వర్ణసరసీమ్।
దృశాసాన్ద్రద్రోర్వీం సితజలజశోభాహరణయా।
బహూనుర్వ్యస్తన్తం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (29)

మహేన్ద్రాశ్మనామిన్ద్రనీలమణీనాం స్తోమేన స్థగితః సన్యా

తః రచిత ఇతి యావత్ పన్థాః మహేన్ద్రాశ్మస్తోమస్థగితపథః ఋక్ష్వా
రబ్ధాః పథామితి సమాసాన్తో ప్రత్యయ తద్వ్యక్తా యా కార్తస్వర
మయీ జ్వలన్తీ తీర్థత్రేతా తీర్థత్రయమ్ తస్యా అభిగమేన ప్రాప్త్యాసు
భగా స్వర్ణమయీ సరసీయస్యా స్తామ్ కార్తస్వరం ప్రకృతి మూచ్య
తేయస్యాం సా కార్తస్వరమయీ తత్ప్రకృతవచనే మయట్ ఇతి మ
యట్ పుంవత్కర్మధారయే ఇతి పుంవద్భావేన కార్తస్వరమయజ్వలత్తీర్థే
తి నిర్దేశః పథ కార్తస్వరేత్యత్ర మధ్యమపదలోపీసమాసః శాస్త్రీన్య
ష్ట్యా తు ఉత్తరపదలోప్యేవ అత్ర విషయసంగరణమ్ తథాచ సోపా
వళిరిన్ద్రనీలపద్యా కార్తస్వరతీర్థత్రయావళిత్రయమ్ స్వర్ణసరసీనాభిః
సరస్యాః స్వర్ణమయత్వన్నామ సువర్ణభూషా ఖచితత్వమ్ యద్వాసు
వర్ణఖణ్డస్థగితేతిత్వ స్వర్ణసరసీత్యత్రాప్యుత్తరపదలోపీ సమాసః సౌన్ద
ర్యోర్వీం సౌన్దర్యభూమిం సౌన్దర్యస్థానభూతా మితియావత్ సౌన్దర్య
సహితాముర్వీం భూదేవీమితి చ గమ్యతే లక్ష్మీమితి విశేష్యమాధ్యా
హర్తవ్యమ్ సితజలజస్య శ్వేతారవిన్దస్య శోభాయాహారణ మపహ్నా
తిర్యయా తయా దృశా దృష్ట్యా బహూకుర్వన్తం బహుమానయ
న్తమ్ సవిలాసం లక్ష్మీం పశ్యన్తమిత్యర్థః॥

శ్లో॥ స్వశోభాసన్తానవ్యతికలనముక్తాభిరివహో।
వృతం ముక్తాభిస్త్వాం స్తనయుగముద్దుచ్ఛనమమలమ్।
తులస్యా పూజన్త్యా పరినుతగుణం భృఙ్గనినదైః।
ప్రపన్నస్వర్గ్యాణం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (30)

హే ఇత్యాశ్చర్యవ్యపదేశస్తనయుగమభిజ్ఞేయతే స్వస్యశోభాసన్తానస్య
కాన్తిసమూహస్యవ్యతికలనేన సమ్బన్ధేన హేతునా వ్యతికలనా దితి వా
ముక్తాభిః ముక్తింప్రాప్తాభిః సాయూజ్యంగతాభిరిత్యర్థః అతఏవముక్తాభిస్సు

క్తాభిస్థైరత్నైః హయవదనస్తనద్వయశోభాసమ్పర్కాధిగతముక్తాత్వ ధర్మవత్త్వాదేవముక్తానామ్ముక్తాత్వమితిభావః మౌక్తికాని హి జలబిన్దవ ఇతి న జలబిన్దూనాం కేవలానామీదృశీకాన్తిః కిన్తుహయవదనస్తనశోభాసమ్పర్కాదేవేతి నిష్కర్షః కిఞ్చ నిరన్తరధ్యానేన భగవత్ప్రభాసమ్బన్ధో యేషాం వర్తతే తే హి ముచ్యన్తే ఇతి భగవత్స్తనప్రభాసమ్బన్ధాన్మౌక్తికాని ముక్తిం గతాని ముక్తిశ్చాత్ర సారూప్యం వివక్షితమ్ భగవత్స్తనవత్ శ్వేతత్వం వర్తులత్వఞ్చ మౌక్తికేషూపలభ్యతే హి

వృతమావృతమనేన సహోపైస్త్యసూరిభిర్భగవానివ సరూపైర్మౌక్తికైః స్తనద్వయం సేవ్యతే ఇతి వ్యజ్యతే ఉదుచ్ఛ్వానవిహాపమున్నతమ్ ఉదిత్యనేన సశ్రీప్తన వద్ధయవదనస్తనమున్నతమ్ నాపిశుష్కశరీరస్యేవ అత్యన్తాభావస్తనః కిన్తు మహాపురుషలక్షణాన్వాత్యశాలి స్తనయుగమితి ప్రతీయతే అమలా నిర్మలమ్ అనేనస్త్రీస్తనదోషాదివ చూచుకమల ప్రసక్త్యభావో ధ్వన్యతే ఏతాదృశం స్వామిత్వయం స్తనయుగం ఘ్రాజన్త్యా తులస్యా తులసీమాలయా కర్త్ర్యా భృఙ్గనినాదైః కరణభూతైః పరిసురాగుణా యస్య తత్ తులసీహి భృంగధ్వనివ్యాజేన భగవన్తం స్తువన్తీ స్తనద్వయే వర్తతేఇతి భావః తులస్యా పూజన్త్యా ఇత్యనేన తులసీవాసిన్యా కాచన స్త్రీ స్తనయోః భగవత్స్తనసమాన సౌన్దర్యానుపలమ్భాత్ స్తనయుగం సమాశ్రయతీతి ధ్వన్యతే ప్రపన్నానాం స్వర్ణభూజం కల్పద్రుమం తద్వదభిలషితదాతారమిత్యర్థః అన్యథా హయవదనసేవావ్యర్థా స్యాత్ అత్ర [వ్యూఢం] హారమ్మణీవృతస్తనయోరనువృత్య ధ్యాయేద్ద్వయం విశద హారమణీచిరారమ్యమాలాం మనుప్రవృత్త రూపకగోపఘుష్టాఇతి చ కపిల పదస్థాననారేణ స్తనద్వయస్య మాలాయాశ్చధ్యానం కృతమితి బోధ్యమ్ ॥

శ్లో॥ సుధీధీమన్థాద్ర్యున్మథితతనుభాదుగ్ధజలధి
ప్రభూతాపూర్వేన్ద్రోపలమివ మహోహారస్థలగతమ్।
సితామ్భోజాతస్థం భ్రమరమివ సవ్యేఽపి ముదా।
దధానం శ్రీవత్సం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥(31)

సుధీనాం ధీరేవ మన్థాద్రిః ధీరిత్యేకత్వజాత్యపేక్షయా తేన ఉన్మథితాత్ తనుభా హయవదనతనుకాన్తిః సైవ దుగ్ధజలధిః తస్మాత్ ప్రభూతమపూర్వమిన్ద్రోపలమిన్ద్రనీలమణిం మహోహారస్థలగతమివ స్థితమ్ మహోరస్థలగతమిన్ద్రోపలమివ స్థితమిత్యన్వయః దుగ్ధాబ్ధేః కౌస్తుభమణేరుద్భూతస్య భగవత్కణ్ఠం ప్రాప్త ఇతి ప్రసిద్ధిః అయన్తు కౌస్తుభవన్న పీతః కిన్తు నీల ఇతి అస్యాపూర్వత్వమ్ ఏకస్య కణ్ఠగతత్వాత్ స్వస్యాపి కణ్ఠగతత్వే సపత్నీవిరోధస్స్యాదితి ఏతస్య మణేర్వక్షోగతత్వమితి ధ్వన్యతే సితామ్భోజాతస్థం భ్రమరమివ స్థితమిత్యుపమా శ్రీవత్సం చిహ్నం సవ్యేఽపి పూర్వకాయ ఇతి వక్ష్యమాణః ఉరసస్సవ్యం సవ్యేతరస్మిన్నితి సవ్యం చ తదురస్తస్మిన్నితి వా ముదా సన్తోషేణ దధానమ్ కౌస్తుభో హి మథనశ్రమవతా మయా లబ్ధః ఇదన్తు శ్రమం వినైవేతి సన్తోష ఇతి భావః స్వశరీరశోభోత్పన్నత్వాత్తత్ర శ్రీవత్సే హయవదనస్య ప్రీతిరితి ధ్వన్యతే శ్రీవత్సచిహ్నం హయవదనస్య సహజమితి వక్తుం తత్తనుభానిర్మన్థోదితమిత్యుక్తమితి శ్రీవత్సస్య సహజత్వఞ్చ ధ్వన్యతే।

శ్లో॥ సహోత్థత్వాద్వ్యక్తః కలసవిమలాత్మా హిమరుచిః।
సహోత్థం త్వద్బిమ్బం స్మితకలనయైర్దర్శయతి నః।
హరిద్వన్ద్వాశ్మాభావ్యతికలనజాపూర్వసుషమా।
క్వ వేయం లోకే త్వాం హయవదనమినుసితమయే॥(32)

అత్ర అయే ఇత్యాశ్చర్యే అయే ఇతి సమ్బోధనమ్ తథా చ ప్రయో
గః అయే గౌరీనాథ త్రిపురహర శమ్భో త్రిణయనేతి యద్వా హే
ప్రభో ఇతి శేషః—సహజాఙ్కస్య సచిహ్నస్యత్వద్వపుషః కలనేన దర్శ
నేన విమలః ఆత్మా మనో యస్య సః అనేన దర్శనాత్ప్రాక్తన్యమా
లిన్యమస్త్యేవ మనసీతి ఫలితమ్ సకళఙ్కం మాం జనా నిన్దేయురితి
మనస్యశఙ్కాచ ఏవాత్ర మాలిన్యమ్ సర్వేశ్వరస్య భగవత ఏవ సహజాఙ్క
త్వే కః పునర్మమ జనాపవాద ఇతి చ నిన్ద్యమనో నిస్సఙ్కోచమి
తి భావః హిమరుచిశ్చన్ద్రః సహజాఙ్కం స్వమాత్మీయం బిమ్బం సః ప్రతి
స్మితశోభాభిర్దర్శయతి చన్ద్రికయా సహ చన్ద్రబిమ్బస్య భువి దృశ్య
మానత్వాత్ యథాదీపై రాత్మానం దర్శయతి తద్వదితి భావః సన్తో
షేణ దర్శయతీతి వాస్తవార్థః సన్తోషశ్చ భగవానివ అహమపిసాఙ్క
ఇతి హేతోః హార్ద్యోరిన్ద్రచన్ద్రయోర్ద్వన్ద్వస్య యావశ్మానా మ
ణీ ఇన్ద్రనీలమణిశ్చన్ద్రకాన్తమణిశ్చేతి యావత్ తయో రాభావ్యతిక
లనాత్ కాన్త్యాస్సమ్మేళనాజ్జాతాయం అపూర్వసుషమా
సేయం లోకే చన్ద్రదీప్తేః క్వ వా కుతాస్తి సా క్వాపి యద్వా ఇ
యం మదన్తర్దృశ్యమానా తాదృశీ సుషమా లోకే క్వ వా ఇత్యన్వ
యః సాఙ్కస్య తవ స్థిత్యామన్తర్గపూర్వా సుషమా సముజ్జృమ్భతే సా
ఙ్కచన్ద్రస్థిత్యా తు లోకే శ్వేత శోభైవ న తు తాదృశీ అపూర్వ
సుషమేతి భావః ఏతేన వృథాయం చన్ద్రస్య సన్తోషః స్వాఙ్కస్య ని
శోభత్వాదితి త్వద్వపుషి సతి చన్ద్రస్యానుదయ ఏవ వరమితి ఫలి
తమ్ గుణతస్సాదృశ్యమేవ సాదృశ్యం రూపతస్సాదృశ్యన్తు అకిఞ్చి
త్కరమితి ఏతచ్ఛ్లోకస్య గూఢోపదేశః ॥

శ్లో॥ తవోరః పద్మస్రఙ్నిలయబహుళశ్రీపదపదమ్।
నిరీక్షన్త్యా లక్ష్మ్యా లగతి కిమపాఙ్గస్త్వదురసి।
హరిర్లక్ష్మీవక్షా వ్యభిచరతి నేతి స్మృతిరతః।
పరిక్లృప్తప్రజ్ఞ త్వాం హయవదన మిన్దుస్థితమయేః॥ (33)

హే పరిక్లృప్తప్రజ్ఞ! పరిక్లృప్తా ప్రజ్ఞా శేముషీ యస్మాద్భవతి భక్తానాం తత్సమ్బుద్ధిః పరిక్లృప్తా ప్రజ్ఞా యస్య తస్య సమ్బుద్ధి రితి వా సర్వజ్ఞేతి యావత్ పద్మస్రక్ నిలయో యస్యాస్సా పద్మస్రఙ్నిలయా పద్మమాలోద్భవేత్యర్థః బహుళా ఉత్కృష్టా యా శ్రీః లక్ష్మీః శోభా సైవ పదం వస్తు తస్య పదం స్థానభూతమ్ శ్రియా లక్ష్మ్యాః పదం స్థానభూతం సమఙ్గం శ్రీవత్సాత్మకం యత్ తదితి వా పద్మస్రక్ పద్మసఙ్ఘః నిలయో యస్యాస్సా పద్మాలయేతి యావత్ బహూనర్థాన్ లాతి దదాతి భక్తేభ్య ఇతి బహులా వదాన్యా యా శ్రీః రమా తస్యాః పదయోః పదం స్థానభూతమితి చ ప్రతీయతే ఏవం విధం తే వక్షః కస్మాన్ నిరీక్షన్త్యాః నితరామీక్షన్త్యాః అనేకసౌన్దర్యత్వేన అత్యన్తప్రీత్యేత్యత్ర భావః వామాఙ్కస్థితా యా మత్తోఽన్యా కాచన లక్ష్మీరస్తీత్యదురసీతి ఈర్ష్యయేత్యత్ర భావః లక్ష్మ్యాః అపాఙ్గః త్వదురసి లగతి కిమ్ లగ్నః కిమ్ శ్రీవత్సరూపేణేతి భావః అతః లక్ష్మ్యపాఙ్గసఙ్గాద్ధేతోః పద్మస్రఙ్నిలయబహుళశ్రీపదపదత్వాద్ధేతోశ్చ హరిర్లక్ష్మీవక్షా ఇతి స్మృతిర్న వ్యభిచరతి లక్ష్మీశ్శోభా రమా చ వక్షసి యస్యాస్సా లక్ష్మీవక్షాః లక్ష్మ్యపాఙ్గస్య వక్షస్థత్వాల్లక్ష్మ్యా వక్షస్థత్వవ్యపదేశ ఇత్యేకత్ర భావః పద్మమాలోదయలక్ష్మీవక్షస్థత్వాల్లక్ష్మీవక్షస్త్వవ్యపదేశ ఇత్యన్యత్ర ఏతావతా పద్మమాలాఙ్కితత్వదురస్థలవి

దృశ్యమానచ్ఛాయామభీక్ష్య విదుషాం హరివక్షసి లక్ష్మీరస్తీతివ్య
వహారః న తు కాచన శ్రీః తత్రాస్తీతి కుతః హామాఙ్కలక్ష్మ్యాస్తస్యాస్సి
తత్వాదితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ శ్రియశ్శోభాయాః కిన్న్వజని కిమత శ్రీరుదగమత్।
శ్రియాయుక్తం వత్సం కిము తవ పదత్వేన భజతే।
అతశ్శ్రీర్వత్సే తే భవతి కిమిదం లక్ష్మ రుచిరమ్।
హరే శ్రీవత్సాఖ్యం హయవదనమిద్ధస్థితమదః॥ (34)

హే హరే హరత్యాశ్రితాజ్ఞానమితి హరిః మదజ్ఞాననాశార్థం భవత్ప్రపత్తిరితి ద్యోతయితుం సమ్బుద్ధిరియమ్ ఇదం రుచిరం శ్రీవత్సాఖ్యం లక్ష్మ శ్రియశ్శోభాయా అజని కిన్ను శ్రియశ్శోభాయా వత్సః శ్రీవత్స ఇతి వ్యుత్పత్తేరితి భావః వత్సశబ్దస్య అపత్యేరూఢత్వాత్ నాతశ్చోభాస కాశాదేవేదం లక్ష్మ జాతమన్యథా కథమస్యైవం విధశోభావత్వమితి భావః అతో లక్ష్మణః శ్రీరుదగమదావిరభూత్కిమ్ శ్రీర్వత్సాయస్య తదితి వ్యుత్పత్త్యా ఇతి భావః శోభానామకస్య వస్తునః నేదం కార్యభూతం కిన్తు కారణభూతమేవ శోభాపేక్షయాపూర్వత్వ[illegible]త్వాదిత్యభిప్రాయః శ్రియా లక్ష్మ్యాయుక్తం తివ వత్సం వక్షః కర్తృ పదత్వేన స్థానత్వేన భజతే కిమ్ స్థానభూతం తవ శ్రీవత్సమిదం లక్ష్మ సేవతే కిమిత్యర్థః శ్రియాయుక్తం వత్సమస్యాస్తీతి వ్యుత్పత్త్యేతి భావః శ్రీయుక్తం తవ వత్సమస్య స్థానత్వేనాస్తీతి వ్యుత్పత్త్యేత్యర్థః శ్రీయుక్తే తవ వత్సే స్థితత్వాదస్యాపి శ్రీవత్సనామోపచారికమితి భావః అతో లక్ష్మణః తవ వత్సే శ్రీర్భవతి కిమ్ శ్రీర్వత్సే యస్మాత్తదితి వ్యుత్పత్తేరితి భావః త్వదురసః అస్మాదేవ లక్ష్మణశ్శోభా భవతీతి భావః॥

శ్లో॥ స్తనచ్ఛాయోన్మేషస్థగితమణిహారావళిరుచి
ప్రఫుల్లాస్మచ్చేతః కమలసదనశ్రీసహచరమ్।
రమాచక్రద్వన్ద్వావిరతతమసంయుక్త్యనుమిత
ప్రతాపాదిత్యం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమహే ॥ (35)

స్తనయోః ఛాయోన్మేషః కాన్త్యతిశయః తేన స్థగితయాలిప్తయా
మణిహారావళిరుచినా ప్రఫుల్లే వికసితే అస్మాకం చేతోరూపే కమ
లే తిష్ఠతీతి సదనా యద్వా ప్రఫుల్లమస్మచ్చేతః కమలం సదనం య
స్యాస్సా ఇతి సమాసః తథోక్తా యా శ్రీః రమా తస్యాస్సహచరం వ
ల్లభమ్ మణిహారావళిరుచస్స్తనచ్ఛాయాస్థగితత్వవ్యపదేశేన కాఞ్చ
నద్రవలిప్త తామ్రముఖణ్డసాదృశ్యం మణిహారావళేర్ద్యోత్యతే తేన చ
కాఞ్చనతామ్రఖణ్డయోరివ స్తనహారయోర్మిథః విశేష ఇతి స్తన
శోభాయాః మణిశోభాత ఉత్కర్షో ద్యోత్యతే ప్రఫుల్లాస్మచ్చేతః కమ
లేత్యనేన స్తనయోః సూర్యశోభా వ్యజ్యతే తేన చ సూర్యఘృష్టిసా
మ్యం లక్ష్మ్యాః వ్యజ్యతే చేతః కమలేత్యనేన ప్రసిద్ధసూర్యరుచినా చే
తోనవికసత్త్వేతి చేతోవికాసకత్వధర్మేణ రమాయాస్సూర్యకాన్తి
త ఉత్కర్షో ద్యోత్యతే అత్ర చ ప్రఫుల్లేతి ప్రోపసర్గోపి జ్ఞాపక ఏవ మ
ణిహారావళిరుచః కేవలాయాః సూర్యశోభాతుల్యత్వేన కమలవికా
సకత్వమస్తు నామ చేతః కమలవికాసకత్వన్తు నాస్తీతి తదర్థం స్తనశో
భాస్థగితత్వమావశ్యకమితి ధ్వన్యతే చేతసో వికాసో నామ ఆనన్దప
నరమాయాశ్చక్రద్వన్ద్వం స్తనద్వయాత్మకం రథాఙ్గద్వయమ్ తస్య
అవిరతతమసంయుక్త్యా నిరన్తరసంయోగేన అనుమితః ప్రతాపరూప
ఆదిత్యః యస్య తమ్ హయవదన ప్రతాపాదిత్య సమ్బన్ధేన చక్రద్వయం
మవిరతసంయోగశాలిభవతీతి భావః అత్ర ప్రతాపేత్యనేనచక్రపదా

ప్రాప్తో ధ్వన్యతే అతిశయప్రతాపశాలీ హయవదనః రమాయాశ్చ క్రోడద్వన్ద్వం స్వావిరతసంయోగవిషయం చకార స్వాయత్తీకృతవానితి ధ్వన్యతే అతిశయప్రతాపశాలిత్వాదేవ హయవదనస్యైవంవిధకీర్తిమూర్తిభూతలక్ష్మీలాభ ఇతి లక్ష్మ్యాః కీర్త్యా సాదృశ్యఞ్చ ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ శ్రియం త్వత్తో ధ్యేతుం తవ కిముపకంఠం విజయతే।
గళచ్ఛాయామగ్నః కిము రుచిరసాలేపనకృతే।
త్వయా సారూప్యార్థం కిము ను విధృతః కౌస్తుభమణిః।
వద శ్రీమన్ తం త్వాం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥(36)

హే శ్రీమన్ శోభానిధే ఇతి సమ్బుద్ధిః వద శ్రీజానే త్వామితి పాఠాన్తరమ్ హే శ్రీజానే శ్రీర్జాయా యస్య తస్య సమ్బుద్ధిః కౌస్తుభమణిః త్వత్తస్సకాశాత్ శ్రియమధ్యేతుం తవ ఉపకంఠం కంఠసమీపే విజయతే వర్తతే కిమ్ యథా శిష్యః గురోరుపకంఠం విద్యామధ్యేతుం వర్తతే తద్వదితి ధ్వనిః ఏతేన కౌస్తుభమణిః కంఠం భూషయతీత్యపాస్తమ్ కిన్తు కంఠేనైవ స భూష్యతే ఇతి లబ్ధమ్ ఉక్తఞ్చ తథా భాగవతే కంఠం చ కౌస్తుభమణేరధిభూషణార్థమితి ఉత్ప్రేక్షాన్తరమాహ రుచిరసాలేపనకృతే రుచిః త్వద్గళకాన్తిరేవ రసః తేన ఆలేపనార్థమ్ గళచ్ఛాయాయాం మగ్నః కిము యథా స్వర్ణరసే తామ్రఖణ్డం మజ్జతి తద్వదితి భావః త్వద్గళశోభాయాస్సముద్రవదపారత్వాత్తత్ర కౌస్తుభో మగ్న ఇవ నః ప్రతిభాతీతి భావః ఉత్ప్రేక్షాన్తరం పునరాహ త్వయా సారూప్యార్థం విధృతః కిమ్ యథా భ్రమరేణ కీటః భ్రమరో హి కీటం స్వసారూప్యం గమయితుం బిభర్తి తద్వత్ స్వగళసారూప్యం తద్వచ్ఛ్వేతకాన్తిమత్త్వం గమయితుం త్వం కౌస్తుభం బిభర్షి యుక్తమిదం తవ దీనదయా

...రిభావః ఏతేన మామప్యేవం స్వహారాపార్థం త్వం బిభృహీతి కథం ప్రార్థనా వ్యజ్యతే తం ప్రసిద్ధం త్వామితి సమ్బుద్ధః॥

శ్లో॥ మణీహారాభిఖ్యాతులభుజయుగాశ్లిష్టలలిత-
స్వసోదర్యాబ్జశ్రీకమణివపురామోహితరమమ్।
తులస్యమ్భోజాతోత్పలముఖసుమస్రక్పరిమళ-
ప్రమూర్ఛత్కాష్ఠాభ్రం హయవదనమిన్దుస్థితమహః॥(37)

మణిహార ఇత్యభిఖ్యా యస్య తేన అతులేన భుజయుగేన ఆశ్లిష్టః లలితః స్వస్య సోదర్యః సోదరః కౌస్తుభః యేన తస్య అబ్జస్య శఙ్ఖస్య కంఠస్య శ్రీః సురమణీయం యద్వపుః తేన ఆసమన్తాన్మోహితా రమా యస్య తమ్ నాయకమణిర్హి కౌస్తుభః హారస్య మధ్యే వర్తతే హారః కంఠేన ధ్రియతే తేన కంఠస్య ఇతస్తతో భాగద్వయేఽవలమ్బమానో హారః భుజద్వయసామ్యం ప్రాప్నోతి నాయకమణిస్తు హారేణ అనలఙ్కృతే ఇతి బాహ్వాలిఙ్గనవ్యపదేశః కౌస్తుభస్య శఙ్ఖస్య చ సముద్రజత్వాద్భ్రాతృత్వమ్ రమా ఆమోహితేత్యనేన ప్రాకృతవన్న స్త్రీపరతన్త్రోఽయమితి గమ్యతే స్వాధీనప్రకృతిరితి ధ్వనిభావః కిఞ్చ రమాయా అపి సముద్రజత్వేన స్వభ్రాతృద్వయం భగవతి లగ్నం దృష్ట్వా స్వస్యాపి తల్లగ్నేచ్ఛాసీదితి ధ్వన్యతే కంఠరూపశ్శంఖః హారరూపేణ భుజద్వయేన కౌస్తుభాఖ్యం సోదరమాలిఙ్గన్ రమాయా భగవదాలిఙ్గనేచ్ఛాం జనయతీతి చ ధ్వన్యతే తులస్యాదిస్రజాం పరిమళేన హేతునా ప్రకర్షేణ మూర్ఛన్తి కాష్ఠాభ్రాణి యస్య తమ్ కాష్ఠాః దిశః అభ్రం ఖమ్ దిశాకాశసర్వావకాశమభివ్యాప్నోతి తులస్యాదిస్రక్పరిమళ ఇతి భావః ఏతేన కవేర్హృదయాకాశస్సర్వోఽపి పరిమిళిత ఏవేతి ధ్వన్యతే

శ్లో॥ సమాంసవ్యాలమ్బిప్రతపతపనీయాఞ్చలలస
ద్దుకూలప్రద్యోతప్రహసితసురాకోలహారికమ్
మధుప్రఖ్యక్షౌఘక్షతజభుజకీర్తిప్రతిలస
న్మృదుస్థూలాంసాం త్వాం హయవదన మిన్దుస్మితమయే॥ (34)

సమయోరంసయోర్భుజమూలయోర్వ్యాలమ్బిలమ్బమానమ్ యత్ ప్రకర్షేణ తప్యతే ఇతి ప్రతపం తప్తమిత్యర్థః తపనీయం స్వర్ణం తన్మయేనాఞ్చలేన లసద్దుకూలం తస్య ప్రకృష్టేన ద్యోతేన దీప్త్యా, ప్రకర్షేణ హసితా సురాకోలహారికాస్వర్గఙ్గాప్రవాహాః యస్య తమ్ అంసాలమ్బి దుకూలం శ్వేతికాన్త్యా యద్యపి గఙ్గాప్రవాహతుల్యం తథాపి గఙ్గాయాః స్వర్ణాఞ్చలశోభాభావాత్తతోఽప్యుత్తరీయముత్కృష్టమితి భావః కిఞ్చ గఙ్గాప్రవాహ ఏకధైవ ప్రవహతి నతు ద్వేధా దుకూలన్తు వామదక్షిణాంసద్వయవ్యాలమ్బేన ద్వేధా ప్రవహతి ఇత్యతోఽప్యస్మాద్దుకూలాద్గఙ్గాయా అపకర్ష అతఏవ ప్రహసితేతి ప్రోపసర్గనివేశః అంసయోస్సమత్వవిశేషణేన మహాపురుషత్వం వ్యజ్యతే మధుప్రఖ్యానాం మధుప్రముఖానాం క్షణదాచరక్షసాం మోఘస్య సమూహస్య క్షతేన సంహారేణ జాయతే ఇతి జే తాభ్యాం భుజకీర్తిభ్యాం భుజయోః కీర్తీ ఏవ భుజకీర్తీ ఇతి శ్లిష్టరూపకమ్ అలఙ్కారవిశేషః ప్రతిలసన్తౌ ఉచ్చైర్లసన్తౌ భుజకీర్త్యోః ప్రాతిభత్యేన లసన్తౌ ఇతి వా మృదూ స్థూలౌ అంసౌ యస్య తమ్ హయవదన భుజాభ్యాం మధుకైటభాదిరక్షసాం నిహతత్వాత్తద్వధజన్యా జయలక్ష్మీరూపా కీర్తిః ప్రత్యేకం భుజావవలమ్బిభుజకీర్త్యలఙ్కారరూపేణ భాతీతి భావః యద్యపి కీర్తిస్సితా భుజకీర్త్యలఙ్కారో మణిమయత్వేన పీతత్వాదివర్ణకః తథాపి హయవదన తనూనిస్సరదమన్దశ్వేతశో

భావిలిప్తస్సోపి సితవద్భాతీతి బోధ్యమ్ భుజానాం చతుష్టయత్వేపి భుజమూలయోరంసయోర్ద్విత్వాద్భుజకీర్త్యోరపి ద్విత్వమేవేత్యాహ్యమ్ అత్ర నివీతోత్తరీయో భుజకీర్త్యలంకృతో హయవదనః కవినా ధ్యాతః॥

శ్లో॥ మహాభోగ్యాభోగప్రతిభటభుజాదణ్డయుగళ
ద్వయీనిర్ధూతార్ద్రిత్విడుపలమయస్తమ్భసుషమమ్।
అశోకస్రగ్లక్ష్మీమహసచణలక్ష్మీభుజలతా
వగగ్ణాంసోచ్ఛేదం హయవదనమిన్దుస్థితమవే॥ (39

మహాభోగీ ఆదిశేషః భోగిషు తస్యమహత్త్వాత్ తస్యాభోగశ్శరీరం తత్ప్రతిభటభూతయా భుజాదణ్డయుగళద్వయ్యా భుజదణ్డచతుష్టయేన నిర్ధూతా ఆర్ద్రిత్విడుపలమయస్తమ్భసుషమా చన్ద్రికాన్తమణిస్తమ్భశోభా యస్యతమ్ భోగిభోగవన్మృదుత్వాచ్చన్ద్రికాన్తమణిస్తమ్భస్య కఠినస్య భుజః కశాత్కారాభావః అశోకస్య పుష్పాణ్యాశోకాని తేషాం స్రజో మాలాయాః యా లక్ష్మీశ్శోభా తస్యాః పరిహాసచణయా లక్ష్మ్యాః భుజలతయా దక్షిణబాహునా అవగణ్ణః పీడితః అంసోచ్ఛేదః దక్షిణాంసోన్నత్యం యస్యతమ్ అవగణ్ణ ఇత్యనేన గాఢం కంఠే గృహీత ఇతి వ్యజ్యతే అశోకపుష్పమాలయేవ లక్ష్మీభుజలతయా హాయవదనః పూజ్యతే ఇతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ సహస్రారచ్ఛాయాగతి ధృతసహస్రాంశుతపన।
ప్రవేశాగ్నిజ్వాలామణివలయసంవేల్లితకరమ్।
కరామ్భోజచ్ఛాయావిషయజనహంసప్రతతికా।
వగాఢచ్ఛాయాబ్జం హాయవదనమిన్దుస్థితమవే॥ (40

సహస్రారస్య చక్రస్య చ్ఛాయాయాః కాన్త్యా గతయేలా భాయద్ధృతాస్సహస్రమంశవో యేన తస్య తపనస్య సూర్యస్య ప్రవేశో యస్మింస్తస్య అగ్నేర్యాః జ్వాలాః తా ఏవ మణివలయాః తైః సంవేల్లితా వృతాః కరాః చత్వారో యస్య తమ్ చక్రస్య సహస్రారత్వాత్కిల ఏవంవిధదీప్తిమత్త్వమిత్యాలోచ్య తాదృశదీప్తిలాభార్థం స్వయమపి సూర్యస్సహస్రాంశుర్నైవ కేనాప్యుపాయేన భూత్వాతథాపి తాదృశకాన్త్యలాభేన నిర్విణ్ణః అగ్నౌ వివేశ తథావిధ ససూర్యాగ్నిజ్వాలానద్ధయవదన కరకఙ్కణాని భాన్తీతి భావః ఏతేన ససూర్యస్యాప్యగ్నేస్సహస్రార కాన్త్యభావేన నిర్విణ్ణస్య శకలీభూతస్యజ్వాలాః తాదృశకాన్తిలాభార్థం భగవత్కరకమలం మణికఙ్కణచ్ఛలేన ప్రపన్నా ఇతి ధ్వన్యతే సూర్యస్య నిశాస్వగ్నిప్రవేశశ్రుతి సిద్ధ ఏవ కిన్తు కేవలసూర్యస్య సహస్రాంశురూపత్వాపి సహస్రారసదృశకాన్త్యలాభేన హేతునా అగ్నౌ ప్రవిశ్య అగ్నిసాహిత్యేనాపి తాదృశకాన్తిమప్రాప్య స నిర్వేదేన నిర్విణ్ణశ్శ్రీభగవత్కరకమలం శరణం ప్రపన్న ఇతి చ ధ్వన్యతే అపి చ భగవత్కరసమ్బన్ధాదేవ సహస్రారస్యైవంవిధకాన్తిమత్త్వమిత్యాలోచ్య ససూర్యోప్యగ్నిస్తల్లాభార్థం భగవత్కరం ప్రపన్న ఇతి చ ధ్వన్యతే సంవేల్లితేత్యనేన అగ్నిః జ్వాలారూపైః బాహుభిః సహస్రారసదృశకాన్తిదానార్థం భగవత్కరం దృఢం జగ్రాహేతి ధ్వన్యతే కేవలాత్సూర్యాత్ ససూర్యాదగ్నేరపి కాన్తిపిజయేన సహస్రారముత్కృష్టమితి ససూర్యాగ్నివత్కఙ్కణాని భాన్తీతి చ నిష్కర్షః కరామ్భోజస్య చ్ఛాయా అనాతపః తద్విషయో యో తనః స ఏవ హంసవ్రతతికా హంససమూహః తయా అవగాఢం చ్ఛాయారూపమమ్బు యస్య తమ్ ఏతేన హయవదనస్య సరసా

దృశ్యముక్తప్రాయమ్ హయవదనసరః ఛ్ఛాయా తు జలమ్ అంబుజాని కరాః హంసాస్తు శరణాగతలోక ఇతి అత్ర హంసవ్రతతికేత్యనేన పరమహంససమూహా ఇతి ధ్వన్యతే హంసా హి జ్ఞానినః భగవత్సరసి నిత్యం మజ్జన్తి భగవత్కరాబ్జం పరిష్లాదే ఇవ తేషు నిధీయతే ఇతి కరాబ్జచ్ఛాయావిషయత్వం తేషామ్ కరాః కమలానివ భాన్తీతి నిష్కర్షః॥

శ్లో॥ సహస్రాంశుర్జ్ఞావిషయనిజబిమ్బోదరగతా।
సటాజ్వాలోద్వాన్తిక్షపితసురవిద్వేషితమసః।
సహస్రారం బిభ్రత్ కరజలరుహా త్వం విజయసే।
సుహృత్సర్వేషాం త్వాం హయవదనమిద్ధస్థితమయే॥(41)

సహస్రాంశురితి పరిజ్ఞాయాః బుద్ధేర్విషయభూతస్య నిజస్య చక్రస్య బిమ్బస్య మణ్డలస్యోదరం గతో యోఽనలోఽగ్నిః తస్య జ్వాలారాము ద్వాన్త్యా ఉద్వమనేన క్షపితం సురవిద్వేషిరూపం తమః యేన తథా అహ్ని అగ్నేస్సూర్యే ప్రవేశసత్త్వాత్సహస్రారే సూర్యబిమ్బభ్రాన్త్యా అగ్నిః ప్రవిష్టః దీప్తివిషయే తుచ్ఛస్యాగ్నేస్సూర్యేన్తః ప్రవేశమసహమాన ఇవ సహస్రారస్తమగ్నిముద్వమతీతి భావః అగ్నిముద్వమతీత్యనేన అతిశయతేజోవత్త్వం చక్రస్య ఫలితమ్ ఏతాదృశం సహస్రారం కరకమలే బిభ్రత్త్వంసర్వేషాం సుహృత్సన్ విజయసే నహి తవ కోఽపి శత్రుర్నామ త్వచ్చక్రాద్భియా సర్వేఽపి శత్రవస్సుహృదో భూత్వా త్వచ్ఛరణాగతత్వాదితి భావః వస్తుతస్తవ ఆత్మభూతస్య సుహృత్త్వాన్న కశ్చిదపి శత్రురితి పరమార్థః।

శ్లో॥ విభో త్వచ్చక్రాగ్న్యుజ్జ్వలరుచిపతఙ్గీకృతతనోః।
పతఙ్గస్యాద్యాపి ప్రతిలసతి బిమ్బం వ్యవయవమ్।

భవత్తేజఃపిణ్డఃకిమిదమథ నాముష్య జగతి।
ప్రతిద్వన్ద్వీతం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (42)

హే విభో త్వచ్చక్రాగ్నినా ఉజ్జ్వలరుచా పతఙ్గీకృతాత్మనః అర్క్యస్య తస్య త్వచ్చక్రాగ్నౌ పతఙ్గభూతస్య త్వర్థః పతఙ్గస్య సూర్యస్య బిమ్బమద్యాపి వ్యవయవం విగళితావయవం సత్ ప్రతిలసతి ప్రతిభాతి యథా హి పతఙ్గః పక్షీ అగ్నిజ్వాలాయాం దగ్ధపక్షః దగ్ధావయవః అఙ్గారవద్భవతి తద్వద్భానురపి చక్రతేజసి దగ్ధావయవః అఙ్గారాకారేణ దృశ్యతే ఇతి భావః అత ఏవ భానోః పతఙ్గ ఇత్యభిధా ఇతి గూఢాశయః అథేతి పక్షాన్తరే ఇదం భవత్తేజ పిణ్డః కిమ్ ఏతేన ఇతః పూర్వం చక్రస్య అగ్నితోఽప్యుత్కృష్టతేతి ఫలితమ్ అగ్నిర్హి తేజోమయః తదుచ్చతేజః భవదీయమేవేత్యేతదుత్కృష్టాయాః పరమాంశః కుతః అస్య చక్రస్య జగతి ప్రతిద్వన్ద్వి ప్రతిపక్షపదార్థో నాస్తి అద్వితీయమితి భావః త్వత్తేజో యథా అప్రతిభటస్తథా చక్రస్యాప్యప్రతిభటత్వాచ్చక్రతేజః పిణ్డత్వాదోప ఇతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ బుధప్రజ్ఞాభూభృన్మథితనిజకీర్త్యుద్ధతపయ।
స్సరస్వన్మధ్యప్రోద్గమితనవనీతద్దరకరమ్।
కరామ్భోజచ్ఛాయానిలయకలహంసద్దరవర।
ప్రభాపూతాత్మీయం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (43)

బుధాః పణ్డితా దేవాశ్చ తేషాం ప్రజ్ఞైవ భూభృన్మన్దరః తేన మథితాయాః నిజకీర్తేర్హయవదనయశస ఏవ ఉద్ధతపయస్సరస్వతః తరఙ్గసఙ్కులక్షీరసముద్రస్య మధ్యాత్ప్రోద్గమితం యన్నవనీతం చన్ద్ర రూపం తదేవాదరః దరశ్శఙ్ఖః కరే యస్య తమ్ మన్థదణ్డేన ఉన్మథితా

దుగ్ధతిపయస్సాగర్దధిఘటాద్య థానవనీతముదేతి తద్వన్మన్థరనిర్మథితా
త్ క్షీరసముద్రాత్తరఙ్గోద్ధతాచ్చన్ద్ర ఉదితవాన్ చన్ద్రవద్ధయోపి హయ
వదన కీర్తిసాగరాన్నిర్మథితాదుదభూదితి చన్ద్రనవనీతద్వయసా దృ
శ్యం దరస్య కరరూపస్య అమ్భోజస్య ఛాయా దీప్తిరనాతపశ్చ
నిలయో యస్య సః యః కలహంసః స ఇవాచరతః దరవరస్య ప్రభ
యాపూరితా ఆత్మీయాః యస్య తం హయవదనశఙ్ఖప్రభా గఙ్గాప్ర
వాహా ఇవ భగవద్భక్తాంఘ్రి వ్యాప్య పునాతీతి భావః అత్ర దరస్య రా
జహంససాదృశ్యముక్తమ్ ప్రభాయా గఙ్గాసాదృశ్యన్తు ధ్వన్యతే ఛా
యానిలయేత్యనేన శఙ్ఖః కరలగ్నో వా న వా నాహం జానే కిన్తు శఙ్ఖ
కరయోః ప్రభాద్వారా సమ్బన్ధో దృశ్యతే ఇతి కవ్యభిప్రాయః॥

శ్లో॥ త్వదీయానాంముక్తిస్త్రీతులకరపీడామయవిధౌ ।
ధ్వనత్యేవ శ్రీమన్ స్వయమభినవానన్దమకరః ।
రవశ్శ్రోత్రే లగ్నో దిశతి రిపవే ముక్తిలలనా ।
మమూష్యాపి బ్రహ్మన్ హయవదనమిన్ధుస్థితమతేః॥ (44)

హే శ్రీమన్ హే బ్రహ్మన్ శ్రీమత్త్వవ్యవిక్రియాం ద్యోత
యితు. సమ్బుద్ధ్యన్తరమ్ అభినవస్యానన్దస్య మకరో నిధిః ఏతచ్ఛఙ్ఖ
వర్ణనరవ ప్రశంసాభ్యాం నవనవానన్దస్య ఉదయమానత్వాదిదం వి
శేషణమ్ నూతనో నూతనోస్యానన్దః అత్రఅతిశయస్సన్వర్తతే
ఇతి భావః ఏవందరః త్వదీయానాం త్వజ్జనస్య ముక్తిరేవ స్త్రీః తస్యాః అతు
లోయః కరపీడామయః పాణిగ్రహణాత్మకో విధిః తస్మిన్ స్వయమేవ
ధ్వనతి వివాహే శఙ్ఖధ్వనేశ్చ భావహత్వాత్ త్వచ్ఛఙ్ఖరవః ముక్తిక
న్యాపరిణయకాలిక మఙ్గళధ్వనిరివ భాతీతి భావః అముష్యశఙ్ఖస్య ర
వః శ్రోత్రే లగ్నస్సన్ రిపవేపి ముక్తిలలనాం దిశతి పాణిగ్రహణార్థ
మితిశేషః భగవచ్ఛఙ్ఖరవం శ్రుత్వా యే మ్రియన్తే తేహి ముచ్యన్తే

ఇతిప్రసిద్ధేః అత్రవివాహహేతుభూతః వివాహకాలే మఙ్గళహేతుభూతశ్చ హయవదనశఙ్ఖధ్వనిరితి ఫలితమ్ రిపవేపీత్యనేన శత్రవేపి ముక్తికన్యాదానం కుర్వతస్తవ శఙ్ఖరవస్య భక్తాయ ముక్తికన్యాదానే నళజిక్లతవ్యఖితిధ్వన్యతే శఙ్ఖరవశ్రవణేనైవ శత్రూణామ్మరణే సతి వైయర్థ్యం చాకస్యేతి గూఢభావః॥

శ్లో॥ ద్విరేఫప్రస్తారప్రతిలసితపత్రాన్తరుదయా।
మరన్దస్రోత స్స్నపితకలహంసం సువిపులమ్।
కరాబ్జచ్ఛాయాభిస్సితజలరుహం పుస్తకమయం।
బహూకుర్వన్తం త్వాం హయవదనమిన్ద్రస్తుతమయే॥(46)

ద్విరేఫాణామ క్షరరూపాణాం భృఙ్గానాం ప్రస్తారేణసమూహేన ప్రతిలసితానాం పత్రాణామన్తరుదయతా మధ్యభాగాన్నిస్సరన్త్యా మరన్దస్రోతసా మకరన్దగఙ్గయా స్నపితాః కలహంసా రాజహంసాః కలధ్వనిమన్తో హంసాః పణ్డితాశ్చ యేన తమ్ హంసానాంస్వర్గఙ్గాశ్రయత్వాత్ స్రోతస్స్నపితేత్యుక్తమ్ సువిపులమతివిస్తృతమ్ అతఏవ మరన్దప్రవాహస్యాస్మాదావిర్భావస్సఙ్గచ్ఛతే పుస్తకమయం సితజలరుహం శ్వేతారవిన్దం కరాబ్జచ్ఛాయాభిర్బహూకుర్వాన యన్తమ్ కరస్యాబ్జత్వేన సజాతీయసమ్మాననస్యావశ్యకత్వాదితిభావః శ్లో కాద్యాత్మనాగ్రథితేభ్యోఽక్షరేభ్యః రసరూపా మకరన్దధునీప్రవహత్యేవ తస్యాన్తువిబుధామజ్జన్తి తేషాం రసజ్ఞత్వాత్ అక్షరాణాం నీలత్వాన్నృఙ్గసామ్యమ్ పత్రాణాం శ్వేతత్వాచ్ఛేతాబ్జదళసామ్యఞ్చేతిబోధ్యమ్ ప్రసిద్ధే కమలే తు మకరన్దః ద్విరేఫైః లిత్వేనస్రవతేవ పుస్తకమలే తు ద్విరేఫైరలఙ్కృతత్వాదేవ స్రవతి నిరక్షరపదేరసాభావాదితికమలవ్యతిరేకః పుస్తకస్య ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ ప్రభో వ్యాఖ్యాసి త్వం శ్రుతినికరసారం సువిమలం।
స్వకేభ్యశ్చిన్ముద్రారుచిరకరపఙ్కేరుహగుచా।
శ్రుతిశ్రోత్రే లగ్నం మమ కమలమేవేదమితి నః।
కృపాక్షీరాబ్ధిం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (41)

హే ప్రభో శ్రుతిశ్రోత్రేలగ్నం మమేదమేవ కమలమితి సువిమలం శ్రుతినికరసాగరం స్వకేభ్యో నః చిన్ముద్రారుచిరకరపఙ్కేరుహగుచా త్వం వ్యాఖ్యాసి కుతః కృపాక్షీరాబ్ధిమ్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠసంయోగశ్చిన్ముద్రా అమూమేవ వ్యాఖ్యాముద్రామాహుః శ్రుతినికరసారం హి వేదాన్తగోచరం పరబ్రహ్మ హయవదన ఏవ సాక్షాన్మూర్తిమద్బ్రహ్మతత్త్వమితి చిన్ముద్రయా జ్ఞాప్యతే ఇతిభావః తర్జన్యఙ్గుష్ఠసంయోగః శ్రోత్రమివ రనద్భాతి కరస్తు కమలవద్భాతీతి శ్రుతిరూపాయాః కామిన్యాః శ్రోత్రలగ్నం కమలన్నామ మత్కర ఏవేతి భక్తేభ్యో హయవదనో వ్యాఖ్యాతి నిజతత్త్వమితి సమగ్రః శ్రుతిశ్రోత్రేలగ్నమిత్యనేన శ్రుతిభిరహం శ్రూయే ఏవ స తు దృశ్య ఇతి శ్రుతిభిరపి మృగ్యత్వం భగవతో వ్యజ్యతే కిఞ్చ శ్రుతిరూపాయా వధ్వా అత్యన్తప్రియో వరః అహమేవేతి ధ్వన్యతే మనఃసఙ్గం వినా శ్రోత్రలగనాసమ్భవాత్ ఏతాన్ తాశంఙ్ఖాభశ్చక్రకరకమలయుగే పుస్తకం చాన్యే హస్తే బిభ్రద్వ్యాఖ్యానముద్రాఞ్చ తత్కరకమలోమణ్డలస్థస్సుధాం శోభితి చతుర్భుజైః పుస్తకచిత్రముద్రేరథాఙ్గశఙ్ఖాచసదాదధాన మితిచ బ్రహ్మాణ్డపురాణోక్తమనుస్మృత్య శఙ్ఖచక్రపుస్తకచిన్ముద్రాలఙ్కృతకరకమలచతుష్టయం హయవదనస్య ధ్యాతవ్యమితిబోధ్యమ్ కృపాక్షీరాబ్ధిమిత్యనేన కృపానదీప్రవేశస్థానీయక్షీరాబ్ధివద్ధయవదనో భాతీతి ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ పురా మత్స్యాకారం వదతి తవ రేఖా ఝషమయీ।
కరామ్భోజస్థేయం తవ చ కమలాయా అవిరహమ్।
ఇదం రేఖాయుగ్మం శ్రుతిరమణ రేఖాప్యరిమయీ।
విరాట్త్వం విష్ణుం త్వాం హయవదనమిద్ధస్మితమయే॥ 47

హే శ్రుతిరమణ శ్రుతీనాం వేదరూపాణాం స్త్రీణాం రమణ ప్రియ తవ కరామ్భోజస్థా ఇయం ఝషమయీ రేఖా పురా ప్రాచీనం తవ మత్స్యాకారం వదతి స్మారయతీతి యావత్ ఇదం రేఖాయుగ్మం తవ చ కమలాయాశ్చ అవిరహం నిత్యసంయోగం వదతి జ్ఞాపయతి స్త్రీపుంరేఖే ఉభే హి మిలిత్వా కరే స్థితే చేత్తస్య భార్యానుకూల్యం భవతీతి సాముద్రికాత్ అరిమయీ చక్రరూపిణీ రేఖా విరాట్త్వం విరాట్పురుషత్వం ఏకతో రాజా యస్మాత్తస్య భావం సర్వాధిరాట్త్వఞ్చ వదతి యస్య కరే చక్రరేఖా తస్య చక్రవర్తిత్వాత్ అపీత్యస్యాకి ఞ్చేత్యర్థః ఏవం రేఖాభిర్యద్యద్వ్యాఖ్యాతం తత్సర్వం క్రోడీకృత్యాహ విష్ణుమితి॥

శ్లో॥ కరామ్భోజచ్ఛాయాజలనిధిచరోఽయం తవ ఝష
శ్శ్రుతీర్దత్తే పాదామ్బుజనఖవిభాధూతతమసే।
విధాత్రే ప్రద్యోతన్మణివలయసఙ్ఘధ్వనిమిషాత్।
ధరాభారోద్ధారం హయవదనమిద్ధస్మితమయే॥ (48)

హే శ్రుతిరమణేతి పూర్వస్యాత్రాన్వయః తవ కరామ్భోజచ్ఛాయాజలనిధిచరోఽయం ఝషః రేఖారూప ఇత్యర్థః తవపాదామ్బుజనఖవిభయా ధూతం తమః రక్షోఽభిభవజనితం యస్య తస్మై విధాత్రే ప్రద్యోతన్మణివలయసఙ్ఘధ్వనిమిషాచ్ఛ్రుతీర్వేదాన్ దత్తే మత్స్యరేఖా హి కరమూలే వర్తతే వలయసఙ్ఘశ్చ తత్సన్నిధావేవేతి వలయధ్వనేర్మత్స్యధ్వనిత్వవ్యపదేశస్సుఘటః ఏతేన మత్స్యావతా

రో నామాయమేవేతి మన్మానే పాంసత్వస్యః కశ్చనాస్తి విధాత్రే వేద
ప్రదానస్య అన్యేనైవ క్రియమాణత్వాదితి కవ్యాశయః ధరాయా
భారభూతానాం రక్షసాముద్ధారః ప్రహరణం యస్మాత్తమ్ నిఖిల
రాక్షసచక్రక్షపణమిత్యర్థః ఏతేన మత్స్యావతారే ఘోరక్షోవధఆ
సిస్సిహాయపదన కర్ప్రుక ఏవేతి ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ ముఖాగ్రస్థామాణిక్యచ్ఛదపరిలసత్కోకనదక।
ప్రతిద్వన్ద్విశ్రీమాకరలలితకాసారదుర్గసమ్।
విభూషామాణిక్యాంశుస్ఫురితకమలాహస్తజలజ।
చ్ఛదక్షిప్తస్వేదం హయవదనమిన్దుస్థితిమయే॥ (49)

ముఖేషు అగ్రేషు అన్యస్తభాస్వన్తి మాణిక్యాని యేషాన్తై
ష్ఛదైః దళైః పఞ్చభిఃపరివృతం యత్ప్రశస్తం కోకనదం తేన ప్రతిద్వ
న్ద్వినా శ్రీయుక్తలక్ష్మీకరేణలలితమతఏవ కాసారవదాచరత్ ఉ
రః యస్య తమ్ హయవదనస్య వక్షః సర ఇవ భాతి తత్ర లక్ష్మీదక్షి
ణహస్తః కోకనదవద్భతి అశోకస్రగ్లక్ష్మీహాసనచణః లక్ష్మీభుజలతా
వసుగ్ణాం సోచ్ఛేదమితి పూర్వమేవోక్తం హి లక్ష్మీహస్తః భగ
వదురసి లమ్బతే ఇతి భుజస్య అంసస్థితత్వే కర్ణో హి వక్షసిలమ్బ
తే కోకనదదళవదఙ్గుళయః యది కోకనదదళేషు మాణిక్యానిసన్తి
త్హార్హి తైర్నఖా ఉపమీయన్తే ఇతి భావః విభూషాణాం కఙ్కణానాం
మాణిక్యానేన స్ఫురితః దీప్తః యః కమలాయాః హస్తః తత్ర స్థితస్య జ
లజస్య ఛదైః క్షిప్తః స్వేదః యస్య తమ్ లక్ష్మీః వామహస్తేనకఙ్క
ణధృత్వా తేన భగవన్తం వీజయతీత్యత్రవస్తుస్థితిః స్వేదబిన్దవస్తు
మౌక్తికాన్యేవభగవతో మరత్వేనస్వేదానుపలమ్భాత్ రమాహ
స్తలీలారవిన్దదళసమ్పర్కాదితస్తతః భగవదురసి ముక్తాహారగ

తముక్తాశ్చల న్తీతి పరమార్థః ఏ తావతా లక్ష్మీకటాక్ష చిన్తితా॥

శ్లో॥ రదచ్ఛాయోన్నిద్ధ ప్రతిపదనవత్ఫేనసుషమా।
సముద్దీప్త స్మేరద్యుతినిచయసృష్టాభ్రసరితమ్।
వివక్షుం నః కిఞ్చిత్స్ఫురితమివనిర్లమ్బమధరం।
దధానం సర్వజ్ఞం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (50)

రదానాందన్తానాంఛాయయా ఉన్నిద్ధః ప్రతిపదంనవ ఇవా చరణయః ఫేనః తస్య సుషమయా సముద్దీప్తస్య స్మేరస్య ద్యుతినిచయేనసృష్టాఅభ్రసరిదాకాశగఙ్గాయేనతమ్ ధ్యాతృహృదయాకాశేతా దృశీస్మేరద్యుతిర్వ్యాప్య ప్లువానా గఙ్గానదీవ భాతీతిభావః సర్వజ్ఞత్వా న్నః ప్రతి కిఞ్చిద్వివక్షుమివ స్థితం కుతః స్ఫురితం చఞ్చలం నిర్లమ్బం నితరాం లమ్బమాన మధరం దధానమ్ అధరోష్ఠస్య లమ్బమానత్వ ముత్తమాశ్వస్య లక్షణమ్ వివక్షోరోష్ఠచాలనన్తు స్వాభావిక మేవేతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ హృదభ్రాభివ్యాపిప్రవిమలకృపాక్షీరజలధి।
ప్రజృమ్భద్భఙ్గోష్ఠద్వయకలితడిణ్డీరరుచిరమ్।
ముఖద్యోతాయాతప్రతిఫలితవేదోచ్ఛ్వసనం।
దధానం విష్ణుం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (51)

హృదభ్రం హృదయాకాశమభితోవ్యాపినిప్రవిమలకృపాక్షీర జలధౌ పకర్షేణజృమ్భమానౌ వల్గన్తౌ భఙ్గౌ తత్తుల్యౌ ఓష్ఠౌ తాభ్యాం ద్వయకలితేన లగ్నేన డిణ్డీరేణ రుచిరమ్ హయవదనస్య సర్వమపి హృదయం కృపా బ్ధిపరిపూర్ణం భవతి తేన అన్తరవకాశాభావాత్తరఙ్గా ద్వావోష్ఠద్వ యరూపేణబహిరుద్గతౌ తత్రలాలాజలం డిణ్డీరవద్భాతీతి భావః లవ

ణసముద్రతరఙ్గాణాం కిఞ్చిన్నీలత్వాద్ధయవదనోష్ఠయోస్స్వచ్ఛత్వా
చ్చ క్షీరజలధితరఙ్గాణీత్యుక్తమ్ మరుతాం నిశ్వాసవాయూనాం యా
తాయాతాభ్యాం ప్రతిఫణితాః శిష్యైః ప్రతిపోక్తాః వేదా యయా సా
ఉచ్ఛ్వాసా నాసికా యస్య తమ్ ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాభ్యాం నాసికాయాశ్చ
లనం స్వాభావికమేవ పరిక్లిష్టానాం వాయూనాం రవోఽపి స్వాభా
విక ఏవ అయం తు హయవదననాదారవః వేదధ్వనిరేవేతి భావః ఏ
వం విధం హయస్య వదనమ్ముఖం దధానమిన్దుస్థితం విష్ణుం త్వామ
హమస్మ ఇత్యన్వయః యస్యముఖాన్నిర్గతానన్త వేదాదివిద్యాప్రబో
ధీకృతేతి దణ్డకప్రమాణానుసారేణ నాసాతో వేదప్రాదుర్భావస్య
స్వాభావిక ఏవేతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ సమఞ్చచ్ఛ్రోత్రాన్తజ్వలితమణిమత్కుణ్డలరుచి।
పరిదీపప్రస్తారప్రతిపదవినీరాజితముఖమ్।
లసద్గణ్డచ్ఛాయాజలజసితకఞ్జుకహదృశం।
స్మరామో హృద్భూమౌ హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (52)

సమ్యగఞ్చద్భ్యాం శ్రుత్యన్తాభ్యాం శ్రోత్రాన్తాభ్యాం శ్రు
త్యన్తైర్వేదాన్తైశ్చ జ్వలితమణిమత్కుణ్డలరుచయ ఏవ ప్రదీపాః
తేషాం ప్రస్తారేణ సమూహేన ప్రతిపదం ప్రతిక్షణం వినీరాజితం వి
శేషేణ నీరాజ్యమానమ్ముఖం యస్య తమ్ స్త్రియో యథా ప్రదీపైః
పుమాంసం నీరాజయన్తి తద్వత్ శ్రుత్యన్తాః భగవచ్ఛ్రోత్రాన్తత్వ
తాదాత్మ్యమేత్య మణిమయకుణ్డలరుచిభిర్భగవన్తం నీరాజయన్తీతి
భావః ప్రతిపదమిత్యనేన చలనే సతి హి మణయః కిరణానుద్వమన్తీ
తి యదా శ్రోత్రచలనం తదా మణీనాం కిరణదీపప్రాదుర్భావః తద్వై

న తైరస్మ ముఖస్య నీరాజనమితి ఫలితమ్ నీరాజనం చాత్ర శోభోత్పాదకత్వమేవ కుణ్డలాభ్యాం హి ముఖం శోభతే లసతో ర్గణ్డయోః ఛాయారూపే జలే జాయతే ఇతి తథోక్తే సితపఙ్కేరుహే ఇవ దృశౌ యస్య తస్య గణ్డసమీపవర్తిత్వాన్నయనయోః గణ్డరూపనభోఽన్తరుదితతోప్త్రేషా స్మరస్య అసమాన్తానోత్సహః యాభ్యాన్తే భువాయస్య తస్య మన్మథోపి ముహ్యతీతి ముతాన్యే ఇతిభావః యద్వా ధ్యాతృచిత్తవినోదిన్యమన్మథో భ్రూశోభయా ముహ్యతీతి ధ్యాతౄణాం ధ్యానే నిర్విఘ్నత్వం సిద్ధ్యతీతి భావః

శ్లో॥ పరిహీరాలఙ్కారద్యుతిభరపరీహాసవిషయః
స్ఫురత్సవ్యావర్తామ్బుజసులలితశ్రోత్రయుగళమ్।
స్ఫుటశ్వేతామ్భోజద్యుతిపరికరాధ్యాపకదృశమ్।
దధానం శ్రీశం త్వాం హయవదనమీడ్యస్థితమయే॥(౪౬)

పరిస్ఫృష్టో యః హీరమయోలఙ్కారః కుణ్డలాభిధః తదురుచిభరరూపస్య తదురుచిభరకర్తృకస్యేతివా పరీహాసస్య విషయః స్ఫురన్ సవ్యావర్తామ్బుజః దక్షిణావర్తశఙ్ఖః యస్య తత్ సులలితం శ్రోత్రయుగళం యస్య తదితి హయవదనవిశేషణమ్ హయస్య వదనం హి సులలితశ్రోత్రయుగళన్తు కిఙ్కరిచ దక్షిణావర్తశఙ్ఖంపరిహసతీతి భావః శ్రోత్రయుగళసమ్బన్ధిపరిహీరాలఙ్కారపరిహాసస్య దక్షిణావర్తశఙ్ఖః విషయభూత ఇతి హయవదనం తాదృశశ్రోత్రయుగళసహితమితి చ సమాసద్వయయావదర్థః స్ఫుటస్య వికసితస్య శ్వేతామ్భోజస్య ద్యుతిపరికరమధ్యాపయత ఇతి తథోక్తా దృశౌ యస్య తత్ హయవదనం హి దృశైవ శ్వేతామ్భోజరాశిచ్ఛా।తస్య ద్యుతిసమూహాత్మకపిద్యామధ్యాపయతీతిభావః ఏతేవన్నృ గేవ శ్వేతామ్భో

జంజి తవతీ కిముత వదనమితి కైముత్యన్యాయో ద్యోత్యతే ఏవంభి శేషణద్వయవిశిష్టం హయస్య వదనం దధాన మిన్దుస్మితం విష్ణురాత్వా మయే ఇత్యన్వయః॥

శ్లో॥ ద్విమూర్త్యోశ్చద్వైతం తవముఖవిభాయాం హిగతయో
ర్హరిర్మధ్యస్థస్త్వం లససి మృగనాభీతిలకవత్॥
భవత్ఫాలౌపమ్యాధిగమనకృతే చిహ్నమవహత్।
హిమాంశుః కిమ్మధ్యే హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (54)

అయే ఇత్యస్యావృత్తిః అయే హేహయవదన ద్వే చ తేమూర్తీ చ ద్విమూర్తీ తయోర్ద్వయోర్మూర్త్యోరిత్యర్థః బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాభిధమూర్తిత్రయమధ్యే బ్రహ్మమహేశ్వరయోరితి యావత్ తవముఖవిభాయాం మద్వైతం గతయోస్సతోః మధ్యస్థో హరిర్విష్ణుః త్వం మృగనాభీతిలకవత్ ముఖవిభాయాం లససి త్రిమూర్తిధారీనారాయణో హి బ్రహ్మమహేశ్వరమూర్తీ ఆత్మన్యుపసంహృత్య స్వయం విష్ణుస్సన్ భాతి హయవదనస్యాపి నారాయణత్వాదేవ ముక్తిః వస్తుతస్తు భగవన్ముఖే త్రిపుండ్రవర్ణనమనేన కృతం తథా హి తిరుమణికృతయోరూర్ధ్వపుండ్రయోశ్శ్వేతత్వేన భగవన్ముఖే అలక్షితయోస్సతోః ఏకా మధ్యస్థా కస్తూరీరేఖా బ్రహ్మేశ్వరయో రుపసంహృతయోర్విష్ణువదవశిష్టేతిభావః కస్తూరీతిలకో విష్ణువద్భాతీతివక్తవ్యే విష్ణుః కస్తూరీతిలకవద్భాతీత్యుక్తిః ప్రతీపాలఙ్కారార్థమ్ హిమాంశుః భవతస్తవఫాలస్యసతిలకస్యాస్యేతిభావః ఔపమ్యస్యాధిగమకృతేలాభార్థమ్మధ్యే చిహ్నమవహత్కిమ్ కస్తూరీతిలకాఙ్కితభవన్ముఖశోభాతుల్యశోభా మమ భూయాదితి కిమిన్దుః కళఙ్కిత ఇతిభావః అత్రాపి ప్రతీపమేవ కిన్తు ఉత్ప్రేక్షా

శ్లో॥ కిరీటాధోబిమ్బస్థగితన వహీరవ్రజమహా।
విశాలం తేఫాలం మృగమదరజస్సఙ్కుచితభమ్।
కిరీటాన్తర్హీరవ్రతతిమివతోముష్యసుషమా।
పరీవాహాత్రాఙ్కన్త్రిర్హ్వాయవదనమిద్ధస్థితమయే॥ (55)

అయేఅశ్వాననకిరీటాధోబిమ్బస్థగితన వహీరవ్రజేనహేతునా కిరీటస్య అధోవలయేన్యాతా యే నూత్నాహీరమణయఃతత్పరమ్పరయా హేతుభూతయేత్యర్థః మహచ్చ తద్విశాలఞ్చ మహావిశాలమ్ ఆన్మహతస్సమానాధికరణఇతి మహత ఆత్వమ్ అతిశయవిశాలమిత్యర్థః ఏతేన భగవన్ముఖస్య స్వత ఏవ వైశాల్యముక్తం భవతి తే ఫాలం మృగమదరజసా తిలకాయితేన సఙ్కుచితా భా ప్రభాకీర్తిర్వా యస్య తద్భవతీతి శేషః ఫాలస్యయావానవయవసమూహః మృగమదరజసాఛన్నః తావదవయవసముదాయకృతశోభా యాస్సఙ్కోచాత్ కీర్తిపక్షే తు హీరవ్రజకృతా యామహావిశాలత్వప్రథాతస్యాః మృగమదరజసా సఙ్కోచ ఇతి బోధ్యమ్అయం భావః హయముఖస్యహీరమణిభూధరప్రతిభటత్వస్య ప్రాయశ ఉద్ఘుష్టత్వాత్ కిరీటాధస్సూన్యతహీరమణిపట్టికాతః ఫాలే విశేషానుపలమ్భేన సహీరమణిపట్టికం ఫాలం మహావిశాలం భాసతే ఇతి సామాన్యాలఙ్కారే భాసమానే అథమృగమదరజసావిశేషోప్యవభాసతే ఇతి విశేషాలఙ్కారఃత మృగమదరజోమయ్యా ఊర్ధ్వపుణ్డ్రరేఖాయత్రాస్తీతితత్ఫాలంయస్య నాస్తితద్ధీరమణిపట్టికేతి అతో మహావైశాల్యస్య సఙ్కోచాత్కీర్తి ఙ్కోచ ఇతి అమూష్య తవ ఫాలస్య సుషమా పరీవాహాత్రాఙ్క

స్తి: సౌన్దర్యపరీవాహార్ద్రప్రసరణమ్ కిరీటాన్తర్హీరప్రతతిభిషతో భాతీతి శేషః తటాకాయితస్య హయముఖఫాలస్య సౌన్దర్యరూపజలః ప్రవాహవత్ కిరీటమధ్యస్థా హీరమణిలతా భాతీతి భావః ఏతేన ఫాలదేశాదారభ్య ఆశిఖరం కిరీటస్య మధ్యభాగే హీరమణిలతాస్యూతేతి ఫలితమ్ ఇన్దుస్థితం హయవదనం త్వామయే ఇతి॥

శ్లో॥ కిరీటాన్తర్హీరప్రతతిపరిపార్శ్వస్ఫురితలస
న్నవప్రోద్యచ్చన్ద్రరత్నప్రకరపరిదీప్తం హృదయఖమ్।
మదీయం ఖం విన్దత్యధికగుణవత్తం దివమపి।
ప్రభాతం త్వాం దేవం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (౫౨)

హే అధికరుణ అధికదయ తవేతి సామర్థ్యాల్లభ్యతే ధ్యాతృహృదయఖే హయవదనకిరీటస్యైవ ప్రతిభాసమానత్వాత్ కిరీటస్యాన్తర్మధ్యదేశే యా హీరప్రతతిః మణిమాలా తయా వ్యాప్తస్య స్ఫురితః పార్శ్వయోః ప్రోల్లసతా నవానాం నవవిధానాముద్యచ్ఛతాం ఉచ్చైర్లసతాం దోషాభావాదితి భావః ప్రతిలసత్త్వస్యాత్ర సూర్యాతత్త్వరూపాత్రపర్యవసానాన్న పౌనరుక్త్యమితి బోధ్యమ్ ప్రకరేణ పరితో దీప్తం మదీయం హృదయఖమ్ హృదయాకాశః ఖం మహాకాశం నక్తం దివమపి విన్దత్యేవ మహాకాశస్య ఏవం విధపరిదీప్త్యభావాత్ రాత్రౌ చన్ద్రికాసనక్షత్రసమ్బద్ధదీప్తిసత్త్వాత్ దివా తు చిత్రభానుదీప్తిసత్త్వాన్మహాభ్రస్య హృదయాభ్రసామ్యప్రసక్తిః చన్ద్రకలాయాః పరితస్స్థితానాం నక్షత్రాణాం ప్రకృష్టదీప్త్యభావాత్ చిత్రభానుదీప్తిసత్త్వేతు చన్ద్రకలాయా దీప్త్యభావాచ్చ తద్వ్యతిరేకః నవరత్నదీప్తిస్సూర్యదీప్తివత్ హీరలతాదీప్తిశ్చన్ద్రదీప్తివచ్చ భాతీతి సూర్యచన్ద్రయుగళావభాతం యది స్యాన్నభస్తర్హి హృదయాకాశసామ్యం తస్య స్యాదితి సమ్భావనాలఙ్కారో వ్యజ్యతే త. పూర్వో

క్త కిరీటప్రదీప్తం ప్రసిద్ధమితి హే ఇన్దుస్మితం హయవదనం త్వామహమ్ ఇ
త్యన్వయః హే ప్రభో ఇతి తవసమృద్ధిమహారాజస్య తవ కిరీటకాన్తిత్వం
యుక్తమితి ద్యోతయితుమ్॥

శ్లో॥ న తే కూటస్యాగ్రే లసతి తపనో నాపి హిమరుక్।
న తారా నో శమ్పాః శుచిరపి ముహుర్నైవ విభయా।
విభాతీదం సర్వం తదిదమయతే బ్రహ్మపదవీం।
మహానన్ద త్వాం శ్రీహయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (57)

హేమహానన్ద సర్వేభ్యోఽపి మనుష్యదేవాద్యానన్దేభ్యః బ్రహ్మానన్దస్య మహత్త్వేన హయవదనపరబ్రహ్మణో మహానన్దత్వవ్యపదేశః తే కూటస్య కిరీటస్య అగ్రే పురతః తపనస్సూర్యో న లసతి న తారా లసన్తి శమ్పాః లసన్తి శుచిరగ్నిర్నైవ లసతి కిన్తు అముష్య విభయైవ సర్వమిదంవ సూర్యచన్ద్రాదికం జగద్విభాతి ఇతి ఏవం తత్త్వార్థే తోః ఇదం కిరీటం బ్రహ్మపదవీం బ్రహ్మేతి ప్రతిష్ఠామయతే భజతి బ్రహ్మ భవతీత్యర్థః న తస్య పురతస్సూర్యో భాతి నచన్ద్రతారకం నేమావిద్యుతః కుతోఽయమగ్నిః తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతీతి శ్రుతిరత్రానుసంధేయా॥

శ్లో॥ రమావక్త్రేన్దూనామృతరుచిశుచిస్మేరసుషమాం।
ద్యుగఙ్గాభిఖ్యానాదివశిశిరసౌమ్యాదనుపమాం।
వహన్తం దృఙ్మాలామమలకరుణావీచికపటాం।
సితామ్భోజాతాభ్యాం హయవదనమిన్దుస్మితమహే॥ (58)

రమాయా వక్త్రమేవ అనూనామృతరుచిస్సమ్పూర్ణచన్ద్రః తస్య శుచిస్మేర ఏవ సుషమాచన్ద్రికా (చన్ద్రసుషమాయాశ్చన్ద్రికాత్వాత్) సైవ ద్యుగఙ్గా మన్దాకినీ ద్యుగఙ్గేత్యుపమావాచకస్య మభి

తస్నానాదభ్య ఙ్గనస్నానాద్ధేతోరివ శిశిరసమ్మోదసుషమామ్ స మ్మోదహేతౌ సమ్మోదత్వమూపచారిమ్, తేనచ హేత్వలఙ్కా రో వ్యజ్యతే శిశిరా సమ్మోదసుషమా యస్యాస్తామ్ అమలకరు ణావీచయ ఇతి కపటం యస్యాస్తామ్ దృఙ్మాలాం సితామ్భోజతు ల్యాభ్యామక్షిభ్యాం వమన్తమ్ అత్ర నేయం దృఙ్మాలా కిన్తు కరు ణావీచయ ఏవేతి దృఙ్మాలాయాం దృఙ్మా లాత్వప్రథమమపహ్ను త్య పశ్చాత్కరుణావీచికపటేతి కరుణావీచిత్వమపహ్నుత్య దృఙ్మా లాత్వం స్థాపితమితి అపహ్నవస్యాశ్యపహ్నవః కరుణేత్యాజ స్తస్యా రస్యాద్వీచిసాన్నిధ్యాచ్చ సతీ వ్యజ్యతే తేన నదీవీచిసాదృశ్యందృఙ్మా లాయా అభఙ్గు రత్వాది రూపం ఫలతి కరుణయా యద్యపి దృఙ్మా లాశిశిరా తథాపి తస్యాశ్శైశిర్యే హేత్వన్తరం సమ్భావితం ద్యుగ ఙ్గాభిస్నానాదివేతి అనూనామృతరుచిరిత్యనేన అమృతరుచేర్యదస్త్రా వత్వం కళఙ్కక్షయాదిభిస్తదస్య వక్త్రస్య నాస్తీతి రమావక్త్రస్య చ న్ద్రాదితిరేకో వ్యజ్యతే తత్తాదృశహయవదనాఙ్కో హరిణలాభాల్ల క్ష్మీరన్తస్తం హసతి తన్త్రన్దహాసచ్ఛాయాయాం హయవదనో నిమగ్న ఇ వలక్ష్యతే భక్తేష్వనుకమ్పయా దృఙ్మాలాః పేషయతి తతశ్చమ హానానన్దో భవతి భక్తానామితి ముఖ్యాభిప్రాయః వమన్తమిత్యనే న తు కరుణా హి మనస్యుత్పద్య తత్రామాత్వాదృగ్వీచిమిషేణ బ హిరుద్గతేతివ్యజ్యతే ఇతి॥

శ్లో॥ రమావక్త్రాప్రుష్టార్పితగళగతేన్దీవరమయ।
స్రగుల్లాసస్మేరద్యువిహృతచకోరీపరికరమ్।
రమాలావణ్యాబ్ధిప్రభవదమృతసుత్ప్రతికృతి।
త్వరజ్యద్వక్షస్కం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (39)

పూర్వశ్లోకే కటాక్షధ్యానం విధాయాఽధునా స్మేరధ్యానం విధత్తే కలిః రమావక్త్రరూపేణ అప్పూత్పన్నేన చన్ద్రేణ అన్వితాయా గళగతా ఇన్దీవరమయస్రక్ తస్యా ఉల్లాసః ఉల్లాసకః ఉల్లాసహేతురితి వా స్మేరః తస్య ద్యుః కాన్తిః తత్ర విహృతిః చకోరీపరికరః యస్యేతమ్ చకోరీపరికరః స్మేరద్యుతౌ విహరతి చన్ద్రికాభ్రాన్త్యా ఇతి భ్రాన్తిమ్యదలఙ్కారో వ్యజ్యతే వస్తుతస్తు శచ్యాదీనాం దేవకాన్తానాం నయనరూపిణ్యశ్చకోర్యః భగవత్స్మేరద్యుతౌ విహరన్తి స్మేరం రాగేణ పశ్యన్తీతి భావః అయం చ స్మేరః స్వభక్తలక్ష్మీముఖచన్ద్రసమర్పితోత్పలవికాసాయ భగవతా ముఖేగృహీత ఇతి పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతీత్యుక్తరీత్యా భగవతః భక్తప్రసాదోన్ముఖ్యం వ్యజ్యతే చన్ద్రస్య ఇన్దీవరప్రియత్వాచ్చన్ద్రేణ ఇన్దీవరస్రగర్పితేతి బోధ్యమ్ వస్తుతస్తు లక్ష్మీనయనాపాఙ్గకేతనేన్దీవరమాలా భగవద్గళే లగ్నా భగవాంస్తు సర్వజగన్మోహిన్యా అపి మోహనం మద్వపుర్లక్ష్మ్యా ఇతి స్మితం కురుతే ఇతి జ్ఞేయమ్ భగవత్కణ్ఠగతేయం న హీన్దీవరస్రక్ కిన్తు లక్ష్మీనయనమాలా ఇతి అత్రాపహ్నుతిర్వ్యజ్యతే ఏతావతా లక్ష్మీర్హాయువదనం భృశమనురాగేణ పశ్యతీత్యుక్తమ్ అథ తదాలిఙ్గనం వర్ణయతి రసేతి రమాయా లావణ్యాబ్ధిః రత్నైతలావణ్యాబ్ధిరితి వా తత్ర ఉద్భవతోరమృతకుమ్భయోః ప్రతికృతిభ్యాం ప్రతిబింబాభ్యాం ప్రకర్షేణ రజ్యద్రక్తీభవత్ వక్షః యస్యేతమ్ ప్రతికృతీత్యనేన వక్షసో దర్పణసామ్యం వ్యజ్యతే రజ్యదిత్యనేన అమృతకుమ్భయోః కాఞ్చనమయత్వం వ్యజ్యతే ఉద్భవదిత్యనేన రమాయా ముగ్ధాత్వం వ్యజ్యతే ముగ్ధాయా హి స్తనౌ ఉత్పద్యమానతాదశాయాం వర్తేతే యద్వా ఉత్ప

స్మిన్ తు ఘటమానస్యాధోభాగోద్వృత్తత్వాత్ అగ్రే తత్కుచకుటయోరధో భాగదర్శనాసంభవాచ్చేతోః ఉత్పద్యమానత్వమేవ నీరాదర్శే ప్రతిబింబవత్కుచౌ భాత ఇతి భావః సముద్రాదమృతకుంభాభ్యాం ఉత్పత్తేశ్చ ధామన్దరమథనం హేతుః తథాత్రాపి మన్మథమథనం హేతుః మన్మథస్యాన్తః ప్రవిష్టత్వాదితి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ తమిస్రంనీలాభ్రం ద్వయమపి మిళిత్వామృతరుచిం।
సమాక్రామత్పార్శ్వప్రపతితమివాలోక్య సుదృఢమ్
కరాబ్జే నిర్బధ్య క్షిపసి కిమభీత్యై హిమరుచా।
మృకస్తూరీరేణుం హయవదనమిత్థం స్మితముఖః॥ (60)

అయే అశ్వానన తవ పార్శ్వప్రపతితమమృతరుచిం సమాక్రాముదాక్రమ్యస్థితం మిళిత్వావర్తమానం తమిస్రం నీలాభ్రమిత్యేతద్ద్వయమపి కరద్వయేనాలోక్య సుదృఢం యథా తథా కరాబ్జే నిర్బధ్య నిష్పీడ్య అభయాయ అమృతరుచా శోభనం కస్తూరీరేణుం క్షిపసి కిమివేతి వాక్యాలఙ్కారే సమాకర్ణయ ఇదమితి వా అయం భావః నీలమేఘస్య తామసస్య చ చన్ద్రవిరోధిత్వాత్ ఏకైకం చన్ద్రాక్రమణాయ అసమర్థం సత్ తదుభయమపి మిళిత్వా యథా చన్ద్రమాక్రాన్తుం ప్రవృత్తం తదైవ తద్భీత్యా చన్ద్రో హయవదనపార్శ్వం జగామ రక్షార్థమ్ స చ భగవాన్ శరణాగతవత్సలతయా తమిస్రనీలాభ్రయుగళం హస్తే గృహీత్వా చన్ద్రభీత్యపగమార్థం విభూతిరజ ఇవ కస్తూరీరజః ప్రక్షిపతీతి వా స్తవార్థస్తు లక్ష్మీకుచభర ఏవ తమిస్రనీలాభ్రద్వయమ్ ఏకైకస్య కుచభరస్య తాదృశాభావాద్ద్వయనిర్దేశః తమిస్రం హి నీలాభ్రం భృశ ముఖ్యం భాతే నైల్యాత్ లక్ష్మీముఖమేవ చన్ద్రః అలఙ్కారస్త్రీముఖాకాన్తిరేవ చన్ద్రికా మనోజ్ఞత్వాత్

భగవత్పార్శ్వ గతత్వాన్ముఖచన్ద్రస్యాప్తి పార్శ్వవర్తి తత్సామహ
స్తాక్షేన కచభరస్పర్శ ఏవ తమిస్రనీలాభ్రయుగళపీడనం లక్ష్మీముఖే క
స్తూరీతిలకవిన్యాస ఏవ అభయరజః ప్రక్షేప ఇతి లక్ష్మీరత్ర వర్ణితా
అనేన చ లక్ష్మీవర్ణనేన భగవతశ్శరణాగతరక్షకత్వం వ్యజ్యతే తి
పసీతివర్తమాననిర్దేశేన లక్ష్మీముఖే హయగ్రీవస్తిలకవిన్యాసం స
మాకురుతే ఇతి లక్ష్మ్యాః ప్రియవాల్లభ్యం హయాస్యస్య లక్ష్మీకాము
కత్వఞ్చ వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ శిరోజవ్యూహాద్యత్పరిమళపరీవాహసుభగ।
స్వసీమన్తచ్ఛాయాధవళితమనోనాథనయనా।
మణీభూషాశిఞ్జాముఖరితకరామ్భోజముకుతా।
రమా యత్స్వేదాదా హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (61)

శిరోజవ్యూహాత్ ఇందీవరబృందతుల్యాత్కచభరాదుద్యన్త్యాః పరిమళపరీవాహః తద్వత్సుభగస్య స్వస్య లక్ష్మ్యాస్సీమన్తస్య ఛాయయా ధవళితే మనోనాథస్య హయవదనస్య నయనే యస్యాస్సా రమా మణీభూషాశిఞ్జాముఖరితే కరే యదమ్భోజం తస్య ముకుతా యస్య స్వేదమాసమన్తాద్గళితిఖణ్డయతీతి యత్స్వేదాదా భవతి తస్మిన్దుస్మితంహయవదనమయే ఇత్యన్వయః స్వతశ్శ్వేతారవిన్దతుల్యయోర్భగవన్నయనయోర్ధావళ్యే హేతుః రమాసీమన్తచ్ఛాయేతి సమ్భావితమితి హేతూత్ప్రేక్షా తయా చ సీమన్తచ్ఛాయాయాః చన్ద్రికలానామ్యం వ్యజ్యతే తేన చ శిరోజవ్యూహస్య తామిస్రతౌల్యమితి కిఞ్చ భగవన్నయనారవిన్దయోర్ధావళ్యప్రత్యతి చన్ద్రికలా నైవ హేతుః చన్ద్రారవిన్దయోర్విరోధిత్వేన ప్రత్యుత అరవిన్దమాలిన్యం ప్రతి హేతుత్వాత్ తస్మాత్ సీమన్తచ్ఛాయాయాః గఙ్గాత్వంవ్యజ్యతే శిరోజవ్యూహస్య చ అభ్రసామ్యమ్ అపి చ సీమన్తవీధేః పరిమళపరీవాహాయమానత్వేన శి

గోజపుష్పస్య మేఘసామ్యం వ్యజ్యతే మేఘాద్ధి ప్రవాహాదయః ఏ
వమిన్దీవరదళచ్ఛన్నతటాకసామ్యఞ్చ వ్యజ్యతే తటాకే నీరాధిక్యే సతి త
టాకభఙ్గభీత్యా కియన్నీరం హి బహిస్సార్యతే తదేవ పరీవాహ
ఇత్యుచ్యతే అత్ర తు శిర ఏవ తటాకః పరిమళ ఏవ జలమ్ కేశపా
శస్తు ఉత్పలావరణమ్ సీమన్తవీథిస్తు పరిమళపరీవాహ ఇతి వివేకః
హయవదనస్య దేవత్వేన యద్యపి స్వేదానుదయః తథాపి ముక్తా ఏ
వ స్వేదత్వేన తర్కితా ఇతి బోధ్యమ్ స్వేదోపన్యాసేన నిరన్తరదేవతా
బృన్దసమావేశో హయవదనస్య వ్యజ్యతే లక్ష్మ్యాశ్శృఙ్గారికమలస్థితకమల
దత్వా హయవదనం పిదయన్త్యాం సత్యామ్ తదుత్పన్నమకరన్దో ఏతేన హ
యవదనముక్తాహారగతముక్తా ఇతస్తతశ్చలన్తీతి పరమార్థః॥

శ్లో॥ విధాత్రద్ధ్యాయాయుఙ్శ్రుతిమయసరిన్మౌళిజనిభూ-
ర్యదీయా శ్రీనాసా ముఖమమరవిద్వేషిలయభూః।
కరామ్భోజం శమ్భుప్రముఖసురరక్షాగృహమహో
మహేశ త్వామీశం హయవదనమిస్సుస్థితమదః॥ (62)

హే మహేశ యదీయా శ్రీమతీ నాసా విధాతా రమేవాబ్ధిమా
యాయిన్యాః శ్రుతిమయసరిన్మౌళేః వేదరూపగఙ్గాయాః జనిభూరు
త్పత్తిస్థలం భవతీతి శేషః వాచో బభూవురుశతీశ్శ్వసతోఽస్య నస్తః ఇ
తి భాగవతప్రామాణ్యాత్ అనేన చ రూపకేణ నాసాయా హిమవ
త్పర్వతగహ్వరతౌల్యం ద్యోత్యతే తత ఏవ గఙ్గావిర్భావాత్ వేదాధ్య
యనే విధాతుః ప్రథమత్వాత్ తేనే బ్రహ్మహృదాయ ఆదికవయే ఇ
తి భాగవతాచ్చ విధాతురబ్ధిత్వారోపః శ్రుతిగఙ్గయోః పరమపావన
త్వాంశే తౌల్యం కిఞ్చ గఙ్గాప్రవాహవచ్ఛ్రుతిగణస్సాడమ్బరం హయ
వదనవక్త్రాన్నిర్గచ్ఛతే ఇతి గఙ్గాతౌల్యం శ్రుతీనాం వ్యజ్యతే శ్రుతీనాం

వికారశ్రుతిమయీ సా చాసౌ సరిన్మాళిశ్చేతి విగ్రహే స్త్రియాః పుంవదితి పుంవద్భావః ఏవం శ్రుతివికార ఇత్యర్థస్య శ్రుతిరూపేతి యావదర్థో బోధ్యః యద్వా శ్రుతిరేవ శ్రుతిమయీ ఇతి స్వార్థే మయట్ సైవ సరిన్మాళిరితి రూపకమ్ యదీయేతి పదం క్లీబత్వేన విపరిణమతే యదీయమ్ముఖం వక్త్రమమరవిద్వేషిణాం మధుకైటభాదీనాం లయభూః లయస్థానమ్ హేషారవైర్నిర్జితాశేషదైతేయేతి హయగ్రీవదణ్డకమత్ర ప్రమాణమ్ హయవదన వక్త్రనిర్గత హేషారవ శ్రవణమాత్రేణైవ మధుకైటభాదయః పఞ్చత్వం జగ్మురితి హయవదనస్య మహాపరాక్రమాతిశయో వ్యజ్యతే అమరవిద్వేషిణాం లయో యస్మాత్తస్య అమరవిద్వేషిలయస్య హేషారవస్యార్థాత్ భూః స్థానమిత్యపి సమాసార్థోఽత్ర ప్రతిభాతి యదీయం కరామ్భోజమ్ దక్షిణమ్ శమ్భుప్రముఖానాం సురాణాం రక్షాగృహమ్ తస్యాభయదత్వాత్ అహో ఇత్యాశ్చర్యం తత్ర హేతుస్తు హయవదనత్వాదిభిరేవ వేదాదిజన్మాదిసమ్భవః ఇత్యుక్తవాక్యార్థతయా ఫలిత మాహ ఈశమితి ఈశ్వరమిత్యర్థః సృష్టిస్థితి లయకర్తా హీశ్వరః న చ మహేశపదేన పౌనరుక్త్యమ్ హే మహారాజేత్యర్థే తత్సమ్బుద్ధిపర్యవసానాత్ తేన చ మహారాజస్యేవ విగ్రహసౌన్దర్యాదిగుణపరిపుష్టిర్వ్యజ్యతే ఈశపదే న తు సర్వజ్ఞత్వాదికో మహాన్తరో గుణః ప్రతీయతే॥

శ్లో॥ రవీన్దుభ్యాం సర్వం జగదభివిభో పశ్యతి భవాన్।
ఇతీయం సత్యా హి స్మృతిరఖిలలోకః ఖలు విరాట్।
అసృగ్రేఖా సాగ్రే హిమరుచిమయోరాయ ధవళిమా।
కళఙ్కస్తారావా హయవదన మిన్దుస్థితమహో॥ (63)

హే అభివిభో సర్వేశ్వర భవాన్ త్వం రవీన్దుభ్యాం స

ద్వం జగత్పత్య తీతీయుంస్మృతి స్వత్యాహి యతఃభవాన్ అఖిలాలో
కా యస్మిన్ స విరాట్ భవతి సర్వలోకాత్మకస్యవిరాజః సూర్యచ
న్ద్రౌ నేత్రత్వం యుక్తమేవేత్యర్థః యావాన్ పురుషస్తదనుగుణే ఏ
వ తస్య నేత్రేభవత ఇతి న్యాయాదితి భావః అధ ఉభయోర్నేత్ర
యోస్సమత్వేన ఏకస్య సూర్యత్వ మపరస్య చన్ద్రత్వమిత్యయం భే
దోనుపపన్న ఇతి పక్షాన్తరము పన్యస్యతి అస్పృగితి వేతి పక్షాన్తరే
సూరస్యేయం సారీ త్వన్నేత్ర యోరాద్యా అస్పృగ్రేఖా సేయం సారీభ
వతి సూర్యాంశః అస్పృగ్రేఖాత్వేన వర్తతే ఇత్యర్థః అయంధవలిమా
హిమరుచిమయః శ్వైత్యం చన్ద్రాంశ ఇత్యర్థః తారా తారకా కనీ
నికేత్యర్థః కళఙ్కః అభేదోపచారః కళఙ్కాంశ ఇత్యర్థః అతః ఏకై
కం తవ నేత్రం సూర్యచన్ద్రాత్మకమేవేతి న దోష ఇతి భావః నేత్ర
యోరక్తధాటీ సద్భావో మహాపురుష లక్షణమితి సాముద్రికాః

శ్లో॥ రజః పాదామ్భోజం శ్రుతిభిరపి మృగ్యంతవ విభో।
క్వ పాదః క్వామ్భోజం భ్రమరసులభం యస్య తురజః।
అహో ధన్యా లక్ష్మీర్య దభిరుచిరాపాఙ్గమధుపాః।
భజత్పాదామ్భోజే హయవదన మిన్దుస్మితముఖే॥ (64)

హే విభో తవ పదామ్భో జస్యేదం పాదామ్భోజం రజః శ్రుతి
భిరపి మృగ్యమ్ అపినాకిముతదర్వాచీనైర్బ్రహ్మరుద్రాదిభిరిత్యర్థః మృ
గ్య మిత్యనేన అద్యాపి మృగ్యతే ఏవ న తు లభ్యతే ఇతి వ్యజ్యతే
శ్రుతిభిరపీతి స్త్రీప్రనిర్దేశేన సీమన్తసిన్దూరాద్యం శ్రుతయః పాదాబ్జర
జో మృగయన్తీతి గమ్యతే అమ్భోజమివ పదం పదామ్భోజమితి
ఉపమితసమాసాత్ పదోపమానస్య అతః పదాదధికస్య అమ్భోజ
స్య సతః కిముతి పదరజో మృగ్యతే ఇత్యత ఆహ తవ పాదః క్వ అ

మ్భోజం క్వ తత్ర హేతుః యస్య అమ్భోజస్య రజస్తు భ్రమరైరపి సుఖేన లబ్ధుం శక్యమితి నన్వితర్హి పదామ్భోజ మిత్యపశబ్ద ఏవ ఔపమ్యాభావాదిత్యతఆహ అహో ఇత్యాదియస్యాఅభిరుచిరాపాఙ్గమధుపా భవత్పాదామ్భోజే సన్తి సాలక్ష్మీ ర్హయవదన పదమమ్భోజం భవితుమర్హతిలక్ష్మ్యా పాఙ్గరూప భ్రమరాశ్ర యత్వాదిత్యనుమానేన పదామ్భోజమితిప్రయోగస్సుసాధ ఇతిభావః ధన్యేత్యనేన అమ్భోజరజోగ్రహణ చాతుర్యం యథా మధు పానామస్తి తథా భగవత్పాదర జస్సేవాచాతుర్యం లక్ష్మ్యా ఏవేతి ధ్వన్యతే కిఞ్చ పదస్య అమ్భోజత్వేన తద్రజః శ్రుతి బ్రహ్మాదిభిరచతురై ర్నాలభ్యతామ్ యః కోపి చతురః భ్రమరీభూయ తద్రజః కిమితి నాలభత ఇతిశఙ్కాయామస్తి ధన్యాలక్ష్మీరిత్యుక్తమితివ్యజ్యతేఏ తేనలక్ష్మ్యాపాఙ్గరూప భ్రమరాణాంనిరన్తరతత్పాదరజస్సమ్బన్ధాత్ అన్యేషాంనతత్రప్రవేశావసర ఇతి చ ద్యోత్యతే అపి చభగవత్పాదంయాదృక్ప్ర సిద్ధామ్భోజం తాదృక్ప్ర సిద్ధ భ్రమరాః లక్ష్మ్యా పాఙ్గా ఏ నేతి ఉభయోఃపదారవిన్ద లక్ష్మ్యా పాఙ్గభ్రమర యోస్సఙ్గతిశ్లాఘ్యేతి వ్యజ్యతే సావన్యలక్ష్మీవ్యతి రిక్తానర్వా దుర్లభంభగవత్పాదాబ్జమితి ముఖ్యార్థః॥

శ్లో॥ కటాక్షస్తేయత్ర క్వచన నిపతేత్స ద్విజ శిశుః।
సువర్ణ బ్రాహ్మ్యా సత్కారగతమణీ కఙ్కణ రవమ్।
స్వయం కంఠే శ్లిష్టోభవదురు గుణాన్ గాయతి ముదా।
హరే కారుణ్యాబ్ధేహయవదన మిన్దుస్మితమయే॥ (35)

కారుణ్యాబ్ధే హేహరే తే కటాక్షః యత్ర క్వాపినిపతేత్సః ద్విజశిశుః సత్కార గతమణీ కఙ్కణ రవంయథా తథా సువర్ణ బ్రాహ్మ్యా గీర్వాణవాణ్యా స్వయం కంఠే శ్లిష్ట ఆలిఙ్గితస్సన్ ముదా భవ

త ఉరూన్ గుణాన్ గాయతి యత్ర క్వచనేత్యనేన అతిమూఢత్వం వ్యజ్యతే ఇదఞ్చ వ్యఙ్గ్యం శిశుపదేన ప్రతిపదోక్తమితి గుణీభూతమ్ ద్విజశిశుర్మూఢబ్రాహ్మణ ఇత్యర్థః న తు స్తనన్ధయశ్శిశురత్ర గ్రాహ్యః అద్విజానా మనధికారాత్ ద్విజేత్యుక్తమ్ ఆన్ధ్రహూణాది భాషాణాం దుష్టత్వాత్సువర్ణ బ్రాహ్మ్యా ఇత్యుక్తమ్ న చ సంస్కృత వాణ్యాస్సర్వాధిక్యే వివదితవ్యమ్ తస్యాః దేవతా విషయత్వాత్ ఇదంవ్యఞ్జయితుమేవ సంస్కృత వాణ్యేత్యనుక్త్వా సువర్ణ బ్రాహ్మ్యేత్యుక్తమ్ యథా కాచన నారీ క్వణత్కనక కఙ్కణకేయూరం కఞ్చన మహాభాగం స్వయం కంఠే గృహ్ణాతి తద్వదితి వృత్తాన్తోత్ర వ్యజ్యతే గీర్వాణ వాణీ తస్య కంఠే సదాపి శబ్దాయమానా నృత్యతీతి ముఖ్యార్థః నర్తనమేవాహ ముదా భగవద్గుణానభిగాయతీతి హయవదన ప్రసాదాన్మమైవంవిధమత్యద్భుతం కవిత్వం ఘటతే తాదృశ కవిత్వేనాత్మానమ్ముదా గాయతీతి భావః అనేన శ్లోకేన సంక్షేపతః వేదాన్తః వ్యఙ్గ్య మర్యాదయా కథిత ఇతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ భవద్వార్తాగానామృత జలధి భఙ్గోద్గతపృష
త్సమూహాసఙ్గార్ద్ర శ్వసన హృతతాపత్రయ రుజః।
హరత్వం బ్రహ్మత్వం సురనగర నేతృత్వమపి హా
తృణమ్మన్యన్తే జ్ఞా హయవదన మిన్ద్రస్థితమనౌ॥ (౬౨)

అయే అశ్వాననజ్ఞాః పణ్డితాః భవత స్తవ వార్తానాం మధుకైటభహననాది గాథానాం గానాత్మకం యదమృతం తస్య జలధేస్సముద్రస్య భఙ్గేభ్యస్తరఙ్గేభ్యస్సకాశాదుద్గతానాం పృషతాం బిన్దూనాం సమూహస్య ఆసఙ్గేన హేతునా ఆర్ద్రః శీతః యః శ్వసనః తేన హృతా తాపత్రయ కృతా రుజా యేషాన్తే తథోక్తాస్సన్తః హరత్వం బ్ర

హ్మ త్వం విధాతృపద పీం సురనగర నేతృత్వ మిన్ద్రిత్వ మేతత్రియ మపి కర్మతృణం తృణాయ మన్యన్తే తృణప్రాయన్త స్యతేత్రియమి త్యర్థః హేతుస్తు తల్లోకేషు తాపత్రయాని రోమ్మతు ఏవనాతూద్భగ వద్గుణాణ గాతుమశక్తత్వేపి హారి గాయన కృతగాన శ్రవణాలా భెపి తద్గానప్రదేశాదాగత మారుతస్పర్శేనాపి తాపత్రయమపహీ యతే ఇతి ముఖ్యార్థః

శ్లో॥ యది ధ్యాతుశ్చిత్తే తవ చరణపద్మో విజయతే।
న తత్ర స్యాత్పద్మో న ఖలు సుఖ పద్మో ధృవరసః।
మహా పద్మో నో వా తిదయ సమరుఃపద్మ మసురః।
ప్రసీద త్వాం దేవం హయవదన మిన్దుస్మితమహే॥ (67)

హే పదురః పద్మః సతి శ్రేష్ఠే ఉరసి పద్మా లక్ష్మీ ర్యస్య తస్య సంబుద్ధిః తవ చరణపద్మో ధ్యాతుశ్చిత్తే విజయతే వర్తతే య ది తర్హి తత్ర హృది పద్మః కమలం న స్యాదేవ నిత్యాసఙ్కుచితచ రణపద్మ స్య సిద్ధత్వా త్పద్మ విషయకామనా తద్ధృది న వర్తతే త్యర్థః ఏవం సౌన్దర్యే పద్మం నిరాకృత్య ఆనన్దే బ్రహ్మా నిరాకరోతి ధృవరసస్సత్యః సుఖ పద్మః ఆనన్దనిధిః పరమాత్మా బ్రహ్మేతి యావ త్ సోపి న ఖలు స్యాత్ తతో ప్యధికానన్ద రూపత్వాత్తవ చరణ స్యేతి భావః ఆత్మారామాశ్చ మునయో నిర్గ్రంథా అప్యు రుక్రమే కుర్వన్త్య హైతుకీం భక్తి మిత్థంభూత గుణో హారిరితి భాగవతాద్బ హ్మా నన్దాదపి భగవచ్చరణ సేవానన్ద ఉత్కృష్టఏవభక్తిర్నామ భగవ త్సేవా రతిః ఆత్మనో బ్రహ్మత్వా దాత్మారామా బ్రహ్మానన్దా నుభ వశీలా ఇత్యర్థః ముక్తా అపి లీలయా విగ్రహం ధృత్వా భగవన్తం భజన్తే ఇతి శ్రుతిగీతాస్వపి ప్రతిపా దితమిత్య వివాదమ్ అధ భా

గ్యాం శ్రీనిధిం నిరాకరోతి మహాపద్మోపి నో వా నైవస్యాత్ మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ ఖ్యాత మకరకచ్ఛపా విత్యమరః తతోప్యధికభాగ్యావహం త్వచ్చరణమితి భావః తత్రస్మాత్ మధురః ఉరసోనన్యస్థలం హృదయమితి లక్షణయార్థః అయభజ ప్రసీద ప్రసాదాభావే హృదయ భజనా సమ్భవాత్ ప్రసాద ప్రార్థనాపి కృతా ఇతి ॥

శ్లో॥ ఝషాదాపః వేదాః కుధర మవహత్కూర్మ ఉదధౌ
వరాహో భూబిమ్బం నృహరిరుదభూదాయసతలాత్।
పదన్యాసైర్డిమ్భస్త్రిజగదహరద్వా కతిపయై
రితీదం తే కృత్యం హయవదన మిన్దుస్మితమయే॥ (68)

యద్య ఘటమాన మివ దృశ్యతే తత్సర్వం తవ సుఘటమేవేతి వక్తుం హయవదనస్య అఘటిత ఘటకత్వం కిఞ్చిత్ప్రతావదాహ ఝషాద్వేదా అపః న హి మనుష్యోచ్చారణవిషయాణాం వేదానాం వక్తా ఝష ఇతిస్వప్నేపి కశ్చిన్నిశ్చినోతి సమ్భావయతివా ఉదధౌ కూర్మః కుధరం మన్దరమవహాత్ ధృతవాన్ నహి క్వాపి కూర్మేణ కియానపి శిలోచ్చయోద్రిముత్తే కూర్మస్య జలచరత్వాత్ నీరేచరస్య లాఘవత్వార్మకర్కశ్యకపర్వతోద్ధరణం నాశ్చర్యమితి నవాచ్యం క్షుద్రపదాం నీరేపిగౌరవానపాయాత్ తథా ఉదధౌ వరాహో భూమణ్డలమవహత్ నహి వరాహో జలచరః కూర్మవత్ నాపిభూబిమ్బ కుధరతుల్యా మనేక కుధరాక్రాన్తత్వాద్భూతలస్య కిఞ్చ అయసతలా అయోమయస్తమ్భాన్తరాళాత్ నృహరిరుదభూదుత్పన్నః సచ నరః ఉదభూత్ నాపి మృగః కిన్తు ఉభయాత్మకో జన్తుః క్వాప్యదృష్టశ్రుతచర ఇత్యేకమాశ్చర్యమ్ అచేతనాత్సచేతనోత్పత్తిరితి ద్వితీయమ్ కతిపయై

స్త్రిభిః పదన్యాసై రేవడిమ్భాకారమనః త్రిజగత్కర్మ అహార దాక్రాన్తవాన్ డిమ్భస్య పాదత్రయేన తే జగదాక్రాన్త మిత్యస్మాదధికం కిమాశ్చర్య మిత్యర్థః ఇతీదం సర్వమపి తే తవ కృత్యమేవ త్వమేవ తత్ర ఝషాది రూపో భూత్వా తత్తత్కర్మాణి కృతవానసి ఈశ్వరత్వాత్త్వేదం సుఘట మేవ త్వదన్యేషాం తు కా కథేతిభావః అతస్తే ఝషాదయస్త్వ మేవేతి ముఖ్యార్థః

శ్లో॥ కథాశేషం క్షత్త్రం ద్విజపరశుధారాభిరకృత।
క్షమాధ్రా ఉన్మగ్నాస్సరిదధిపతౌ గోపశిశునా।
అపాయ్యగ్నిశ్శ్రౌతమ్మతక మవరున్ధే కలిజనః।
కలింహన్తాయ స్త్వంహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (69)

ద్విజపరశుధారాభిః క్షత్త్రం కులం కథాశేషమకృతేతీదం సరిదధిపతౌ క్షమాధా ఉన్మగ్నా ఇతీదం గోపశిశునా అగ్నిరపాయీతీదమ్ కలిజనః శ్రౌతమ్మతమాస్తికమవరున్ధే రుణద్ధీతీదం తే కృత్యమేవేతి పూర్వేణసమ్బన్ధయః కలిం హన్తా అపహర్తా భవిష్యతి లుట్ తం హయవదనమితిసమ్బన్ధః

శ్లో॥ కపిస్సర్పశ్శాబ్దం నిగమమభిపేదే విషమపా।
కపాలీ త్వమ్మాదేవః కరజలరుహో చాన్త్రజలధిః।
జగచ్చక్షుర్నాధో లసతి బడబాయాశ్శశధరో।
నిశాదీపస్త్వంత్వాంహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (70)

కపిర్హనూమాన్ సర్పశ్శేషశ్చ శాబ్దం నిగమం శబ్దశాస్త్రమభిపేదే ప్రత్యేకాభిప్రాయాదేకవచనమ్ ప్రాప్తవన్తావితీదమ్ కపాలీ శివః విషమపాదితీదంత్వమ్మాదేవోఽగస్త్యః కరజలరుహోచాన్తజలధి

రతీదమ్ బడబాయానాథః పతిః అశ్వమూర్తిస్సూర్య ఇతి యావత్ జగచ్చక్షుస్సన్ లసతీతీదమ్ శశధరశ్చన్ద్రః వ్యాధ ఇతి చ ప్రతీయతే నిశాదివసస్సన్ లసతీతీదం సర్వమపి తేకృత్యమేవ పూర్వశ్లోకద్వయే దశావతారాః క్రమేణ ప్రతిపాద్య అధునా తద్విభూతయస్సఙ్గ్రహేణ ప్రతిపాదితా ఇతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ భవవన్నాసావాతాగతిగతి వశాజ్జన్మవిలయా।
జగత్త్రేతాప్నోతి వ్యతికలిత మేతద్ధిమునినా।
శిరస్సత్యన్నాభిర్ధరణి రితి పాదౌ కుతలమి।
త్యసౌ బ్రహ్మోక్తిస్తే హయవదన మిన్దుస్థితమయే॥ (71)

జగతాం త్రేతా త్రిత్వం జగత్త్రయమితి యావత్ భవన్నాసావాతస్య ఆగతిగతివశాత్ నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసాభ్యామితి యావత్ జన్మవిలయావాప్నోతి నిశ్వాసవశాజ్జాయతే ఉచ్ఛ్వాసవశాత్ పునరాత్మకుక్షావుపసంహ్రియతే త్వయేతి భావః ఏతన్నాత్యుక్తిః కిన్తు మునినా మార్కణ్డేయేన వ్యతికలితమనుభూతమేవ హిర్నిశ్చయే తే సత్యం సత్యలోకశ్శిర ఇతి ధరణిర్నాభిరితి కుతలమితిఅధోలోకోపలక్షణమ్ పాతాళమితియావత్ పాదావిత్యసౌ బ్రహ్మణ ఏవోక్తిః న తు మత్కపోలకల్పితేతి భావః లోకమయః పుమాన్ విరాట్ త్వమేవేతి ముఖ్యార్థః మార్కణ్డేయో హి వటపత్రశాయినశ్శిశోః గర్భే సర్వంజగత్ బహిఃప్రళయాబ్ధిష్చ కశ్మింశ్చిన్మాయికే ప్రళయే దదర్శేతిపౌరాణికాఃఏతేనబహిఃప్రపఞ్చోఽధునాదృశ్యతేఏవఆన్తరస్తుమార్కణ్డేయేనదృష్టఇతిమార్కణ్డేయానుభవోఽత్రప్రమాణమితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ తవాక్షిద్వ్యాశ్చక్షుస్తరణిరమృతాంశుస్త్వహృదయమ్।
భుజాః పాలా వహ్నిర్ముఖముదధయః కుక్షికుహరమ్।
తటిన్యో నాడ్యోఽస్థిప్రతతిరవనీభృత్సముదయః।
శిరోజా అమ్భోదా హయవదన మిన్దస్థితమహో॥ (72)

విరాడ్రూపస్య తవ ద్వ్యరక్షి భవతి తరణిశ్చక్షురిన్ద్రియం భవతి అమృతాంశుర్హృదయం భవతి వలాలోకపాలాభుజాభవన్తి వహ్నిర్ముఖం భవతి ఉదధయః కుక్షికుహరం భవన్తి తటిన్యోనద్యః నాడ్యో భవన్తి అవనీభృత్సముదయః పర్వతసమూహాః అస్థిప్రతతిర్భవతి అమ్భోదాశ్శిరోజాభవన్తి ద్యౌరక్షిణీచక్షురభూత్పతఙ్గ ఇత్యాది భాగవతమత్రప్రమాణమ్

శ్లో॥ ఇదం సర్వం స్వాన్తర్జఠరముపసంహృత్య భుజగే।
శయానః క్షీరోదే నిజసుఖమయః శ్రీసహచరః।
పునః కాలే నాభీజలరుహతలోత్పాదితవిధిః।
స్సృజస్యేతద్భూమన్ హయవదనమిన్దస్థితమహో॥ (73)

హేభూమన్ ఇదం సర్వం జగత్ జఠరస్యాన్తః అన్తర్జఠరం స్వస్య అన్తర్జఠరం స్వాన్తర్జఠరం స్వస్యజఠరాన్తరే ఇత్యర్థః ఉపసంహృత్య క్షీరోదే క్షీరధౌ భుజగే శేషే శయానః శ్రియా సహచరః శ్రీసహచరః తథాపి నిజసుఖమాత్మానుభవసుఖమేవాయన్ భజనాన తు కామినీసౌఖ్యమితిభావః పునస్సృష్టికాలే నాభీజలరుహస్య తలాన్నాభ్యాదుత్పాదితః విధిర్బ్రహ్మా యేనసత థోక్తస్సన్ ఏతజ్జగత్ బ్రహ్మద్వారా సృజసీత్యర్థః॥

శ్లో॥ మహాకల్పే సర్వం జగదపి సపాలం సవిధికం।
సశేషం సాబ్ధ్యాధం సతనుగురుభూతం సదభిభో।

స్వలోకే సంహృత్య ప్రతతతమసః పశ్యసి భవాన్।
పరంపారాత్మానం హయవదన మిన్దుస్థితమయే॥ (74)

హేఽభిభో అభితస్సర్వతో భవతీత్యభిభూః తస్మిన్సంబుద్ధిః మహాకల్పే
మహాప్రళయే సపాలం సలోకపాలం సవిధికం సవిధాతృకం సశేషం
సాబ్ధ్యధం సామ్భోధిన తనుగురుభూతం సూక్ష్మస్థూలభూతసహితం
సద్విద్యమానం సర్వమపి జగత్ స్వలోకే బ్రహ్మణి సంహృత్యవిలాప
యిత్వా తదానీం వర్తమానస్య ప్రతతస్య గమ్భీరస్య తమసః పార
భూతమాత్మానం పరంపరమాత్మానమిత్యర్థః భవాన్ పశ్యతి సా
క్షాత్కరోతి దృశిరత్ర జ్ఞానార్థః తాదృశతమస్సాక్షీ త్వమేవేతి భావః త
మసః పారమిత్యనేనతమసోఽవధిత్వం భగవతః కథితం తేన చ సర్వని
షేధావధి భూతంబ్రహ్మ హయగ్రీవ ఏవేతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ తదేవం సర్వం త్వత్ప్రకృతిపరి లీనం తదముత।
శ్రుతిర్బ్రూతేఽసత్త్వంపదగుణవిభాగాత్య విషయమ్।
విలీనా శక్తిస్సా త్వయి న హి పృథక్త్వాత్ శ్రుతినుతో।
భవానేకస్సత్త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (75)

తదామహాకల్పే ఇదం సర్వం జగత్ త్వత్ప్రకృతిపరిలీనం త
న్మాయాశక్త్యాం విలీనమేవ తత్తస్మాత్ అముతోఽముష్య జగతః అ
సత్త్వం శ్రుతిర్బ్రూతే అసదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతిః నను జ
గత్ప్రకృతి లీనత్వేనాప్యస్త్యేవేతస్య సత్త్వవచనమయుక్తమతఆహ ప
దగుణవిభాగాత్యవిషయమితి నామరూపవిభాగానర్హమిత్యర్థః అతిసూ
క్ష్మావస్థామాపన్నమితిభావః ఇదమేవ తస్యా సత్త్వన్నామనపునరత్య
న్తాసత్త్వం కిన్త్వసత్కల్పత్వమితి నిష్కర్షః హీయతసాశక్తిస్త్వయివి
లీనా తతస్సా త్వత్త్వత్తః న పృథక్ యద్యపి ప్రపఞ్చావస్థాయామపి

జగచ్ఛక్తిర్బ్రహ్మణ్యేవేతి తతోఽపృథగితి చ నిర్వివాదః తథాపి కార్యాభావాద్బ్రహ్మణి లీనైవ ప్రతిభాతి తదానీమితి భావః తస్మాత్ శ్రుతిభిరుక్తః ఏకః ఉపలక్షణమిదమేకమేవాద్వితీయమితి ఏకాద్వితీయయోఃసత్ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి యదాత్మనోఽజగతస్సత్త్వముక్తం తస్య సత్త్వే న వివాద ఇతిబోధ్యమ్ బ్రహ్మభవాన్ భవతీతి శేషః సచేతనా శక్తిర్యతస్త్వయి లీనా త్వదపృథక్సిద్ధా అతస్తవ ఏకత్వమవ్యాహతమేవ శక్త్యాస్స్వానన్యత్వేన శక్తికార్యస్య శక్తౌ లీనత్వేన చ తత్ప్రయుక్తద్వైతాభావాదితి ప్రళయేపి న జీవానాముక్తిః న బ్రహ్మణోఽద్వైతహానిరితి పరమార్థః ఏతేన అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యద్యత్సదసత్పరమ్ పశ్చాదహం యదేతచ్చ యోఽవశిష్యేత సోఽస్మ్యహమితి చతుశ్శ్లోక్యాత్మకభాగవతప్రథమశ్లోకః ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి శ్రుతిశ్చ వ్యాఖ్యాతా ఇతి సర్వం సుష్ఠు॥

శ్లో॥ లయే నిత్యే జీవస్సకలముపసంహృత్య కరణం।
నిజాజ్ఞాన ద్వారా త్వయి వసతి నిత్యం స తు పునః।
న వేత్తీదం సర్వం హ్యనుభవతి మోదం హ్యనుమితం।
ప్రబుద్ధస్సన్ త్యేదం హయవదనమిత్యుస్థితమయే॥ (76)

ఏవం నైమిత్తికమహాప్రళయౌ వ్యాఖ్యాయ మహాప్రళయదృష్టాన్తార్థశ్చ నిత్యప్రళయం దర్శయతి జీవశ్చిదాభాసః నిత్యే లయే సుషుప్తావితి యావత్ సకలం కరణం మన ఇన్ద్రియజాతమాత్మన్యుపసంహృత్య నిజాజ్ఞానద్వారా త్వయి బ్రహ్మణి నిత్యం వసతి అజ్ఞానమత్రావిద్యా జీవోఽజ్ఞానే లీయతే అజ్ఞానం త్వయీతి భావః న తు జీవః తదానీమ్ ఇదం సర్వం జగన్న వేత్తి ఇదంసర్వం స్వస్యాజ్ఞా

నేస్థితిస్తస్య చ బ్రహ్మణి స్థితిరితీదమపి సర్వం నవేత్తీతి వాన్వయః నను సర్వవేదనాభావాదజ్ఞానే స్థితిర్జీవస్యాస్తు నామ కథం బ్రహ్మణీత్యత ఆహ హి యతో మోదమనుభవతి ఆనన్దానుభవసత్త్వాద్బ్రహ్మణి తస్యస్థితిరనుమీయతే ఇతిభావః నను ఆనన్దానుభవఏవ వా సిద్ధః తదానీమజ్ఞానాతిరేకస్య యస్య కస్యాప్యననుభూయమానత్వాదత ఆహ హి యతః ప్రబుద్ధస్య స్మృత్యా అనుమితమిదమానన్దానుభవోఽనుమిత ఇత్యర్థః సుఖమహమస్వాప్సం నకిఞ్చిదవేదిషమితి స్మృతిఖ్యామానన్దానుభవః అజ్ఞానానుభవశ్చ సుషుప్తౌజీవస్య అనుమీయేతే ఇతి పరమార్థః॥

శ్లో॥ అవిద్యాస్మాస్వేతజ్జగదభివిధత్తే ప్రతినిశం।
యథా దృష్టం పశ్చాల్లయమయతి బోధేస్వతఇదమ్।
తథా మాయా త్వయ్యప్యఖిలమిదమాధత్త ఇవనః।
ప్రభో భాతి శ్రీమ॰ హయదన మిన్దుస్థితమయే॥ (77)

హే శ్రీమ॰ శ్రీర్విద్యాస్యాస్తీతి శ్రీమాన్ తత్సమ్బుద్ధిః నిత్యబుద్ధస్వరూపేతి యావత్ అవిద్యా యథా అస్మాసు జీవేషు యథా దృష్టమదృష్టమనతిక్రమ్య అదృష్టమత్ర జాగరితకర్మవాసనా ఆత్మనిష్ఠా ప్రతినిశం జగదేతదభివిధత్తే సృజతి అవిద్యయా జీవే ప్రతీతం జగద్ధి స్వప్న ఇత్యుచ్యతే పశ్చాద్బోధే సతి ప్రబుద్ధత్వదశాయామిత్యర్థః స్వత ఏవేదం లయమయతి స్వాప్నస్య జగతః ప్రబోధే సత్యనుపలమ్భాదితి భావః తథా మాయా త్వయి అఖిలమిదం జగదాధత్తే సృజతీవ ఇతి హే ప్రభో నః భాతి ప్రతీయతే అత్రాపి యథాజీవాదృష్టమేవ నిత్యబుద్ధస్వరూపత్వా దస్మాస్వివ త్వయి స్వప్నతుల్యస్య జగతః కల్పనా యద్యప్యఘటనీయా తథాపి అస్మాకమ

జ్ఞత్వాత్తథా ప్రతీయతేఇతి భావః అతఏవాస్య మాయామయ
త్వమితి వేదాన్తినః మాయాకార్యస్య మాయాయాఇవ అనిర్వచనీ
యత్వాత్ నను జీవాజ్ఞానాజ్జీవే స్వప్నసృష్టిరితియుక్తం జీవాజ్ఞానా
దీశ్వరే జగత్సృష్టిరితి తుఅయుక్తమ్ కిఞ్చమాయానామన జీవా
జ్ఞానమ్ అవిద్యాయా ఏవ జీవజ్ఞానత్వాదితి చేదుచ్యతే ఆత్మపరమా
త్మనో రభేదాన్మాయాఽవిద్యయోశ్చాభేదాత్ మాయాపి జీవా
జ్ఞానమేవేతి అపిచమాయానామసమష్టిజీవాజ్ఞానమ్ అవిద్యానామ
తత్తజ్జీవాజ్ఞానమ్ సర్వజీవావరకమజ్ఞానం సర్వజీవసమష్టావీశ్వరే జగ
త్కల్పయతితథాపి సర్వజీవసమష్టేర్న జగద్భానం తస్య ఈశ్వరత్వేన
నిత్యబుద్ధత్వాత్కిన్తు సర్వజీవానామేవేతి బోధ్యమ్ అతఏవేదఞ్జ
గత్ ముక్తస్య నప్రతిభాతితస్యబుద్ధత్వాత్ నచైకముక్తౌ సర్వముక్తిప్ర
సఙ్గః సర్వజీవావరకమజ్ఞానం యం జీవంన వృణోతి తస్యైవ ముక్తత్వా
త్ ఇతి అత్యన్తైక ప్రళయాత్మకో మోక్షో వివృతః॥

శ్లో॥ యథా మాయా రజ్జౌ సృజతి తవ సర్పంనరహరే।
ప్రసిద్ధం తేనాయం వ్యవహరతి మూఢస్తువిబుధః।
స్వయం స్వాప్నీమాస్తే జగదపి తథాత్వయ్యవిబుధో।
విచష్టే జ్ఞోనైవం హయవదన మిథ్యాస్థితమయే॥ (78)

మాయయా త్వయి కల్పితం జగన్న ఏవ ప్రతిభాతి న తు
తే ఇత్యుక్తం యత్తదేవ స దృష్టాన్తం వివృణోతి యథా తవసమ్బ
న్ధినీమాయా అజ్ఞానాపరపర్యాయా శక్తిః రజ్జౌ సర్పం సృజతి హే
నరహరే హరిరశ్వః ముఖస్యహార్యవతారత్వాదాకంఠం నరావతార
త్వాన్నరహరిరిత్యుక్తమ్ నరాశ్వమూర్తే ఇత్యర్థః ఇతీదం ప్రసిద్ధమే
వ రజ్జుసర్పభ్రాన్తేస్సర్వానుభవవిషయత్వాదితి భావః అయం మూఢః

కుదృగ్జనః తేన సర్పేణ వ్యవహరతి తం సర్పం దృష్ట్వా భీతిరోదనతా డనాదివ్యవహారం నాటయతీత్యర్థః విబుధః రజ్జురయం న సర్ప ఇతి యాథార్థ్యజ్ఞానవాంస్తు స్మయన్ భ్రాన్తానుద్దిశ్య స్మితం కుర్వన్ తూష్ణీమాస్తే భీత్యాదివ్యవహారాభావవానాస్తే ఇత్యర్థః తథా అవిబుధః త్వదాయాథార్థ్యజ్ఞానవాన్ త్వయిజగద్విచష్టే పశ్యతి జ్ఞః బుధః నైవం త్వయిజగన్నవిచష్టే ఇత్యర్థః ఏతేన రజ్జుసర్పవజ్జగన్మిథ్యాదృగ్గోచరఏవ న తు ప్రాజ్ఞవిషయ ఇతిలబ్ధే కిం పునస్సర్వజ్ఞస్యావిషయ ఇత్యత్రాశ్చర్యమిత్యుక్తం భవతి రజ్జుసర్పవత్త్వయి జగన్మిథ్యైవేతి ముఖ్యార్థః॥

శ్లో॥ హారేమాయాకార్యంసదసదవిభావ్యంజగదిదమ్।
త్వమేవాస్మాత్ప్రాక్త్వంభవసివిలయేపీతిగదితమ్।
న తేచిత్సంసర్గో నిజరుచివిధూతాఖిలమల,
ప్రభో సర్వాత్మ్న స్త్వంహాయవదనమిన్దుస్థితమతేః॥(79)

హేహారే ఇదం జగత్ మాయాకార్యం భవితుమర్హతి కుతఃసదసదవిభావ్యంసదితిఅసదితి వా అనిర్వాచ్యమితి హేతోః మాయాయాస్తథాత్వాత్తత్కార్యస్యాపి తథాత్వమాచిత్యాగతమితి భావః ఇదం జగత్త్వమేవకుతః అస్మాజ్జగతః ప్రాక్ విలయేపశ్చాదపియతస్త్వమేవ భవసి ఇతి గదితంశ్రుతిభిరితి శేషః పూర్వశ్లోకైర్మ్యేతి వా ప్రాక్పశ్చాచ్చ తవైవస్థితావధునాపి తవైవస్థితిరుచితేతికుత ఇయంజగత్స్థితిరంతరిక్తోపసతా అతఃమధ్యేపి త్వమేవ భాసిజగతః ప్రతీతిస్తుమిథ్యేతి భావః నన్వేవంమాయామయస్యాపిజగతః మయ్యేవ ప్రతీతౌ మమాపిచిత్సమ్బన్ధేనదుఃఖాదికంస్యాత్ యథాస్వాప్నికజగత్ప్రతీత్యాశ్రయస్యజీవస్య తత్ప్రయుక్తం దుఃఖాదికమిత్యాశఙ్క్య ప్రతిబ్రూతే

తే అచిత్సంసర్గో నేతి సంసర్గస్యై వాభావే కుత స్తత్ప్రయుక్తందుః
ఖాదికమితిభావః తత్ర హేతుతయా సమ్బుద్ధిమాహ నిజరుచివిధూ
తాఖిలమల ఇతి నిత్యబుద్ధముక్తస్వరూపేతి యావత్ అయం భా
వఃసంసర్గో హి వస్తుద్వయనిష్ఠో ధర్మః వస్తుద్వయాశ్రయాక్రియా
వా ఏకస్య బ్రహ్మవస్తున ఏవ సత్త్వాదన్యస్య అప్రతీతత్వాత్కథంసం
సర్గ ఇతి తావత్సంసర్గఏవ దుర్నిరూపః యది జీవస్యైవమాయయా
సంసర్గ ఇత్యుచ్యేత తర్హి మాయాయామిథ్యాత్వాత్ సత్యమిథ్యయో
స్సంసర్గో దుర్ఘటః జీవస్య మిథ్యాత్వాదచిజ్జీవయోస్సంసర్గస్తుసుఘటఏ
వ యది జీవవదీశ్వరోపి మిథ్యైవేతిబ్రూషే సత్యంతర్హి మిథ్యాత్వా
విశేషేపి నిత్యానుభూతసత్యాత్మస్వరూపత్వేన ఈశ్వరస్య నమిథ్యా
సంసర్గః జీవస్యతు ప్రపఞ్చదృష్టేరచిత్సంసర్గో ప్రతిహార్యఏవ యదిజీ
వోఽపినిత్యాత్మానన్దేనుభవస్స్యాత్తర్హితస్యాపి నాచిత్సంసర్గఇతిసర్వ
మిదమాకలయ్యైవ నిజరుచివిధూతాఖిలమ ఇత్యుక్తమ్ రుచిర్జ్ఞానమా
త్రజ్ఞానమ్ నను జీవస్య సమలత్వేపి తత్సాక్షీ ఆత్మా నిర్మలఏవేతిన
తస్యాప్యచిత్సంసర్గ ఇతి చేద్బాఢమిత్యాహ హే సర్వాత్మన్నితి సర్వే
షు దేవాదిదేహేషు యత్సాక్షిచైతన్యమాత్మశబ్దాభిధేయం తద్బ్ర
హ్మైవేతిబ్రహ్మణోఽన్యస్యసత్యస్యాభావాన్నాద్వైతభఙ్గఇతి భావః
ఏవమాత్మభి న్నస్య నిఖిలస్య మిథ్యాత్వాదాత్మన ఏవ సత్యత్వా
త్ ఆత్మా వా రే ద్రష్టవ్య శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యఇ
తి శ్రౌతోపదేశస్సుసఙ్గత ఏవేతి బోధ్యమ్ జగతస్సదసదని ర్వా
చ్యత్వేఽపి సచ్చేన్నబాధ్యేత అసచ్చేన్నప్రతీయేత ప్రతీయతే బాధ్యతే
చేత్యమిత్యతోఽస్య సదసత్పదప్రయోగానర్హత్వమితి బోధ్యమ్ ఏతేన జ
గతః ఖపుష్పవదత్య న్తాసత్త్వవాదినో బౌద్ధాదయః బ్రహ్మవత్సత్య

త్వ ఇత్యాదినా ద్వైత్యాదయశ్చ నిరస్తాః॥

శ్లో॥ భవానన్తర్యామీ సకలమిదమన్తర్యమయతి।
స్వయం దీప్యన్ తచ్చేశ్వర భవతి మిథ్యాబృహదితి।
అయస్కాన్తాత్మత్వాత్ జగదిదమహోవద్వ్యవహృతిం।
ధ్రువం ప్రాప్నోతి త్వాం హయవదన మిన్దుస్మితముఖే॥ (80)

తదేవాత్మత్వం వివృణోతి భవానన్తర్యామీ ఆత్మా భవతి కుతః యతః సకలమిదం హృదయాదికమచిద్వస్తు కర్మ అశ్లిష్టత్వా యమయతి భవాన్ ఆత్మనస్తు న కోపి యమయితేత్యాహస్వయం దీప్యన్నితి న హి స్వప్రకాశస్య పరప్రకాశాపేక్షా దీపాదేరివ హృదయాదేర్జడస్య తు స్వతః ప్రకాశాభావాత్పర ప్రకాశ్యత్వమేవఘటాదేరివ తస్మాత్ హృదయాదేర్జడస్య యత్సఙ్కల్పాదికం జ్ఞానం తన్న స్వతః జడస్యజ్ఞానాయోగాత్ కిన్తు యస్య కస్యాప్యనుగ్రహాదేవ సచానుగ్రాహకః ఆత్మైవేతి సర్వానుభవసిద్ధమిదమ్ హే ఈశ్వర తచ్చ అన్తర్యమయితృత్వం మిథ్యా భవతి హృదయాదిబహిర్వస్తుసద్భావేపునఃఅన్తర్యమయితృత్వంతవసంగచ్ఛతేపరమార్థతస్తస్యాభావేకథం తవ తదన్తర్యమయితృత్వమితి భావః తర్హి కోహమిత్యత ఆహబృహదితీతి ఇతి హేతోః భవాన్ బృహద్బ్రహ్మ భవతి సర్వస్యాపి జీవత్వేశ్వరత్వాదేర్మిథ్యాత్వాద్యత్సత్యం బ్రహ్మతత్త్వం భవసీతి భావః తచ్చాన్తర్యమయితృత్వం న రాజభృత్యాదివత్ ఆత్మనః ఇంద్రియాద్యసంబంధాదిత్యాహ అయస్కాన్తా త్మనేస్సకాశాదయ ఇవ త్వత్తో జగద్వ్యవహృతిం ప్రాప్నోతి ధ్రువం నిశ్చయః అయస్కాన్తాగ్రేస్వతఏవయథాయో భ్రమతి తద్వత్త్వత్సన్నిధౌ హృదయాదికం జగత్ స్వతఏవదర్శన స్మరణాది వ్యవహారం భజతీతి న రాజభృత్యాది వది

దం నియమనమితి భావః ఏతేన ప్రేరకత్వాద్యాపత్త్యాపి నిర్విశేషే
ఆత్మని నాస్త్యేవ అస్తిత్వే నిర్విశేషత్వవ్యాఘాతాదిత్యుక్తం భవతి॥
బృహత్త్వమితి శ్లో॥ కస్యాపి తాదృశానీశ్వరోపన్యస్తో బ్రహ్మత్వా
దాత్మా భవతు నామ ఉదాసీనస్య నిర్విశేషస్య ఆత్మనః కథమమోఘ
సఙ్కల్పాదిగుణకత్వే ప్రయుక్తేశ్వరత్వం స్యాత్ న చేశ్వరస్య సఙ్క
ల్పాభావ ఏవాచ్యః తదైక్షత బహుస్యామితి సఙ్కల్పశ్రవణాత్ ఇతిశ
ఙ్కాయామాహ॥

శ్లో॥ బృహత్త్వం సచ్ఛక్తిప్రతిఫలితచిత్త్వీశ్వర ఇతి।
వ్యావస్థాభేదేన ప్రథమముపగీతశ్శ్రుతిగణైః।
తదాత్మా తత్కార్యప్రతిఫలితచిజ్జీవ ఇతి చ।
త్వదంశస్త్వం భూమన్ హయవదనమిత్థం స్థితిమతః। (౬౪)

హే భూమన్ త్వం బృహద్బృహ్మేతి సతో బ్రహ్మణశ్శక్త్యా
మాయయా ప్రతిఫలితో యశ్చిత్ స తథోక్త ఈశ్వర ఇతి చతు
రత్ర చార్థః అవస్థాభేదేన ప్రథమం శ్రుతిగణైరుపగీతోఽసి తత్త్వతః
పశ్చాత్ త్వమాత్మేతి త్వదంశః తస్యాత్మనశ్శక్త్యాః కార్యే అన్తః
కరణే ప్రతిఫలితచిజ్జీవ ఇతి చ ఉపగీతః అయం భావః జగత ఉత్ప
త్తేః ప్రాక్ మహాప్రళయే పరమార్థావస్థాయామేకమేవాద్వితీయం
బ్రహ్మాస్తి తత్ప్రళయచరమకాలేఽవ్యవహితావస్థాయాన్తు మాయావచ్ఛి
న్నచైతన్యమీశ్వరోఽస్తి మాయాతాదాత్మ్యాధ్యాసవశాదేవతస్యేశ్వ
రస్య అమోఘసఙ్కల్పత్వాదికమ్ పశ్చాత్ సృష్టౌ తదేవ బ్రహ్మ
అన్తఃకరణోపాధిసంబన్ధాదాత్మేత్యుచ్యతే అన్తఃకరణతాదాత్మ్య
ధ్యాసవాంస్తు జీవ ఇతి ఏతావతా నిరుపాధికో ఆత్మతూపహితం వా
చైతన్యమేకం బ్రహ్మభూతమ్ మాయాధ్యస్తమపరమీశ్వర భావమ్

అన్తఃకరణోపహితమాత్మభూతం తృతీయమ్ అన్తఃకరణాధ్యస్తం
జీవభూతంచతుర్థమితినిష్కృష్టమ్ ఏవంసతిఘటాకాశమహాకాశయో
రివఆత్మబ్రహ్మణోః ఔపాధికః అన్తఃకరణరూపోపాధికృతః ఏవభే
దః న తు తాత్త్వికః ఇతి హేతోః ఆత్మాబ్రహ్మైవేతి సిద్ధే అధ్యాసస్య
మిథ్యాత్వేన అధ్యస్తస్యాపి మిథ్యాత్వాదీశ్వరో జీవశ్చ వస్తుతో బ
హ్మైవేతి చతుర్ణామేకత్వమ్ఫలతి తథా చ ఈశ్వరస్య ఆత్మత్వేనకో
పివిరోధః అథ యదుక్తమాత్మన ఈశ్వరత్వం దుర్ఘటమితి తదస్మా
కమిష్టమేవ ఈశ్వరత్వవజ్జీవత్వమపి తస్య దుర్ఘటమేవేతి హేతోర్జీవేశ్వ
రమిథ్యావాదస్యానుకూలత్వాత్ దుర్ఘటత్వమేవ హి మిథ్యాత్వమ
నిర్వచనీయత్వలక్షణమ్ న చైవం జీవేశ్వరయోస్సాఙ్కర్యప్రస
ఙ్గః మాయాన్తఃకరణోపాధిద్వయప్రయుక్తస్య భేదస్య వ్యవస్థాపిత
త్వాత్ మాయాన్తఃకరణయోస్తు భేదోస్త్యేవ మాయా ఏకా అ
న్తఃకరణన్తుపరిచ్ఛిన్నమ్ మాయా శుద్ధా అన్తఃకరణన్తుమలినమ్
అతఏవ మాయాధ్యస్తస్య సర్వాత్మత్వసర్వజ్ఞత్వాదికమ్ అన్తఃకర
ణాధ్యస్తస్య తద్విపరీత్యఞ్చ తస్మాత్ జీవేశ్వరయోః వస్తుతః చైత
న్యాంశే అభేదేపి వ్యవహారదశాయాం భేదస్సిద్ధఏవ నన్వేవం వ్యవ
హారకాలే యో జీవః యశ్చేశ్వరః తావుభావపి అన్తర్యామీ నభ
వతఏవ తస్య పారమార్థికత్వాత్ యది తు పూర్వోక్తరీత్యా ఈశ్వ
రస్య వస్తుతో బ్రహ్మత్వేనాత్మత్వమితి తర్హి జీవస్యాప్యాత్మైవ వస్తు
త ఇతి కథమీశ్వరస్యైవాన్తర్యామిత్వం భవానన్తర్యామీతి భవ
తోక్తమ్ ఇతి చేత్సత్యమ్ జీవస్యాప్యాత్మైవ కిన్తు నతస్య స్వానన్దాను
భవః అవివేకత్వాదితి గురూపదేశాదిభిర్యస్తుజీవః స్వస్వరూపం వే
త్తి తం పునరీశ్వరమివ అన్తర్యామిణం వయం బ్రూమహే ఏవ ఉ
క్తం హి శఙ్కరాచార్యైః ప్రత్యగాత్మా శివోహమితి నను ఈశ్వర

సర్వభూతానాం హృద్దేశే ర్జున తిష్ఠతి భ్రామయన్ సర్వభూతాని యం
త్రారూఢాని మాయయా ఇతి గీతారీత్యా అన్తర్యామ్యపి వ్యావహా
రిక ఈశ్వర ఏవ భవితుమర్హతి న తు పారమార్థిక ఆత్మా ఉదాసీన
స్య ఆత్మనః పరప్రామాణాసమ్భవాత్ ఇతి చేన్నైవమ్ అయస్కాన్తా
త్త్వత్తో జగదిదమయోపద్వ్యవస్థితిం ధ్రువం ప్రాప్నోతీతి మయా
ప్రాగేవోక్తం జడత్వేన ఉదాసీనస్య అయస్కాన్తస్య సన్నిధా య
థా సూచీ భ్రమతి తద్వద్జ్ఞానస్వరూపత్వేన ఉదాసీనస్య ఆత్మనస్సన్నిధా
నపి హృదయాదికం జగద్భ్రమతీతి వివృతశ్చ తత్రైవాయమభిప్రాయః
అతఏవ గీతాయామపి భ్రామయన్నితి ప్రయుక్తం చుమ్బకలోహవది
తి దృష్టాన్త వ్యఞ్జనాయ కిఞ్చ హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతీతి ఈశ్వరస్య హృద్దే
శస్థితిరుక్తా వ్యావహారికస్య తు సైవ న ఘటతే న హి జీవానామన్తరీశ్వ
ర ఉపలభ్యతే యదుపలభ్యతే తదాత్మైవ సర్వత్రాపి బ్రహ్మాదిస్తమ్బ
పర్యన్తేషు అహం సుఖీ అహం దుఃఖీతి వ్యావహారికో జీవస్సర్వప్ర
త్యక్షః సమాధ్యాదిషు తు కేవల ఆత్మేతి నక్వాపీశ్వర ప్రత్యక్షమితి
న చ ధ్యానాచ్ఛఙ్ఖచక్రాదిమాన్ ప్రతీయతే స ఏవేశ్వర ఇతి వాచ
మ్ శఙ్ఖాదిమతో దేహత్వేన జడత్వాన్నతస్యేశ్వరత్వం తదాన్తరస్తు
నైవ ప్రత్యక్షః అహమ్మానసిద్ధదేహే ఇవ ఆన్తరస్య ప్రత్యక్షత్వే సన్ది
గ్ధే సతి కల్పితదేహాన్తరప్రత్యక్షం కః భవతీతి వచనత్వాచ్చేత్యేకగమి
త్యలమబాలసులభైః ప్రసఙ్గైః॥

శ్లో॥ త్వమీశస్స్వాయత్తప్రకృతిగుణతత్కార్యనివహః।
సదాస్పృష్టాజ్ఞానస్సకలగుణమూర్తిస్సుఖమయః।
వయంజీవాస్సర్వే ప్రకృతి పరతన్త్రాశ్శుభధియః।
స్త్వమైతే-సంరక్ష్యా హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (82)

అధునా జీవేశ్వరయోస్సిద్ధం వైలక్షణ్యం దర్శయన్ స్వస్య భగవద్ధ
యావదనప్రార్థనానర్థక్యం పరిహరతి కవిః అన్యథా స్వస్యైవేశ్వరత్వే
ప్రార్థనాయా అనర్థకత్వాత్ త్వమితి ఈశ్వరో భవసి కుతః స్వాయ
త్తీకృతః ప్రకృతిర్మాయా తత్కార్యాణ్యన్తఃకరణాదీని తేషాం నివ
హో యేన సః స్వాధీనమాయః అతఏవ స్వాధీనలోకశ్చేతి భావః
తదపి స్వాధీనమాయత్వం కుతః సదాఽస్పృష్టాజ్ఞానః అజ్ఞానమనాత్మ
న్యాత్మబుద్ధిః సదాపి త్వయా అస్పృష్టో నిత్యశుద్ధః ఆత్మజ్ఞానాద్భవతో
లినో వశే సర్వం తిష్ఠతి హి అతఏవ సకలగుణమూర్తిః అజ్ఞానాభా
వాదేవ తవ సర్వజ్ఞత్వాదయో గుణగణ ఇతి భావః తదస్య స్వరూప
మాహ సుఖమయ ఇతి విజ్ఞానమయో జీవః ఆనన్దమయ ఈశ్వర ఇతి
హి వేదాన్తినో వదన్తి యద్యప్యానన్దమయః కోశత్వేన అపరమా
ర్థః తథాపి ఈశ్వరోఽప్యపరమార్థ ఏవేతి న తత్ర విరోధః అథ జీవా
నాహ సర్వే బ్రహ్మరుద్రాదయో వయం జీవా భవామః కుతః ప్ర
కృతిపరతన్త్రాశ్చ తే అశుభధియశ్చేతి తస్మాత్ ఏతే త్వయా సం
రక్ష్యాః త్వదధీనా హి ప్రకృతిః ప్రకృత్యధీనా వయమ్ మద్భక్తా
స్తే తేషాం మోహం త్వమ్మా జనయస్వ ఇతి త్వం యది ప్రకృతిమా
జ్ఞాపయసి తర్హి ప్రకృతిరస్మాకం మోహం నోత్పాదయేత్ మో
హాభావే స్వస్వరూపజ్ఞానం స్యాదితిభావః ఏతేన అపారమార్థికేశ్వర
కటాక్షవశాదేవ అపారమార్థికజీవస్య అపారమార్థికసంసారాన్ము
క్తిర్భవతీతి వ్యవహారదశాయామీశ్వరారాధనం జీవానామావశ్యక
మేవేతి సిద్ధమ్॥

శ్లో॥ ఉపాధీనాం భేదాద్ద్వయమివ భవామోఽజభవాః।
త్వమేకో హ్యైక్యాద్భవసి పరమవ్యోమనిలయః।

యథైవేన్ద్రాద్యాస్త్వం నిరుపహతయోగప్రకృతితోఽ।
యనేమూర్త్యానస్త్వం హయవదనమిత్థస్థితమయే॥ (88)

నను జీవః ఆత్మత్వేన సర్వదేహేషు వసన్నపి జీవత్వేన యథా స్వాదృష్టనియతదేహే తదదృష్టావసానపర్యన్తం వసతి తథా ఈశ్వరోఽపి ఆత్మత్వేన సర్వత్రాస్తు నామ ఈశ్వరత్వేన రూపేణ క్వాస్తే ఇతి శఙ్కాయామాహ హే అజ ఇహ లోకే వయం జీవా బహవో భవామః కుతః ఉపాధిభేదాత్ అన్తఃకరణాద్యుపాధిబహుత్వాజ్జీవానాం బహుత్వమతిప్రతిపన్నమేవేత్యర్థః ఏవం బహవో జీవాస్తద్దేహమాశ్రిత్య అస్మిన్ ప్రపఞ్చే సన్త్యేవ త్వన్తు ఏక ఏవ కుతః మాయాయా ఉపాధిభూతాయా ఐక్యాత్ ఏవం మాయైక్యాదేక స్త్వం పరమవ్యోమరూపే నిలయే వైకుంఠే భవసి శ్రీమన్నారాయణమూర్తిస్సన్ వర్తసే ఇతి భావః నను యది ఈశ్వరో వైకుంఠే ఏవ తిష్ఠేత్ తర్హి క్షీ రాజ్ఞాకో వర్తేత కిఞ్చ రామకృష్ణాద్యవతారాః కథం స్యురత ఆహ ఇన్ద్రాద్యా యథా యోగబలాద్బహవో భూత్వా యుగపదనేకహవిర్భాగాన్ గృహ్ణన్తి తథా త్వమపి నిరుపహతస్య అప్రతిహతస్య యోగస్య ప్రకృతితస్స్వభావాత్ సామర్థ్యాదితి యావత్ మూర్తీనామనన్తత్వం నానాత్వమయసే భజసి తత్తత్కార్యనిర్వాహార్థమితి భావః న చాత్రాశ్చర్యం జీవానామపి ఇన్ద్రాదీనాం తథాత్వస్య దృశ్యమానత్వాదితి బోధ్యమ్।

అవతారికా। నను వైకుంఠస్థితిరీశ్వరోఽపి యోగబలేన రామకృష్ణాదిమూర్తీస్తత్తత్కార్యార్థమయతే ఇత్యుక్తం తత్రవిగ్రహధారణం లీలయైవాస్తు నామ తత్తద్విగ్రహాభిమానం వినా తత్కార్యాసిద్ధిః అభిమానస్య తు మూలమజ్ఞానన్తదీశ్వరే న ఘటతే

ఈశ్వరస్య నిత్యముక్త బుద్ధస్వరూపత్వాత్ యదీశ్వరస్యాపి జీవవదా త్మజ్ఞానం పాక్షికమిత్యుచ్యేత తర్హి ఈశ్వరోపి జీవవన్మాయావశ్య ఏవ కిఞ్చ నారాయణమూర్తేరపి అమోఘసఙ్కల్పత్వాదికం నఘ టేత మనోభిమానం వినా సఙ్కల్పానుదయాత్ ఇతి శఙ్కాయామాహ॥

శ్లో॥ స్వతన్త్రస్యాప్యాహుస్తే యదపి పరతన్త్రత్వనటనం।
తదస్మన్మోహాయ త్వయి ఘటితమేతత్ప్రకృతినా।
సమస్తాశ్చర్యశ్రీరసమయభవచ్ఛక్తివికృతౌ।
నచాశ్చర్యంకిఞ్చిద్ఘటనవదనమిష్టస్థితమయే॥ (84)

స్వతన్త్రస్యతవాపిపరతన్త్రత్వనటనమితి యత్తత్ పరతన్త్ర్యమ్ అస్మాకం జీవానాంమోహాయ అస్మన్మోహాయేతుమిత్యర్థః ప్రకృతినా మాయయా త్వయి ఘటితమ్ స్వతన్త్రోఽపిత్వమ్మాయయా పరతన్త్ర ఇవకృష్ణాద్యవతారే షుసారథ్యాదిషు కర్మసు చరన్ ప్రతీయసే తయా చ ప్రతీత్యా వయం ముహ్యామ కిమితినాయమీశ్వరః కిన్తు జీవవిశేష ఏవ యత్తు గోవర్ధనోద్ధరణాదికం కర్మతత్తుబలాదినా స్యాదిత్యాస్ శ్రూయతే హి సముద్రపాయీ భగవానగస్త్యఇత్యేవం రూపో మోహః యదా తు మాయయా ఈశ్వరే పారతన్త్ర్యం ఘటితం తదా పారతన్త్ర్యం మూలదేహాద్యాత్మాభిమానఘటనే కిమాశ్చర్య మిత్యతో హేతోః నారాయణ మూర్తేర్యన్మనోభిమానం తదపిమాయయైవేతిన కశ్చిద్విరోధఇతి భావః నను మాయయాపి దుర్ఘటంకథం ఘట్యతే ఇత్యతఆహ సమస్తే యఆశ్చర్యశ్రీరసః ఆశ్చర్యలక్ష్మీరసః తన్మయ్యాః భవచ్ఛక్త్యాః మాయాయాః వికృతౌ కార్యే కిమపి నాశ్చర్యమస్తి మాయయా

ఏవ సదసదనిర్వచనీయత్వేన ఐశ్వర్యమయత్వాత్ తత్కార్యమప్యాశ్చ ర్యమేవ ఐశ్వర్యం చ దుర్ఘటఘటనమేవేతి మాయాయాం సర్వమి దం సమర్పితమేవేతి భావః॥

శ్లో॥ మహాయోగిన త్వం భవసి బహుధా యోగవిభవాత్
కిమేతత్త్వద్భిన్నం యదిదమఖిలం బ్రహ్మ భవతి।
అతో మాయాయాస్తే ఖిలకృతమిదం జీవఘటనం।
నచేద్బ్రూహి సిద్ధో హయవదనమిస్తస్థితమయే॥ (85)

పూర్వశ్లోకే తావత్ ఈశ్వరస్య నారాయణమూర్త్యభి మానప్రయుక్తసకలాల్పాదికం మాయాబలాదేవ రామకృష్ణాదిమూ ర్త్యభిమానప్రయుక్తపారతన్త్ర్యాదికఞ్చ మాయాబలాదేవేత్యుక్త మ్ అధునా తు ఈశ్వరజీవయోరభేదః ఈశ్వరస్య జీవధర్మవత్త్వం చ మా యికమేవేత్యాహ మహాయోగినః త్వం యోగస్య మాయాయా అతులనస్య వి భవాత్సామర్థ్యాద్బహుధా భవసి వ ఏకధా భవతి ద్విధా భవతి త్రిధా భవతు భవతి బహుధా భవతీతి శ్రుతేః యథా యోగబలాత్త వ రామకృష్ణాదిబహుమూర్తిధారిత్వం తథా సర్వమూర్తిధారిత్వ మప్యస్తు త్వచ్ఛక్తేరసహ్యాచ్చాదితి భావః నను అహమీశ్వరః తే జీవా ఇ తి కథం మద్యోగవిభవత్వం తేనాఽఽహుర్యత్ర అహ ఏతచ్చిదచిదాత్మ కం జగత్ త్వత్తో భిన్నం కిమ్ అభిన్నమేవేత్యర్థః కార్యస్య కారణాభిన్న త్వావిశ్యాత్ అత్ర హేతుమాహ యదిదమఖిలం జగద్బ్ర హ్మైవ భవతి సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేతి శ్రుతేః అత్రేదం తత్త్వం బ్ర హ్మైవ మాయయా ఈశ్వరరూపేణ జీవరూపేణ బహురూపేణ చ భాతీ తి హి ఉక్తో। సర్వమిదమీశ్వరాత్మకమేవేతి న తు జగతో బ్రహ్మాత్మ కత్వమస్తు నామ కథమీశ్వరాత్మకత్వం జగదీశ్వరయోర్భిన్నత్వాదిత్యాది

తి చేన్నైవమ్ మిధ్యాత్వేపి కార్యకారణభావసద్భావాత్ న హి శు
ద్ధాద్బ్రహ్మణస్సకాశాజ్జగదుత్పత్తిః కిన్తు మాయాశబలాదేవ బ్రహ్మణో
మాయాశబలత్వాన్నామ ఈశ్వరత్వమేవేతి హేతోః జగదుత్పత్తిం ప్ర
తి ఈశ్వరస్య నిమిత్తోపాదానత్వేన ఈశ్వరస్య జగత్కారణత్వాత్ ఈ
శ్వరకార్యత్వేన ఈశ్వరాత్మకమేవ జగదితి తావదవివాదమ్ అతః సర్వ
స్య ఈశ్వరాత్మకత్వాదిత్యర్థః తేతవ ఇదం జీవనటనం మాయయా యాఃకృ
తం కార్యం ఖలు యథేశ్వరత్వం తథా జీవత్వమపి తవ మాయయైవ న వస్తు
త ఇతి భావః ఏతేన వ్యవహారం దశాయామపి జీవేశ్వరయోర్భేదః ప
రాకృతః ఏకస్యైవ ద్వేధా వ్యవహారాత్ న చ పూర్వోత్తరవిరోధః
పూర్వత్ర జీవేశ్వరభేదస్య వ్యవస్థాపితత్వాదితి వాచ్యమ్ జీవత్వేశ్వర
త్వయోరేవ భేదః న తు తదుభయాశ్రయస్య మాయిన ఇతి సిద్ధాన్తా
త్ న చేత్ ఈశ్వర ఏవ జీవవన్నటతీతి వచనం నాఙ్గీకరోషి చేత్
జీవః అసిద్ధ ఏవ జీవ ఇతి ఈశ్వరాద్భిన్నః కశ్చన పదార్థో దు
ర్నిరూప ఏవేతి భావః తథా హి సృష్టేః ప్రాగీశ్వరోస్తి పశ్చాదపీ
శ్వర ఏవ శిష్యతే ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్యైవ మధ్యావస్థితిరుచితే
తి కథమస్తి మధ్యే జీవానామకాణ్డతాణ్డవమితి కృత్వా మధ్యేపీశ్వర ఏ
వేత్యఙ్గీకార్యమ్ తస్మాత్ ఈశ్వరస్యైవ జీవనటనమ్మాయయా ఘట
తే ఈశ్వరనటనమేవేతి సిద్ధమ్ అత్ర ప్రమాణాని లిఖ్యన్తే భగవా
నేక ఏవైష సర్వక్షేత్రేష్వవస్థితః అముష్య దుర్భగత్వం హ క్లేశో వా
కర్మభిః కుత ఇతి విదురేణ పృష్టః మైత్రేయ ఆహ సేయం భగవ
తో మాయా యన్నయేన విరుధ్యతే ఈశ్వరస్య విముక్తస్య కార్పణ్యా
ముత బన్ధనమితి న చాత్ర భగవానితి ఈశ్వరస్యేతి చ పదయోశ్శు
ద్ధబ్రహ్మ అర్థ ఇతి వాచ్యమ్ తస్య దుర్భగత్వాద్యనుభవశఙ్కాయా ఏవ

వ అవిషయత్వాత్ గీతాయాన్తథా మమైవాంశో జీవలోకే జీవ
భూతస్సనాతన ఇతిన చాత్ర ఈశ్వరో జీవ ఇతి నోక్తం కిన్తు తదంశ
ఇత్యుక్తమితి జీవేశ్వరయోర్భేదశ్శఙ్క్యః నిరంశేపీశ్వరే అంశిత్వస్య
కల్పితత్వేన సుఘటత్వాత్ శ్రోతురర్జునస్య ద్వైతబుద్ధ్యావిష్టత్వాదం
శోక్తిరితి బోధ్యమ్ అన్యత్రాపి భాగవతే ఈశ్వరో జీవకలయా ప్ర
విష్టో భగవానితి శ్రుతిరపి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి ఆస్తాం
తావత్ప్రమాణచిన్తా అనుభవస్తావద్విచార్యతే అన్తర్భవేనన్త భవన్త
మేవ హ్యాతత్త్యజన్తో మృగయన్తి సన్తః అసన్తమన్విహ్యా హిమన్త
రేణ సన్తం గుణాన్తం కిముయన్తి సన్త ఇతి మనీషిణోన్తర్హ్యాదీతి
చ ఈశ్వరస్య అత్రైవ దేహే మార్గణముపదిశ్యతే అత్రతు దేహే ఆ
నన్దమయకోశపర్యన్తమతత్త్వేన త్యక్త్వా తత్ర సాక్షిచైతన్యం వయము
పలభామహే న తు తతోన్యదితి యత్సాక్షి చైతన్యమాత్మా తదే
వేశ్వర ఇత్యఙ్గీకార్యం నిర్విశేషచిన్మాత్రస్య ఆత్మన ఈశ్వరత్వన్తుస్వ
తో నైవ ఘటతే ఈశ్వరస్య వస్తుతో బ్రహ్మత్వాత్స ఆత్మా బ్రహ్మే
వ వేద్యతామితి చేత్సత్యమ్ ఆత్మా బ్రహ్మైవ యథా బ్రహ్మణః
మాయయా ఈశ్వరత్వంతథా ఆత్మనోపి ఈశ్వరత్వమేవ భవితవ్యమి
తి కథమత్ర దేహే జీవస్యైవోపలమ్భః అహమితి తస్యైవాన్తస్స్ఫుర
ణాత్ అథ యది బ్రహ్మణి మాయాశక్తిరస్తి ఆత్మని నాస్తీతి ఉ
చ్యేత తర్హీదం వచనం వ్యాహతమేవ ఆత్మనో బ్రహ్మత్వేఙ్గీకృతేపి
శక్తిరనఙ్గీకృతేతి అథ యది అన్తఃకరణపరిచ్ఛిన్నత్వాదాత్మనః త
చ్ఛక్తిరపి పరిచ్ఛిన్నైవేతి అపరిచ్ఛిన్నశక్త్యభిమానీ ఈశ్వరః పరిచ్ఛిన్న
శక్త్యభిమానీ జీవ ఇత్యుచ్యేత న చేదం ఘటతే అపరిచ్ఛేద్యస్య బ్ర
హ్మణః అన్తఃకరణకృతపరిచ్ఛేదాయోగాత్ దేశతః కాలతో యో

సావయవస్థాతస్స్వతోఽన్యతః అవిలుప్తావబోధాత్మా సయుజ్యేతాజయా
నిధమిత్యాత్మనో దేశకాలాద్యపరిచ్ఛేదమేవ హిస్మృతిర్బ్రూతే కిఞ్చని
ర్విశేషచిన్మాత్రస్య ఆత్మనః పరిచ్ఛేద ఇతి విరోధోక్తిః పరిచ్ఛేదస్య స
విశేషవిషయత్వాత్ తర్హి కథమన్తఃకరణోపహితచైతన్యమాత్మే
తి వేదాన్తపరిభాషా ఇతి చేదుచ్యతే యస్యాన్తరస్య సన్నిధివశాద
న్తఃకరణం వ్యవహారం ప్రాప్నోతి తదాత్మేతి వేదాన్తినాం పరిభా
షేయమ్ యదన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యతిష్ఠతి తద్బ్రహ్మేతి సిద్ధాన్తఏవత
దేవమాత్మబ్రహ్మణోరైక్యే తత్ప్రతిబిమ్బయోరైక్యంస్వారసికమేవ
యత్తుపునఃసర్వజ్ఞత్వకిఞ్చిజ్ఞత్వాదిర్భేదఃతదన్తఃకరణనైర్మల్యమా
లిన్యప్రయుక్తఏవ అతఏవ అన్తఃకరణే నిర్మలేసతి యోగాదిభిః పశ్చా
త్ సర్వజ్ఞత్వాది గుణా జీవేప్యావిర్భవన్త్యేవేతి శ్రీధరాచార్యాః త
దేవం పరమాత్మా పరమేశ్వరః పరబ్రహ్మ పురుషోత్తమః ఏవ మా
ద్యపరపర్యాయో దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః సచ్చిదానన్దస్వరూ
పః మాయయా బహురూపయా ఈశ్వరనటనమివ జీవనటనమపి క
రోతి ఇత్యనుభవవివేచనమ్ కేవలానుభవానన్దస్వరూపః పరమేశ్వ
రః మాయయాన్తర్హితైశ్వర్య ఈయతే గుణసర్గయా ఇతి భాగవతే
చ సమాధాపి తాపరమేశ్వరస్య కథం జీవధర్మనటనమితి శఙ్కా
మాయయేత్యుత్తరేణ ఇత్యలం విస్తరేణ॥

శ్లో॥ స జీవో నామాన్యో స్త్వనుభవమయాన్తఃకరణతో।
న మాయాతశ్చేశో న హి చిదపరూపా ప్రతిఫలేత్।
స్వరూపస్థే చిత్తే న ఖలు పరమస్యానుమితిర
జీవాధ్యక్షం హాయవదనమిద్ధస్థితమయేఽవ్యథో। (8.)

హే అనుభవమయ జ్ఞానస్వరూప పరమాత్మన్ అన్తఃకరణా

దన్యో భిన్నో జీవో నామ న కశ్చన పదార్థోస్తి అన్తః కరణమేవ జీవ ఇత్యుచ్యతే ఇతిభావః తథా మాయాతోన్య ఈశో నామ న కశ్చనాస్తి మాయైవేశ్వర ఇతి భావః నను కథమిదమ్ అన్తః కరణ మాయాఫలితయోశ్చితోరేవ జీవేశ్వరవ్యవహారాదిత్యత ఆహ అప రూపః చిదాత్మా బ్రహ్మ వా నహి ప్రతిఫలేత్ ప్రతిబింబేత్ నీరూపస్య కథంవా ప్రతిబిమ్బ ఇతిభావః న చైవం తర్హి అన్తః కరణ మాయోర్జడత్వాత్కథం జీవేశ్వరత్వమితి వాచ్యంచుమ్బకలోహదృష్టాన్తాత్ చిత్సంబంధాదేవ తయోస్తథాత్వాత్ న చైవం వేదాన్తశాస్త్ర విరోధః ప్రతిబింబమతేఅవచ్ఛిన్నమతే చ చిత్సంబంధమాత్రస్యైవ వివక్షితత్వాత్ అన్యథా కథం నిర్మలస్య చైతన్యస్య అవచ్ఛిన్నత్వమపి సంభవేత్ విశిష్టస్య మాలిన్యావహత్వాత్ ఉక్తమర్థమనుభవేన ప్రథయతి చిత్తే అన్తః కరణే స్వరూపస్థేనతి అచఞ్చలే నతీతి యావత్ సమాధావితి భావః పరమస్య ఈశ్వరస్య అనుమితి రనుమానం నాస్తి ఖలు వ్యవహారదశాయాం హి జగద్వైచిత్ర్యేణ ఈశ్వరోనుమీయతే పరమార్థదశాయాం జగత ఏవాభావేన కథమీశ్వరానుమితి రితిభావః ఈశ్వరో నాస్త్యేవేతిముఖ్యార్థః అథోపవం జీవాధ్యక్షం జీవప్రత్యక్షమపి న ఖలు సుఖత్వదుఃఖత్వాది గుణకో జీవో వా నానుభూయతే తదేతి భావః తస్మాత్ చఞ్చలమన్తః కరణం [మనః] ఏవ జీవ ఇతి సిద్ధమ్ అచాఞ్చల్యేతు అన్తః కరణస్యైవాను పలంభ ఇతి బోధ్యమ్ ఉక్తఞ్చేదం పంచదశ్యామ్ అహంవృత్తిరిదం వృత్తిరిత్యన్తఃకరణం ద్విధేత్యాది అహంవృత్తిర్జీవ ఇతి సర్వానుభవసిద్ధం హి మాయాతు సమాధికాలే కేవలావశక్తిరూపేణాత్మన్యేవలీనా వర్తతే ఇతిబోధ్యమ్ స్వకార్యస్య జగతో ప్రతీతేః తస్యా

లీనత్వోక్తిః మాయయా సాలీనత్వే ఈశ్వరో౽పి జీవవదుపసంహృత ఏవేతి న మాయావ్యతిరేకేణ ఈశ్వరసిద్ధిరితి॥

శ్లో॥ న దేహో౽హం స్వప్నే మమతదతిరేకిత్వకలనాత్।
న జీవో౽హం స్వాపే పరమసుఖరూపత్వకలనాత్।
తదాత్మాహం బ్రహ్మత్వమివ పరిపూర్ణాఖిలగుణ
స్తపో౽హం తేజో మాం హయవదనవిన్యస్థితమయే॥ (87)

అహం దేహో న భవామి స్వప్నే మమ జీవస్య తదతిరేకిత్వకలనాత్ దేహభిన్నత్వానుభవాత్ జాగ్రత్స్థూలో౽హమిత్యాదివ్యవహారానుగుణ్యేన దేహ ఏవ ఆత్మత్వేన జ్ఞాయతే తద్జ్ఞానం భ్రాన్తిరేవ అత్ర తత్స్వశయానం దేహముత్సృజ్య దేహతాదాత్మ్యం విహాయేత్యర్థః స్వాప్నికకాశ్యాదిషు వ్యవహారితో దేహాభిన్నస్య జీవస్య అనుభవాదితి భావః తర్హి జీవస్త్వమిత్యత ఆహ నాహం జీవః స్వాపే సుషుప్తౌ మమ పరమసుఖరూపత్వకలనాత్ పరమానన్దస్వరూపస్య మమ సుషుప్తౌ అనుభూయమానత్వాదితి భావః నచాయం హేతురసిద్ధః సుషుప్తౌ అజ్ఞానాతిరేకస్యాపస్యకస్యాప్యభావాదితి వాచ్యమ్ ఉత్థితస్మృతౌ సుఖమహమస్వాప్సమిత్యాకారికయా ఆత్మనస్సుఖరూపత్వస్య అనుమానాత్ అన్యథా అజ్ఞానమేవాస్తీతి కేన జ్ఞాతం స హి జ్ఞాతా అజ్ఞానాతిరేకేణ తదావశ్యం స్యేవేతి త్వయాప్యఙ్గీకార్యమితి చిదానన్దరూపాత్మానుభవస్సుప్రసిద్ధః తత్తస్మాత్ అహమాత్మైవ భవామి అవస్థాత్రయసాక్షిత్వాదితి భావః అత్ర దృష్టాన్తమాహ త్వం బ్రహ్మేవేతి త్వం యథా బ్రహ్మా భవసి నహి త్వం దేహేన్ద్రియాదయస్తమః తేషాం జడత్వాత్ నాపీశ్వరః యోగనిద్రాదశాయామీశ్వరస్యాసత్త్వాత్ యద్వా ఇత్థేతి పాఠాలఙ్కారే ఆత్మాహం బ్రహ్మత్వం భవామీత్యన్వ

యః ఆత్మనో బ్రహ్మత్వే హేతుః పరిపూర్ణాః అఖిలాః గుణాః అపహతపాప్మత్వాదయో యస్మిన్ యస్యవా సః తథోక్తః తతః మయ్యేవ ఆత్మత్వాదాత్మన ఏవ బ్రహ్మత్వాదిత్యర్థః ఇన్దుసితహయవదనోపాధికం తేజః జ్ఞానస్వరూపం మాం ఆత్మానమేవ అహమహమనుభవామి ఆత్మానన్దమనుభవామీత్యర్థః ఏతేన ఆత్మజ్ఞానినస్తవ కథం హయవదనసేవేతి శఙ్కాపరాస్తా నాహం హయవదన మహః కిన్తు తదన్తర్యామిణం మామాత్మానమేవేత్యుక్తత్వాత్ న చ స్వదేహోపాధిక ఏవ ఆత్మాఽనుప్రాప్యతాం కిమితి హయవదనదేహోపాధిక ఇతి విశేషాగ్రహ ఇతి వాచ్యమ్ తదుపాధేశ్శుద్ధసత్త్వాత్మకత్వేన తత్రాన్తర్యామిస్ఫురణం సుఖేన భవతి అస్తి చాపరో గూఢో హేతుః సరూపధ్యానేన అశుభే హతే నిరూపాత్మానుభవస్సులభ ఇతి హయవదనోపాధిధ్యానే న మమ సర్వాశుభమాత్మావలోకనవిరోధినశ్యతామితి తదుపాధికాత్మధ్యానమితి బోధ్యమ్ అతఏవ కవినా ప్రథమతః హయవదనరూపం ధ్యాతం పశ్చాత్తు తత్త్వం చిన్త్యత ఇతి సర్వమనవద్యమ్॥

శ్లో॥ అహం సర్వత్రేదం మయి తు పరమజ్ఞానలసితం।
న లిప్తోఽనేనాహం ఖమివ జలదేన ధ్రువమితమ్।
చిదానన్దం పూర్ణం నిరవయవమేకాద్వయమజం।
గుణాబ్ధిమ్మాత్మానం హయవదనమిన్దుస్థితమహే॥ (౪౪)

అహం సర్వత్రాస్మి మయి తు వర్తమానమిదం జగత్ పరం కేవలమజ్ఞానలసితం మాయావిలసితమిత్యర్థః మాయయా మయి కల్పితమిదం జగదితి భావః అధిష్ఠానం వినా కల్పనాయోగాత్ అవధింవినా నిషేధాయోగాచ్చ జగతోఽవధిరధిష్ఠానఞ్చ అహమేవేతి పర

మూర్ధః సర్వత్రా హమిత్యనేన సర్వావధిరహమిత్యుక్తం భవతీతి బో
ధ్యమ్ ఆన్తరస్యావధిత్వాత్ అనేన మాయికేన జగతా అహన్తు
న లిప్తః సహి మిథ్యాభూతేనసత్యస్యభవతి లేపః అత్రదృష్టాన్తమాహ
ఖమివజలదేనేతి సహి మేఘాడమ్బరేణమహాకాశస్యకిమపివైపరీత్యం
తస్యనీరూపత్వాదితిఇదంమదుక్తంసర్వంధ్రువం నిశ్చయభూతంవేదా
న్తసిద్ధాన్తత్వాదితి భావః చిదానన్దంజ్ఞానానన్దస్వరూపమతఏవపూర్ణం న
హి ఆనన్దస్య జ్ఞానస్య వాకేవలస్య పరిచ్ఛేదః కిన్తుతద్వతోన్తః కర
ణాదేరేవేతి అత ఏవ నిరవయవం న హిపరిపూర్ణస్య వస్తునః పరి
ఛేదకా అవయవాః కల్పయితుం శక్యన్తే అత ఏవ ఏకం సజాతీ
యరూపమ్ అద్వయమద్వితీయఞ్చద్వితీయాభావాదేవ నాత్మనో జ
న్మాదీత్యాహ అజమితి ఉపలక్షణమిదమవ్యయమిత్యాదీనామ్ ఫలిత
మాహ గుణాబ్ధిం పూర్వోక్తానాం గుణానామనుక్తానామపహతపా
ప్మత్వాదీనాఞ్చ అబ్ధిం సముద్రం ఏవం విధమాత్మాన మాత్మశబ్ద
వాచ్యమిన్దుస్మితహయవదనోపాధికం మామహామయేఇత్యన్వయఃఅ
త్ర శ్లోకద్వయే హయవదనమిన్దుస్మితమితి శబ్దయోర్లాకణికో మదుక్తా
ర్థ ఇతిబోధ్యమ్।

అవతారికా। నను ఆత్మా ఏవంవిధోస్తు నామ కథన్తస్య అ
హమేతాదృశఇత్యుక్తిః సఙ్గచ్ఛతే అహమితి వక్తుర్నిర్దేశ్యా దేశనా
త్మత్వాత్ సాక్షిణః కేవలస్య వక్తృత్వాయోగాత్ ఏవమ్బ్రహ్మా
పికథం స్తుత్యం తస్య వాగాద్యవిషయత్వాత్ కిఞ్చ అహం బ్రహ్మే
తికథంస్తోతుర్బ్రహ్మత్వం జీవాదీనామేవ స్తోతృత్వాత్ ఇతి శఙ్కో
త్తరతయా శ్లోకమాహ।

శ్లో॥ కృశోఽహం స్థూలోఽహం వదతి తనుతాదాత్మ్యవిశయః।
తథాత్మాహం జీవస్త్వితి హి పరతాదాత్మ్యవశతః
మనశ్శుద్ధం పశ్యద్వదతి విమలత్వాదిగుణకం స్వవాచా।
తస్య త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే। (89)

జీవః అన్తఃకరణం షోడశకలం లిఙ్గమితి యావత్ లిఙ్గంత
జీవసంస్థితమితి పఞ్చదశ్యాం లిఙ్గస్య జీవసంజ్ఞాప్రోక్తా తనుతాదా
త్మ్యవశతః అహమేవశరీరమితి శరీరతాదాత్మ్యం యదా గచ్ఛతి అహం కృశః
అహం స్థూలః ఇతి యథా వదతి న హి లిఙ్గస్య స్థౌల్యం కార్శ్యం
వా తయోర్దేహధర్మత్వాత్ న హి కేవలో దేహో వక్తుం క్షమ
తే జడత్వాత్ అతః జీవో యదా శరీరే అహమిత్యభిమానం భజ
తే తదా శరీరతాదాత్మ్యమాపద్య అహం స్థూల ఇతివదతి ఇతి స
ర్వసమ్మతిపన్నమ్ ఏవమేవ విప్రతిపన్నమప్యాహ్యాఖ్యాత్యాహ తథా
జీవః పరేణ ఆత్మనా తాదాత్మ్యవశతః ఆత్మతాదాత్మ్యం ప్రాప్యే
తి యావత్ అహమాత్మేతి వదతి హి ఆత్మన్యహమభిమానేన ఆత్మ
తాదాత్మ్యమాపద్య అహమాత్మేతి వక్తి జీవ ఏవేతిభావః నన్వేవం
జీవస్యాత్మాభిమానాదహమాత్మేతి మానసికే ప్రవృత్తిరస్తు నామ క
థం వాచోక్తేరితి చేత్సత్యమ్ స్వాత్మానుభవవాసనం జీవస్యజ్ఞం తస్మా
త్ స్వవాగిన్ద్రియేణ వదతీత్యవిరోధః నను యతో వాచో నివర్తన్తే
అప్రాప్య మనసాసహ ఇతి శ్రుత్యా మనోవాగగోచర ఆత్మా కథం
మనసానుభూతః కథం వా వాచా ఉచ్యేతేత్యత ఆహ శుద్ధం సాధన
చతుష్టయసమ్పన్నం సంస్కృతమనః శుద్ధత్వాద్వర్తతే శుద్ధం బ్ర
హ్మ పశ్యదనుభవత్సత్ తస్య బ్రహ్మణో విమలత్వాదీనాం గుణానాం
సమూహం (సమూహేకః) స్వసమ్బద్ధినా వాచా ఇంద్రియేణ వద
తి అయంభావః మనసైవానుద్రష్టవ్య ఇతి శ్రుత్యా న రసా మరస్యాత్

సంస్కృతమనసా ఆత్మానుభూయతే ఏవ అనుభవసి ద్ధమేవేదంసమాధిశాలినామ్ వాచస్తు సాక్షాత్తంన బ్రూయుఃకిన్తు తాత్పర్యవృత్త్యా బ్రూయురేవేతి న దోష ఇ

శ్లో॥ న వక్తా న శ్రోతా నతు వచనమాహో పరశివే।
న వేత్తా నోవేద్యం న హి భవతి వేదః కరణ భూః।
శివం శాన్తం శుద్ధం బృహదచలమేకం పరమహో।
గభీరం స్వాత్మానం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (90)

పరశివే పరమసుఖస్వరూపే ఆత్మని వక్తానాస్తివక్తురభావాదేవశ్రోతానాస్తి ఉభయోరభావాద్వచనమపి నాస్తి తథా వేత్తాజ్ఞాతా నాస్తి వేద్యమపి న హి భవతి నాస్తీత్యర్థః వేత్తురభావే వేద్యాభావస్య స్వసిద్ధత్వాదితి భావః ఉభయో రభావే వేదో జ్ఞానమపి నాస్తి విద జ్ఞానే ఇతి ధాతోర్ఘఞి రూపమ్ ల్యుట్ తు వేదనమితి భవతి నను ఆత్మనో జ్ఞానస్వ రూపత్వేన కథం జ్ఞానస్యాభావ ఇత్యతో వేదం విశినష్టి కరణభూరితి వృత్తిజన్యం జ్ఞానం నాస్తీత్యర్థః శివం సుఖస్వరూపం కుతః శాన్తం విక్షేపాదిభిర్హి దుఃఖంస్యాత్ కథన్తచ్ఛాన్తత్వమత ఆహ శుద్ధమితి మాయాఽతీతమిత్యర్థః కిన్తదిత్యతఆహ బృహ బ్రహ్మేతి అణోరణీయాన్మహతో మహీయానితి బృహత్త్వ[మహత్త్వ]గుణయుక్తం తదితి భావః పరిపూర్ణమితియావత్ అతఏవాచలం చలనరహితమ్ యత్ర చాలనం సమ్భావ్యేత తత్రాపి బృహతస్సత్త్వాత్సర్వత్ర స్థితస్య కథం చలనమ్ ఘటాదిర్హి ఏకదేశగతః అన్యదేశమ్ప్రతి చాల్యేత ఇతిభావః అతఏవ ఏకమ్ నహి తత్రద్వితీయం వస్త్వస్తి న చ మాయయా ద్వైతంశఙ్క్యం తస్యాఅసత్యత్వాత్ గభీరం నిత్యాపరోక్షమపి కైరపి అజ్ఞాతమిత్యర్థః గు

రుశాస్త్ర వినాత్యన్తం గమ్భీరం బ్రహ్మ వేత్తి కః ఇతి పఞ్చదశీ గభీరత్వే హేతున్న పరాక్త్వమిత్యాహ స్వాత్మానమితి స్వశబ్దేన సర్వే జీవాగృహ్యన్తే తేషామాత్మ భూతత్వేన నిద్యాపరోక్షమిత్యర్థః న హి స్వయం స్వస్య అప్రత్యక్షః కదాపి స్యాత్ప్రసిద్ధమపి ఆనన్దస్వరూపత్వముక్త్వా జ్ఞానస్వరూపత్వమాహ పరమహ ఇతి పరఞ్చతన్మహశ్చేతి విగ్రహః తేజోనామాత్ర జ్ఞానమ్ తస్య పరత్వవిశేషణం వృత్తిజ్ఞానత్వనిరాసాయ స్వప్రకాశత్వ ద్యోతనాయ వా ఇన్దుస్థితహయవదనోపాధికమేవంభూతం బృహదహమయే ఇత్యన్వయః నిత్యమాత్మానన్దమనుభవామీతి భావః నను ప్రాప్య ప్రాప్తృ ప్రాప్తయోరాత్మని సన్తీతి పూర్వార్ధేనోక్త్వా కథముత్తరార్ధేన అహం బృహదయే ఇతి తత్త్రితయ ముక్తమితి చేన్నైష దోషః ఆత్మని న సన్తీత్యనేన పరమార్థదశాభిహితా ఉత్తరార్ధేన తు నిర్వికల్పసమాధ్యనుభూతాత్మానన్దభాసనా ప్రస్తూయతే వ్యవహారదశాయామితి బోధ్యమ్ యద్వా ఆత్మని కిమపి నాస్తీతి కేనజ్ఞాతమిత్యత ఆహ అహం బృహదయే ఇతి మయ్యేవజ్ఞాతమిత్యర్థః నను మయ్యేవ జ్ఞాతమితి త్వయ్యేవ బృహతస్సద్వితీయ త్వమితి చేన్నైవమ్ మమ జీవస్య (అన్తః కరణస్య) తత్రలీనత్వాత్ న హ్యహం బృహతి తత్ర పృథక్తయా ప్రతీతః అథవా మిథ్యాభూతమన్తః కరణం సత్యాత్మస్వరూపమనుసన్దధావితి అన్తః కరణస్యైవ ద్వైతం న తు బ్రహ్మణః ఇతి॥

శ్లో॥ సదాస్వాత్మానన్దానుభవమజ నో దేహి భగవన్।
ప్రకృత్యాక్షిప్తానాం రజసి తమసి త్వామభజతామ్।
సరూపత్వ ధ్యానాన్మనసిపరిశుద్ధేస్ఫురసిహి।
త్వమాత్మా సర్వేశం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (91

హేఅజ జన్మప్రముఖ షడ్భావవికార శూన్యఅతఏవ హే భగవన్ సకలకల్యాణగుణపరిపూర్ణ నః జీవానాం సదాపి స్వాత్మానన్దానుభవం దేహి నను కిమ్మయా దేయం యూయమేవ స్వాత్మానం దేహే మృగయతేత్యత ఆహ ప్రకృత్యా త్వత్సమ్బన్ధిన్యామాయయా రజసి తమసి చక్షిప్తానాం పాతితానామిత్యర్థః రజస్తమ ఉద్రేకేణ చిత్తస్వాస్థ్యాభావాన్నాస్మాకమాత్మచిన్తాయోగ్యతేతిభావః అతఏవ (రజసి తమసి క్షిప్తత్వాదేవ) త్వాం హయగ్రీవమభజతామ్ రజస్తమోవిక్షేపవశాన్నః త్వద్భజనైవ నాస్తీతికుతో స్వాత్మచిన్తేతి భావః నను ఆత్మచిన్తాయాః కిమ్మద్భజనేనేత్యత ఆహ హయాస్య తవ ధ్యానాద్ధేతోః మనసి పరిశుద్ధేనిర్మలే సతి ఆత్మా త్వం స్ఫురసి హి యేనాత్మస్ఫూర్తిర్భవేత్తస్మింస్తవభజనే ఏవ నాస్మాకమధికారః రజస్తమఉద్రిక్తత్వాత్కిం పునరాత్మవిచారేధికారశ్శక్యతేతి భావః నను దురదృష్టవశాద్వయం పతితాః కిమహం కుర్యామత ఆహ సర్వేశమితిసర్వప్రేరకమిత్యర్థః యేన త్వయా ప్రేరితా ప్రకృతిరస్మాన్ రజస్తమసోః పాతయతి స త్వమ్మాయాం నియచ్ఛ నియన్తుం త్వమీష్టేఏవ అతఏవ (మాయేశత్వాదేవ) తవేశత్వస్ కిఞ్చ అస్మాకం త్వద్భజనే తావత్ప్రేరయనారాయణత్వాత్ (అంతర్యామిత్వాదిత్యర్థః) త్వమస్మత్ప్రేరణేక్షమసే ఏవేతి భావః॥

శ్లో॥ హయాస్య శ్రీశత్వం హృదయకమలం మేధినివసా।
నిశం భోగం నైతి క్వనుకమలయా లాలితపదః।
త్వదీక్షాతో మద్ధ్య స్మయసురగవీతే పరబలిం।
విదధ్యాత్సర్వజ్ఞంహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (92)

చరమఫలభూతమాత్మానన్దానుభవం దేహీతి పూర్వం ప్రార్థ

యిత్వా అధునా తద్ధేతుభూతం భగవద్భజనం దేహీతి ప్రార్థయతి
ఆదౌ భగవద్భజనస్య మనసి భగవత్ప్రీతిర్హేతురితి కృత్వా తస్య స్వమ
నః కమలనివాసం ప్రార్థయతే (భగవతి మనఃకమలగతే సతి హి ప
శ్చాత్తద్భజనం శక్య [తే] హేహయాస్య హే శ్రీశ త్వం మే మమ
హృదయకమల మనిశమధివస అధిశీఙ్స్థాసామితి కర్మత్వమాధార
స్య సముద్బుద్ధిద్వయేనలక్ష్మ్యాయుక్తస్సన్ హయగ్రీవావతారో భవానథ
వసమద్ధృదయమితి ప్రార్థనాగమ్యతే నను మహాభోగప్రదం వై
కుంఠం విహాయ కథం శూన్యేత్వన్మనసి వర్తేయమహమత ఆహ క
మలయాలాలితపదః భవాన్ క్వానుభోగం నైతి సీతాసాహిత్యేన హే
తునా శ్రీరామస్య పఞ్చవటీవ కమలాసాహిత్యాత్తవాపి మద్ధృద
యం భోగప్రదమేవేతి భావః అత్రార్థాన్తరన్యాసాలఙ్కారః ప్రతీయ
తే కమలయా సమ్ప్రదూపయా లక్ష్మ్యా లాలితపదః మహారాజః
క్వ భోగంనాప్నోతి సర్వత్రాప్యాప్నోత్యేవ ఉక్తఞ్చ శ్రీహర్షేణ క్వ
భోగం నాప్నోతి సభాగ్యభాగ్జనః ఇతి ఏతదలఙ్కారన్యాఙ్గ నాయ్యేవ
క్వ భోగం నైషీతి మధ్యమపురుషప్రయు క్త ఇతి బోధ్యమ్
కమలయా పదయోర్లాలితత్వకథనేన పదారవిన్ద యోర్మహాభోగ్య
త్వం దౌర్లభ్యఞ్చద్యోత్యతే అతిసౌన్దర్యఞ్చ హృదయే తస్య భోగమేవ
ప్రతిపాదయతిమద్ధృన్మయీసురగవీత్యాదీక్షాతంత్వత్కటాక్షాద్ధేతోః తే
తుభ్యంవరముత్కృష్టంబలింషోడశోపచారపూజాంవిదధాతుకస్మా
త్ త్వత్కటాక్షేసతి మద్ధృదయమేవకామధేనుర్భూత్వా భవత్పూజా
పరికరం సర్వం ప్రసూతే ఇతి భావః విదధ్యాద్వా న వా కథం మ
యా జ్ఞాయతామత ఆహ సర్వజ్ఞమితి అయం భావః యస్య హృద
యేత్వం వససి దయయా తస్య హృదయం భవన్నివాసేన అతివిశు
ద్ధం సత్ సర్వం పత్రపుష్పఫలాదికం సఙ్కల్ప్య భవన్తమర్చయతీతి

భవాన్వేదైవ న హి స్వసామర్థ్యం క్వాపి స్వావిషయం భవేత్॥

శ్లో॥ ప్రభో శ్రీశార్చాయాం నివస కురు కర్మాణ్యవిషయా।
ణ్యయం సర్వజ్ఞ శ్రీపతిరితి ధియం మే దిశ శుభామ్।
పయోజైశ్శ్చామన్త్రీకుముదతులసీభిర్బహురసై।
స్సదన్నైస్త్వాం సేవే హయవదనమిద్ధస్థితమయే॥ (93)

పూర్వశ్లోకే మానసికభగవత్స్థితిం ప్రార్థయిత్వా అధునా తద్ధేతుభూతామర్చాయాం భగవత్స్థితింప్రార్థయతే ప్రభో హే శ్రీశ అర్చాయాం నివస నను అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్స్థిత ఇతి సర్వత్ర స్థితస్య మమ కిమితి విశేషాకారేణ అర్చాయాంస్థితిః ప్రార్థ్యతే త్వయేత్యత ఆహ కురు కర్మాణ్యవిషయాణీతి అస్మద సమ్భావితాని త్వదేకనియతాని గోవర్ధనోద్ధారణాదికర్మ తుల్యాని కర్మాణి అర్చావిగ్రహమాశ్రిత్యకుర్వితి భావః యద్వా అయమ ర్చావిగ్రహః సర్వజ్ఞ శ్రీపతిరేవ న తు మూషా నిషిక్త తామ్రవిగ్ర హ ఇతి శుభాం ధియం బుద్ధిం మే దేహి ఆశ్చర్యావహేషు కర్మ సుత్వయా అర్చయా ప్రక్రియమాణేషు సత్సు ఇయ మర్చా సర్వజ్ఞ ఏవేతి నః విశ్వాసం స్వత ఏవ జాయతే కర్మాదర్శనే తు న జాయే త అతః కర్మణామకరణే మమ తాదృశ బుద్ధిం వా దేహీతి భావః ఏ తేన సర్వజ్ఞత్వవిశ్వాసాభావే అర్చా యజనం వ్యర్థమితి సిద్ధమ్అర్చా వస్థితస్య మమ కథం భోగ ఇత్యత ఆహ అహం పయోజాదిభిస్త్వం సే వేయజామీత్యర్థః స్వాసాధారణమీశ్వరత్వం ప్రకటయన్ మద ర్చాయాం నివస త్వమ్ తథా సతి మమ త్వద్విషయో మనస్సఙ్గో జా యతే తేన చ మనసి తవ స్థితిర్భవతి తయా చ ఆత్మావలోకనం స్యాదితి మన్దమధ్యమోత్తమాధికారభేదేన ఉత్తరోత్తరాధికా

ఽత్వస్య పూర్వపూర్వాధికారసాధ్యత్వకథనపూర్వకం భగవద్భజన
త్రైవిధ్యమేతావతాశ్లోకత్రయేణ సంక్షేపతో దర్శితమ్॥

శ్లో॥ ప్రభో త్వన్మన్త్రాణామ్పఠనమథవాపూజనమమీ।
సకృద్వాకుర్యుశ్చేద్వృష శిరసి విన్యస్యచరణమ్।
ద్వితీయం వై శమ్భోశ్శిరసి కరయుగ్మం శతధృతేః।
ప్రయాన్తి త్వల్లోకం హాయవదనమిస్తద్ధసితమయే॥ (94)

అమీజీవాః హేప్రభోత్వమన్త్రాణామ్పఠనం జపం వాపూజనం వాయ
న్త్రలిఖితానామితి భావఃసకృద్వా ఏకవారమపియది కుర్యుస్తర్హిఏ
తే వృషా ఇన్ద్రః తస్య శిరసి చరణమేకం విన్యస్య ఏకం పాదంస్వర్గే
నిధాయేతి భావః ద్వితీయం చరణం శమ్భోశ్శిరసికైలాసే ఇత్యర్థఃని
ధాయ కరయుగ్మం శతధృతేశ్శిరసి విన్యస్య త్వల్లోకం ప్రయాన్తి
యథా డమ్బరజాతిపురుషాః సవేగమేకం పాదం కిఞ్చిదున్నతే ప్రదే
శదిం విన్యస్య ద్వితీయంతస్మాదున్నతేద్రపది విన్యస్య కరయుగ్మం త
తోప్యున్నతే దృఢం నిధాయ సముడ్డీయప్రాసాదాదికమ్ప్రవిశన్తి త
ద్వదితి భావః స్వర్గలోకమతిక్రమ్యగమనమేవ వృషసిరసి పాదవిన్యా
సో నామ స్వలోకాతిక్రమణం స్వశిరస్సమాక్రమణతుల్యం హి దుః
ఖహేతుత్వాత్ ఏవముత్తరత్రాపి.బోధ్యమ్.అత్ర తన్మూర్తిధ్యానా
దికమస్మాకమ్మాస్తు నామ త్వన్మన్త్రజాపఃత్వద్యన్త్రపూజా చవా
అస్తు ఇతి భగవన్తమ్ప్రతి కవిప్రార్థనా వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ స్మృతా చేదాఖ్యాతే భవతి పదయోస్తస్య వృషభః।
శృతా చేద్ధం సశ్శిరమఃపఠితా చేత్సరసిజః
అహో మూఢో లోకస్సులభమపి హిత్వా సకలదం।
భవన్నామ భ్రష్టో హాయవదనమిస్తద్ధసితమయే॥ (95)

హే శ్రీరమణ తే ఆఖ్యానామ స్మృతా చేత్ తస్య యేన స్మృతా తస్య పురుషస్య పదయోర్వృషభో భవతి భవేదితి లిజమ ప్రయుజ్య లక్ష్ప్రయోగస్సిద్ధవత్కథనమితి ద్యోతనార్థమ్ సశివృాభ వేదితి భావః తథా శృతా చేత్తస్యపదయోర్హంసస్స్యాత్ విధిర్భవేత్స ఇతి భావః పఠితా చేత్ సః త్వద్వా హంసతయా చన్ద్రోమయ తయా చ ప్రసిద్ధః యద్వా పురా దృశ్యమానః మనసి హయవద నో యథాకల్పితః తథా తద్వా పీతి బోధ్యమ్ గరుడః తస్య పద యో స్స్యాత్ వాహనత్వేన తత్పదసన్నిధావర్తేతేతి భావః నన్వేవం చేత్కథం లోకో మన్నామ న గృహ్ణాతీత్యత ఆహ మూఢః భవన్నామయయేతి శేషః లోకః సకలదం సులభమపి భవన్నామ హిత్వా భ్రష్టో భవతి అజ్ఞానమేవాత్ర హేతురితిభావః (అజ్ఞా నన్నామ మూయేతి ప్రాక్ప్రపఞ్చితమ్) ఏతేన భగవన్నామజాపినామపి భగవత్సాయుజ్యం భవతీతి ప్రకటితమ్ యద్యపి భగవన్మన్త్రజపాద్భగవత్సాయుజ్యం భవతీతి పూర్వశ్లోక ఏవ ప్రోక్తం తథాపి జపోమూన్తుస్మరణాదినాపి శివాదిసాయుజ్యం స్యాదితి వక్తుమయం శ్లోకః॥

శ్లో॥ హయగ్రీవ స్వాన్తాదపహరతి ః పాపమఖిలమ్॥
భవన్తం యో ధత్తే హృది తు జననీం గ్రీపదమిదమ్।
బహిర్ధ్యానం వాంఽసూ భవతు న తథాన్తర్యమఘుత।
స్వీతీవా యం వస్త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(96)

హే హయగ్రీవ హః హయగ్రీవపదాద్యక్షరః స్వాన్తాదఖిలం పాపమపహరతి అపాకరోతి నిస్సారయతీతి యావత్ హశబ్దోచ్చారణమాత్రేణ సర్వపాపక్షయో భవతీతి భావః హ ఇత్యస్య అన్తర్ధ్యాయుని స్మరణ పూర్వకముచ్చారిణీ యత్వేన పాపనిస్సారక త్వే

క్తిః నను, హేనైవపాపక్షయే తదితర వర్ణత్రయస్యానర్థక్యం కిమత ఆహ యః య ఇత్యక్షరః భవన్తం హృది వీతపాపే చిత్తే ధత్తే స్థాపయతి యశబ్దోచ్చారణమాత్రేణ తద్ధృది హయగ్రీవమూర్తిరావిర్భవతీతి భావః యకారోపర్యకారస్య విష్ణువాచకత్వాదియముక్తిః జననీం లక్ష్మీన్తు ఇదం గ్రీపదం ధత్తే గ్రీశబ్దోచ్చారణేన లక్ష్మీర్హృది తిష్ఠతీతి భావః ఏతేన మద్ధృది సతోఽపి తవ న ప్రియావిరహ ఇతి భగవన్తం ప్రతి కవేర్వ్యాజ్యమ్ గ్రీ ఇతి గకారానన్తరరకారోపరిస్థితస్య ఈకారస్య లక్ష్మీవాచకత్వాదియముక్తిరితి బోధ్యమ్ నన్వేవం పాపాకరణేశ్రీశస్య మమ హృది స్థితౌ చ వర్ణత్రయేణ కృతే కా గతిశ్చతుర్థవర్ణస్యేత్యత ఆహ అయం వః వ ఇత్యక్షరః వాం యువయోః బహిర్ధ్యానం హృదయాద్బహిరపసృతిర్మాభూదితి తథా అఘతః బహిర్గతస్య అఘస్యాన్తర్యమన్తః ప్రవేశో మాభూదితి చ వర్తతే ఇతి శేషః కవాటవదితి భావః వశబ్దో హి దన్త్యోష్ఠస్థానికత్వేన ఊర్ధ్వదన్తాధరోష్ఠయోస్సతి వోచ్చారణేన దృఢసమ్బద్ధే కవాటే ఘటితే ఇవ ఆన్తరాణాం బహిః బహిస్థానామన్తశ్చ ప్రవేశోఽపరోధో భవతీతి భావః ఏతేన శ్లోకేన హయగ్రీవనామ నిరుక్తమ్॥

శ్లో॥ భవత్తత్త్వం వేత్తుం న భవతి మహేశ త్రినయనమ్।
భవద్రూపం ధ్యాతుం న హి తవ చ నాభౌ నివసతిః।
గుణాం స్తే ప్రస్తోతుం న చ ముఖసహస్రం సకృదహం।
భవన్నామ బ్రూయాం హయవదనమిన్దుస్మితమహో॥ (97)

హయవదనస్తుతిం సంక్షేపయితుం స్వస్య తత్రానధికారం తావదాహ హే ఈశ భవతస్తత్త్వం సచ్చిదానన్దరూపం వేత్తుం మమ తృతీయం నయనం తేన యనం జ్ఞానాత్మకం చక్షురిత్యర్థః నాస్తి అగ్ని

రూపంచక్షుశ్చనాస్తీతి గమ్యతే తేన చ నాహం శివ ఇతి ప్రతీయతే నను బ్రహ్మజ్ఞానాభావే సగుణం మాం ధ్యాయ స్వేత్యత ఆహ భవతో రూపం ధ్యాతుం తవనాభౌ నాభీపద్మే మమనివ సతిస్థితిర్నాస్తి త్వత్సన్నిధౌ యద్యహం వర్తేయం తర్హి త్వాం ధ్యాతుం శక్నుయాం నైతదస్తి కథమున్కృష్టచరస్య తవ ధ్యానం మమసంపద్యతే ధ్యానం హి మానసికం మనశ్చ అను భూతవిషయే ఏవ ప్రవర్తతే న త్వననుభూతే ఇతి నాహం బ్రహ్మేతి చ గమ్యతే నను ధ్యానాశక్తౌ మాం స్తుహీత్యత ఆహ శ్రుతిప్రసిద్ధాన్ త్వద్గుణాన్ ప్రకర్షేణ స్తోతుమపి మే ముఖసహస్రం నాస్తి అనన్తాస్తవగుణాః కథమ్మయైకేన ముఖేన వక్తుం శక్యేరన్ యది సహస్రం మమ ముఖాని స్యుః తర్హి గుణస్తుతిం ప్రక్రమిష్యే ఇతి భావః నాహం శేష ఇతిచ వ్యజ్యతే తర్హి కింకుర్యా అత ఆహ అహం భవన్నామ బ్రూయామ్ తదపి సకృదేవ అసకృదుచ్చారణక్షమచిత్తశుద్ధ్యభావాదితి భావః॥

శ్లో॥ మహాసంసారాబ్ధిప్రపతితమనూద్ధారణఝష।
ధ్వజాం కేషాదాబ్జేతవ విశతు మచ్చిత్తమధుపః
నఖార్ద్రవత్విడ్రేఖాకపటమృదుకజ్జోపసయతా।
త్తమేతం త్వాం దేవం హయవదనమిన్ధుస్థితమయే॥ (98)

మహాసంసారాబ్ధౌ ప్రపతితానాం మనూనామపచారికోఽయం ప్రయోగః మానవానామిత్యర్థః అన్యత్రమనోర్వైవస్వతస్య ఉద్ధారణః ఉద్ధారకో ఝషః ఝషరేఖా మత్స్యావతారశ్చ ధ్వజశ్చ అబ్జాదిచిహ్నా యస్మిం స్తస్మిన్ ద్వయోరబ్జయోర్గ్రహణమన్యేషాముపలక్షకమ్ ఏవంవిధే తవ పాదాబ్జే మచ్చిత్తమధుపో విశత్వితి ప్రార్థనా సంసారాబ్ధౌ క్వాపి మకరందామృతరసాభావాదతి దుఃఖితోఽయం మధుపః

త్వత్పాదాబ్జే ప్రవిశ్య తదమృతం పీత్వా సుఖం ప్రాప్నోత్వితి భావః స
నుత్వమేవ త్వచ్చిత్తంమత్పాదాబ్జే ప్రవేశయ కిం తదర్థం మత్పార్థ
నేత్యత ఆహ తమేతం సంసారాబ్ధిపరిభ్రాన్తివివశమ చేతసఖివ నిక్షే
ప్తుంమధుపం త్వమేవ తత్రోపనయతాత్ ఉపనయ ఉపకర్షేత్యర్థః యా
వత్ ఉపకర్షణ సాధనమాహ నఖరూపాయే ఆర్ద్రాతిమశ్చన్ద్రస్య రే
ఖాః తాః కపటం యస్యాస్తయా మృదునా రజ్జ్వాఇతి చిత్తమధుప
స్య అతి సుకుమారత్వేన మృదురజ్జ్వైవ తదుపకర్షణం క్రమేత అన్య
థా మృతిసంభవాదితి భావః త్వత్పాదాబ్జనఖచన్ద్రరేఖా శోభా మ
చ్చిత్తమాకృష్య త్వత్పాదాబ్జే స్థాపయత్వితిపద్యార్థః॥

శ్లో॥ ప్రసన్నాస్యంప్రజ్ఞాకుముదముకుళోద్భేదకరణ।
స్ఫురద్ధాసజ్యోత్స్నామృతరససమాప్యాయితజనమ్।
మణీతారాపుష్పస్రగయుతశుభోరః పరిపతద్ద్విరేఫ,
ప్రస్తారం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (99)

ప్రసన్నమాస్యం యస్యతమ్ ప్రజ్ఞాయాః ఏవకుముదముకుళస్య
ఉద్భేదకరణః వికాసకరఃస్ఫురన్ హాస ఏవజ్యోత్స్నాతస్యాఅమృతర
సేన సమాప్యాయితః జనః సంసారదవదహనసంతప్తస్వపాదమూలా
గతభక్తలోకః యస్య తమ్ మణీనాం తారాణాం ముక్తానాంపుష్పా
ణాం చ స్రజామయుతైశ్శుభే ఉరసిపరితః పతన్ ద్విరేఫప్రస్తారః
భృఙ్గబృందః కమలాకటాక్షబృందాత్మకో వా దేవతాస్త్రీనయనా
త్మకో వాయస్యతమిన్దుస్థితం హయవదనమహామయే॥

శ్లో॥ భవల్లీలాపాఙ్గస్రుతనవసుధాప్లావవివశ।
త్వదీయాస్యభ్రష్టం ప్రలపితశతం కేవలమయ।

శబర్యా ఉచ్ఛిష్టం ఫలమివ కియన్తం రసదం।
ప్రదత్తే వా తే త్వాం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥(100)

అయే అశ్వానన భవతో లీలాపాఙ్గేభ్యస్సకాశాత్ స్రుతా యానవా నూతనా సుధా కరుణారూపా ఇతిభావః తస్యాః ఆప్లావః ఆప్లవనమ్ సర్వతస్స్నానమితి యావత్ తేన వివశస్య త్వదీయస్య త్వద్భక్తస్య ఆస్యాద్భ్రష్టం ప్రలపితానాం శతం కేవలమవిచారేణేతి భావః అయ భజనస్య స్వీకుర్విత్వతి యావత్ ఇదం ప్రలపితశతం తేతు భ్యం శబర్యాస్సంబంధిఉచ్ఛిష్టం ఫలమివ కియన్తం కిఞ్చిద్రసమమృతమానన్దమితి యావత్ ప్రదత్తేవా విదధాత్యేవతవభక్తప్రియత్వా దితి భావః అనేన స్తుతి కర్తుః కర్తృత్వాభిమానః నిరస్తః భవత్కటాక్షాదేవ మయోక్తమ్ నతు స్వత ఇతి కృతమపీదం స్తుతిశతమ్ నీరసమపభ్రష్టమేవ న తు సరసం శాస్త్రసిద్ధమితి కృతేస్తుతిశతేభిమానశ్చనిరస్తమ్. కృతేభిమానస్య మ మదీయం స్తుతిశతం సర్వోత్తమమిత్యాది రూపమ్ బోధ్యమ్ గ్రహగ్రస్తవదహం వివశ ఏవ మదాస్యాత్తు కిఞ్చిత్పరిభ్రష్టమిత్యనేన భవత్కటాక్షాదపి నాహమకరవం కిన్తుమదాస్యమేవేతి సుతరాం కర్తృత్వాభిమానో నిరస్తః।భ్రష్టమిత్య నేన ఆస్యమపి వచ్మీతి నాబ్రూచత్ కిన్తు అతర్కితమేవేతి వ్యజ్యతే ప్రలపితేత్యనేన ఉన్మత్తప్రలాపతుల్యత్వం కావ్యస్య వ్యజ్యతే పితుః పుత్రోక్తివత్తవ మదుక్తిర్నీరసాభ్రష్టాపి గ్రాహ్యైవేతిద్యోతయితుం త్వదీయేతి కేవలమిత్యనేన నాత్రార్థవిచారః కర్తవ్యః నిరర్థకత్వేన్నైవ ప్రలపితతుల్యత్వాదితి ఫలితమ్ శబర్యాస్యభ్రష్టం ఫలమివ మదాస్యభ్రష్టమిదం కావ్యం తవ రుచ్యమేవేతివక్తుం శబరీవృత్తాన్తకథనమ్ ఏతేన శబరీవదహం కేవలం భక్త ఏవ న తు జ్ఞానీతివ్యజ్యతే ఉచ్ఛిష్టమిత్యనేన అపగతరసత్వం వ్యజ్యతే తేన చ

నీరసమేవతత్ఫలమితి ఫలతి ఏవముచ్ఛిష్టే అతఏవ నీరసే ఫలేపి శ్రీ రామావతారే యథా త్వం కియన్తం రసం స్వీకృత్య సంతుష్టః తథాధునాపి మదాస్యభ్రష్టే నీరసే అస్మిన్ గ్రన్థే కియన్తం రసం కల్పయిత్వాపి స్వీకుర్వితి ప్రార్థనానిష్కర్షః వస్తుతస్తు మదన్తః కరణస్య అపరిశుద్ధత్వేన భవత్కటాక్షవశాదస్య శుద్ధా సత్యామేవ మయైవం త్వం కీర్తితః అన్యథా క్వాహం క్వత్వమ్ ఇతిభగవతః ఆశ్రితరక్షకత్వం వ్యజ్యతే సుధాప్లావిత ఇత్యనేన నాహం గ్రహగ్రస్త వదచేతసీభూయ ప్రలపామి కిన్తు ఆనన్దరసనిమగ్నః త్వాం స్తౌమీతి వ్యజ్యతే అహం స్తౌమీత్యుక్తౌ ఆత్మనస్స్తుతికర్తృత్వాయోగాద్వచనవ్యాహతిరితిమత్వా అస్య భ్రష్టమిత్యుక్తం తేన చ అన్తః కరణే నిరతిశయానన్దరసమగ్నే సతి వాసనావశాద్వక్త్రాన్నిస్సృతి రుదభూదితి వ్యజ్యతే ప్రలపితమిత్యనేన ప్రకృష్టంలపితమితి వ్యుత్పత్త్యా స్తుతిరితి వ్యజ్యతే తథా చ స్తుతిశతమిత్యర్థః స్తుతిరూపశ్లోకశతమితి యావత్ న చైతం శ్లోకం విహాయ అన్యేషాం శతత్వాన్నాస్తీతి శఙ్క్యమ్ అస్యాపి తదన్తర్గతత్వాత్ కేవలమితి ప్రలపితశతవిశేషణమ్ త్వత్స్తుతిరేవాత్రాభిధీయతే న త్వన్యా కాచిద్వార్తేతి భావః నను బహుభిర్బహుధా స్తుతఏవాహమితి కింత్వత్స్తుత్యా చర్వితచర్వణప్రాయయేత్య తశ్శబరవృత్తాన్తమాహ శబరీచర్వితచర్వణమపి యథా తవరుచ్యం తథాపూర్వైర్బహుధోక్తానామపి తవ గుణానామియం స్తుతిస్తవరుచ్యైవేతి భావః ఫలమిత్యనేన సరసత్వం వ్యజ్యతే కిఞ్చ శబర్యా ఉచ్ఛిష్టమిత్యనేన శబరీ యథా ఇదమ్మధురం భవతి వా న వేతిపరీక్ష్య, మధురమేవ ఫలం తవ దదౌ తథాహమపి దుష్టాన్ శ్లోకాననిర్మాయ మధురానేవ

నిర్మాయతవ దత్తవానస్మీతి వ్యజ్యతే కియన్తమితి కాకుః మహాన్తమేవే త్యర్థః త్వద్భక్తకృతస్తుతేస్తవ మహానన్దావహత్వాదితి భావః అస్తిచాత్రతా న్యావరమార్థప్రతీతిః తథాహి భవదిత్యారభ్య వివశ ఇత్యన్తే సపరమేశ్వ రకృపయా మమ ఆత్మానన్దానుభవో జాత ఇతి వ్యజ్యతే ఇదం యద్య పి ప్రాగేవోక్తం తథాప్యత్రాస్తి విశేషః భవదిత్యనేన బ్రహ్మత్వం వ్య జ్యతే లీలేత్యనేన మాయా వ్యజ్యతే తథా చ బ్రహ్మసమ్బన్ధిన్యా మాయ యా విద్యారూపిణ్యా అహం సంసృష్టస్సన్నాత్మానన్దమనుభవామీతి భావః వివశ ఇత్యనేన శరీరాదితాథాత్మ్యాధ్యాసః నివృత్త ఇతి సూచ్యతే ఆస్య భ్రష్టమిత్యనేన ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వ శః అహఙ్కారవిమూఢాత్మా కర్తాహమితి మన్యతే తాదృశాహఙ్కారవి మూఢత్వమ్మమనాస్తీతి వ్యజ్యతే కేవలమయేత్యనేన స్తుతిసాక్షిత్వ ముక్తం భవతి న తు స్తుతావభిమానం కేవలమిత్యుక్తత్వాత్ నిత్యా నన్దరసోదధేస్తవ భక్తాన్నమపి భక్తస్తుతిరపి కమధికమానన్దం విదధ్యా త్ నకమపీత్యాహ శబరీవృత్తాన్తమ్ కియన్తమిత్యస్య నకిమపీతి కా క్వర్థ ఏతేన భక్తానుకమ్పార్థమేవ తవ స్వీకరణం న తు స్వార్థమితి ఫలితమ్ ఏవమస్యద్బుద్ధిమద్భిరూహ్యమ్॥

ఇతి బెల్లంకొండోపనామక
రామకవికృతిషుహాయ
వదనశతకం సంపూర్ణమ్.
శ్రీహయగ్రీవార్పణమస్తు.

శ్రీమద్ధయవదనశతకశుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

పుట	పఙ్క్తి	అసాధు	సాధు
2	11	ఆత్యా	అత్యా
	19	ణసాక	ణాక
3	5	రజిత	రజత
5	3	ద్వివిఃయస్థితః	వలీసః
	5	కణా	తృణా
	8	తచ్ఛా	త్వచ్ఛా
	13	నర్వా	నర్వా
6	14	మయెహా	మహా
	19	యఛా	యచ్ఛా
7	19	రూం	రణం
8	2	సర్ధి	సన్తి
9	14	వ్యక్తిస్త	వ్యక్తి
	18	ష్టసస్త్వం	ష్టస్త్వం
11	21	సంఙ్ఘ	సఙ్ఘ
12	24	జ్జాజ్ఞీః	జ్జాఙ్ఘ్రీః
13	10	రఙ్గక	రఙ్గైఃక
41	1	పాఙ్గీ	పాఙ్గై
	10	నూప	నూపు
	12	భావజః	భావః

15	4	లగిరత్వాత్కృ-చి	లసిరత్వాత్కృ-చ
	6	ఇతివితే	తేఇతివి
	12	పతే	పత్యా
	17	జఙ్ఘా	జఙ్ఘా
17	7	గణక	గుణక
18	28	కానమ	కానవ
19	11	దంయ	ద్మ్రంయ
	12	సంఘ్మ	సఙ్ఘ
		వకుం	వక్త్రం
21	13-14	యత్ప్రి	యఃప్ర
	21	ముకమ్	ముక్తమ్
22	8	మవ	మవచ
	20	తేశా	త్రేశా
	21	సాన్ద్రి	సాన్ద
23	11	గిమ్తత్వం	గితత్వం
24	13	లపన	లప్రస
25	5	రిప్యేకత్వ	రిత్యేకత్వ
26	2	శమ్బ్యా	శమ్భ్యా
	18	స్త్రితా్య	స్థితా్య
27	1	జ్గిల	జ్ఞిల
28	13	వత్వ	వత్త్వ
	20	త్వత్త్యైత్య	త్వత్త్య
30	19	తకా	త్రకా

	28	త్వంగ	త్వ్రంగ
31	20	కాషా	కాష్ఠా
32	11	వాహా	వహా
	13	కర్షఅ	కర్షఃఅ
	19	స్తూలా	స్థూలా
33	11	స్త్రమ్బ	స్త్రమ్భ
34	17	జ్యాలా	జ్వాలా
	22	తనః	జనః
35	1	అం	అ
	15	న్యాఅ	న్ర్యాఅ
	18	మతే	మశే
36	1	పిణ్డాకి	పిణ్డాఃకి
	9	జపి	జఃపి
	14	క్రేతే	క్రేతే
	19	క్షేవ	క్షైవ
37	16	యితు	యితుం
	18	తోక్స్న	త్క్స్న
	19	స్త్రీః	స్త్రీ
38	2	శజ్గ	శజ్ఖ
	10	నాంప్ర	ణాంప్ర
	14	విఫ	విపు
	I6	భిద్బ	భిర్బ
38	20	చ్ఛేతా	చ్ఛ్రేతా

	21	త్రైంత	స్థైఃత
	22	పుస్త్ర	పుస్త్ర
	23	పుస్త్ర	పుస్త్ర
39	6	సాగరం	సారం
	16	వేమనవ	తేమనన్న
	17	రాళం	రాళ
40	16	శ్నృతి	ప్రశ్నృతి
	22	చ్ఛృతి	ప్రచ్ఛృతి
41	17	వరం	వద
42	11	రోష్ట	రోష్ఠ
	14	నిమ	విమ
	18	వక	ప్రక
		న్త్రభ	న్త్రాభ
		తేటి	యాటి
	19	రమ్యయ	రంహాయ
44	18	కుడలా	కుణ్డలా
45	18	శ్వర	శర్వ
	20	స్యాస్యే	స్యాస్యాస్యే
46	19	రఃత	రః
	20	యత్రన	యత్రత
	21	నాసై	నాస్తే
		క్రీర్తి	క్రీర్తిస
47	1	న ర్తీవార	న్రర్తీహార
	2	జలః	జల

48	8	మహాన	మహాన
9	8	బన్తు	బన్తు
50	18	తలా	వలా
51	20	ిర	కీర
52	1	స్త్యాప్తి	స్యాస్తి
54	14	దాతి	దాది
		తయ	త్రయ
	16	త్సమ్భ	త్సమ్బు
56	7	రబో	రజో
	11	రిమ్యా	రిత్యా
56	11	లక్ష్మ్త్ర	లక్ష్మ్రీ
	14	జంతా	దంతా
57	13	తః వే	తఃక వే
58	2	తేత్ర	తత్ర
	5	ప్రహీ	ప్రహి
	6	ద్గః	ర్ధః
	8	ధృవ	ధ్రువ
	9	దురుః	దురః
	11	పద్మః	పద్మ
		శ్రేష్టే	శ్రేష్ఠే
	14	సిద్ధ	స్థిత
	16	ధృవ	ధ్రువ
	18	గ్గిం	ర్గం

	10	తాబ్ర	తాద్బ్ర
59	2	జ్ఞోశ	శజ్ఞో
	9	సైడి	సైర్డి
	11	యద్యఘ	యద్యదఘ
	16	ఘవ	ఘవా
	17	ద్రుష	దృష
	19	బిమ్బ	బిమ్బం
	20	ఆయ	ఆయస
		సతలా	తలాత్
60	2	సతే	ణాత్రి
	7	భిర	సమ
	11	ధారాభిః	ధారా
		షమ	షంసమ
	12	రిర	రిద
		క్షేమాధా	క్షమాధ్రా
	14	న్ధయాః	న్ధః
62	17	యాస	యాస్న
63	3	భిభూః	భిభుః
	67	పయిత్వా	ప్య
	19	నంత	సంత్వ
	19	వేత	వేత్య
64	12	సుష్టు	సుష్ఠు
	20	సంహ్వా	సంహ్యా
65	14	శ్రిమాగ	శ్రీమాగ

66	5	జీవ	జీవా
67	8	ధ్యై	ర్ధ్యై
	13	త్మస్త్వాం	త్మంస్త్వాం
68	12	ఐన్ద్రే	నన్ద్రా
	13	మవే	మలే
	15	సిర్వ్వే	సర్వ్యే
	16	త్రీచై	త్రిచై
	19	నిధి	నిది
73	4	త్రీకృతః	త్రః
		యాల	యాగుణాస్సత్త్వాదయఃల
74	7	హ్రావ్రా	హావ్రా
	9	సత్ర	స్తత్ర
75	14	మః	మఃః
	18	తన్త్య	తన్త్ర్యం
	22	స్మయ్యాః	స్మ్రయ్యాః
76	5	బ్రహ్మ	బ్రహ్మ్ర
79	2	భగ	చ్ఛేద
	3	ఛేద	చ్ఛేద
80	5	రూపాః	రూపా
	6	ప్యన్య	పన్య
	8	నాత్	న్తాత్
	11	లైసి	లైశి
	21	ణద్వి	ణంద్వి

81	6	పోహం	తోహం
	11	భావా	భవా
82	8	యసన్య	యస్య
	17	ధృవ	ధ్రువ
83	6	సిద్దార	సిద్ధార్థ
		నస్ధం	నస్దం
	7	ఛేదః	చ్ఛేదః
	9	ఛేద	చ్ఛేద
	15	కణి	క్షణే
	18	క్త్రప	క్త్రస్న
84	6	ప్రాక్తా	ప్రాప్తః
	16	సికే	సిక్తీ
	17	చోక్తే	చోక్తి
85	4	నశ్రో	నశ్రో
	12	ల్యుట్	ల్యుటి
	17	మాహీం	మహీం
86	3	నిద్యా	నిత్యా
		ధ్దమ	ధమ
	9	రాత్మ	నాత్మ
	10	ర్తైన	ర్ధేన
87	8	కుతో	కుతః
	9	రూస్య	రూపస్య
87	14	నప్య	నత్య

	15	యచ్చ	యచ్ఛ
	23	భం	భవం
88	2	కృత్యా	కృత్వా
	4	త్రే।	తే
	7	మ ాహా	మహా
	8	యమ	యూ
	14	గంనా	గమా
	18	జ్ఞాతం	జ్ఞాతః
	19	దధా	దధ్యా
	23	వన్న	వన్ని
	24	వస్త్ర	వన్త్ర
89	10	త్వయ్యో	త్వయే
	14	బుభ్ధిం	బుద్ధిం
	23	కార	కారి
90	12	తేద్రు	తదృ
	13	తేద్రు	తదృ
	17	త్రత	త్రత్వ
	21	శృతా	శ్రుతా
91	4	శృతా	శ్రుతా
	5	యాచ	యాభ
	7	ద్వాపీ	ద్వాహాక్షీ
	20	క్షురః	క్షురం
92	2	క్షురః	క్షురం

	5	తిప్త	తిష్ఠ
	10	క్షరః	క్షరం
	15	న్తృఃచప్రవేశో౽ప	న్తృశ్చప్రవేశోవ
	28	తేన	త్రిన
93	1	హాశి	హాంశి
	2	యస్వో	యే
	4	యుంత	యత
	16	ఖార్ద్వ	ఖార్ద్రి
	20	ద్దార	ద్ధార
		అజాగ్ర	అజాగ్ర
94	1	ఖంప్రోప్న	ఖంప్రాప్నో
	5	యేఆ	యాఆ
	19	బృదః	బృన్దం
95	19	గ్రాహై	గ్రాహ్యై
96	17	బర	బరీ
	18	పూర్వే	పూర్వై